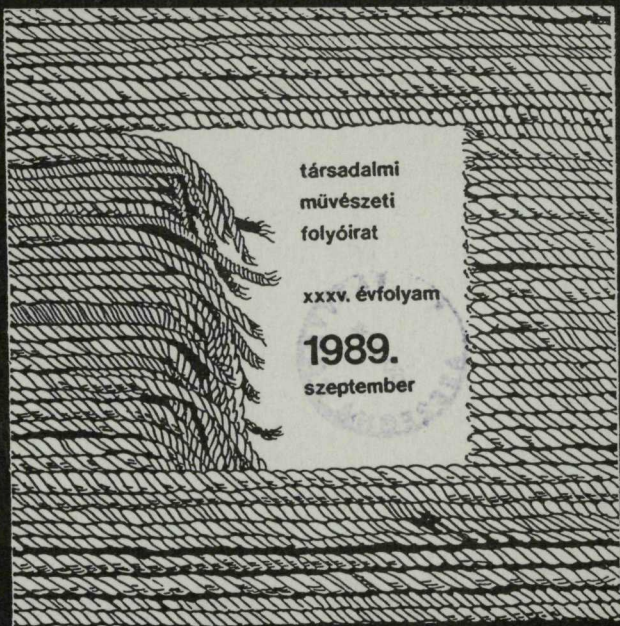

JÁSZKUNTSÁG |

társadalmi
művészeti
folyóirat

xxxv. évfolyam

1989.
szeptember

4

Krasznahorkai László

Forradalom a szalonban

/Részlet Az ellenállás melankóliája című regényből/

"A részletek összeesküvése. A részleteké" - állapította meg minden különösebb indulat nélkül, s magát mintegy elhatárolván saját ügyetlenségétől Eszter úr, amikor életének eme sorsdöntő estéjén az elbarikádolás nehéz műveletének befejezéséhez közeledve már vagy huszadszor vert a kezére a kalapáccsal. Sajgó ujját szorongatva végigtekintett az ablakokra felszerelt lécek és deszkák káoszán, s mivel a hozzá nem értésnek ezen a siralmas művén már nem segíthetett, minden további, fájdalmasan kínos tapasztalatot elkerülendő elhatározta, hogy ha szégyenszemre hosszú évtizedeken át ezt nem tette meg, legalább annak, miképpen is kell helyesen bevemi egy szöveget, most feltétlenül a végére jár. A tüzelésre szánt fahulladékból, amit a hazatérését követő pár perces pihenő után ő maga hordott be az udvarról a könyvespolcok közé, kiválasztott hát egy nagyjából megfelelőt, és - míg erősen fontolgatta, nem szorul-e valami apróbb helyesbítésre, ami az értelmes jelenlét fölöslegességéről támadt, minden régebbit elsöpör, s hozzávetőleg három órával ezelőtt a kapualjban elrendeződő gondolatmenetében érzése szerint "akár forradalminak is" nevezhető - odaillesztette azt az utolsónak maradt ablakon egymás hegyén-hátán álló lécek és deszkák alá, ám mikor a hibátlan találat reményében, az elszántságtól az ajkát harapdálva ismét fölemelte a kalapáccsot, le is eresztette nyomban, mert belátta, ahhoz, hogy az ütés ereje és iránya végre tényleg pontos legyen, a pusztá szándék azért mégiscsak kevés. "Azt az ívet kell uralni, amit a szerszám a szög fejeig bejár..." - döntött rövid töprengés után, s míg visszakanyarodván az "apróbb helyesbítés" gondolatához, sebesült bal kezének teljes erejével az ablakkerethez szorította a deszkát, jobbjaival vakmerőn odacsapott. Ezúttal nem lett nagyobb baj a dologból, sőt még a szög is beljebb ment valamivel, arról az imént ésszerűnek tetsző ötletéről azonban, hogy amúgy is el-elkalandozó figyelmét a hátralévőekben erre az úgynevezett fvre koncentrálni valóban célravezető volna, úgy vélte, jobb, ha letesz. A kalapács ugyanis a kezében egyre bizonytalanabb, az újabb kísérletek eredménye pedig ettől csak még kiszámíthatatlanabb lett, így azután már a harmadik próbálkozásnál be kellett vallja: az, hogy egymás után háromszor is nem suhintott mellé, korántsem szellemi erőfeszítésének, hanem egyes-egyedül a véletlen szerencsének köszönhető, vagy ahogy magában megfogalmazta, "az ujjaim szisztematikus tönkrevetésében most szünetet elrendelő kegyelemnek", hiszen a kudarcból világossá vált, hogy ha a szerszám mozgásának kizárólag eme megkívánt pályájára ügyel, ezzel épp ezt a megkívánt pályát hibázza mindig el, mert uralkodni a kalapács útja fölött nem jelent egyebet, fűzte hozzá - a művelet ekkor még lebecsült jelentőségéhez aligha elengedhetetlen, sors fordító állásfoglalásához azonban nagyon is - illő választékossággal, "mint belerévedni valamibe, ami még nincsen, mint megszabni valamit, ami csak lesz, ekképpen tehát példászerűen és újból el-

követni azt a baklövést, amire a NEM jó hatvan év ostoba tévelygése után" hazafelé tartó útjának utolsó méterein benne végül megszületett... És ez volt a pillanat, amikor valami azt súgta, hogy ha a kérdésre nagyobb erőtkel áldoz, akkor határozottan jól teszi, nagyobb erőtkel, mondta magának Eszter, s mit sem sejtve még arról, hogy eltávolodása közeledés, az egész lényét fogva tartó apróbb dilemmától, miszerint az értelmes jelenlét teljes hiánya hogyhogy nem zárja ki a gyakorlati ésszerűséget, mintegy elkanyarodott a kézzelfoghatóbb felé. Úgy ítélte, ha gyöngye lábakon áll is, az ívre koncentrálni elképzelést nem kell teljes egészében elvetnie, mivel a balsiker oka, rögzítette most, "nem tartalmi, hanem vitathatatlanul módszerbéli" tévedés, ezért, tekintetét a kezében türelmetlenül bólogató kalapács és a szög feje közt ide-oda járva, először azt vizsgálta meg, vajon van-e olyan pontja ennek a keresett ívnek, amire összpontosítva a művelet csakugyan irányítható, hogy ezután - hisz rögtön két efféle pontot is felfedezett - más ne is maradjon hátra, mint eldönteni, a kettő közül akkor melyikre bízza magát. "A szög a fában mozdulatlan, a kalapács helyzete viszont változó..." - tűnődött mennyezetet pásztázó szemmel, s e tűnődésből kézenfekvőnek látszott a következtetés, hogy ezek szerint figyelnie nyilván erre az utóbbira kell, de amikor világos okfejtése értelmében szemével a szerszám fokát követve ismét megpróbálkozott, savanyú ábrázattal vette tudomásul, hogy ha a kalapács biztosan áll is már a markában, a szöget ezen a módon jó esetben csak minden tizedikre találja el. "Az számft - helyesbített ekkor -, hogy hová szeretnék vele csapni... Hogy... mit akarok beverni - kapott az ötleten -, az fontos egyedül!" - s mint aki azonnal tudja, végre a helyes nyomra lelt, tekintetét a célba szinte belefúrta, s magabiztosan újabb ütésre emelte a kezét. A találat pontos volt, sőt, jegyezte meg elégedetten, ennél pontosabb már nem is lehetett, s hogy a célravezető mozdulat fölötti uralom bizonyossága felől ne legyen kétsége sem, még a járulékos fogások eddigi hiányzó rendje is valahogy kialakult egyszeriben: rájött, hogy a szerszámot rosszul tartotta ez ideig, hisz így, a nyél végénél fogva sokkal kényelmesebb, majd fölismerte, mekkora erőt igényel egy ütés, s mi az a távolság, ahonnan "lendíteni érdemes", hogy végezetül e termékeny pillanat sodrában még föltűnjön neki: ha alulról hüvelykjével megtámasztja, s a szögelnivalót a kerethez ily módon illeszti fel, egész testével rádölnie igazán felesleges... Mozdulat és fogás ekképpen szabályozta hát önmagát, nem csoda, ha ezek után a két utolsó deszka szélebesen a helyére került, s mikor később teljesítményét szemügyre venni körbesétálta a házat, és nem akármilyen, történetesen egy korántsem apró helyesbítés után a tompa lámpafényben úszó folyosóra visszatért, sajnálattal vette tudomásul, hogy éppen akkor, midőn a megoldás friss örömét már élvezni tudná, munkája az ablakoknál véget is ért. Pedig igazán szívesen elszögelgetett volna még, mert tényleg a "megoldás friss öröme" töltötte el, a megoldásé, mely hosszú órák ügyetlenkedése után ív, szögfej és kalapácsfok útvesztőjéből, ha szinte az utolsó percben, de mégis kivezette, meg körútja vége táján a hirtelen ráébredésé, hogy ugyanis a mód, amivel és aminek ellenére eme igencsak elemi művelet aprócska rejtélyének megfejtéséig eljutott, milyen kivételes, zavarba ejtő értelemben igazította helyre, amit abban a pillanatban, hogy megrendítő kirándulásából, mint maga nevezte, "egy megszületett, egészen könnyő Eszter" át-

lépte házának küszöbét, a gondolkodás elhanyagolható szerepéről "forradalmi mód" megfogalmazott. Hirtelen ráébredés volt, csakugyan, de amint az lenni szokott, nem minden előzmény nélkül való, hiszen először, mielőtt körbejárni elindult volna, erőfeszítésének a szembetűnő neveltségességét érzekelte csak, ahogyan tudniillik balját a további ütlegektől megóvándó, az ész mázsás nehézkességével ennek a picinyke feladatnak nekiment, majd rögtön ezután azt is, hogy ha neki-ment, hát éleslátásának metsző erejével bizony hiába ment neki, vagy legalábbis, hogy minden neveltségességével, sőt azzal együtt csak igazán a szerzőszámhasználat korábbi rejtelménél mintha volna itt egy homályosabb bonyolultság is, annak mikéntje, ami a szövegelés hibátlan technikájáig az előbb szerencsésen elvezette őt. Visszapergette magában fejtő buzgalmának egyes stációit, s a még mindig inkább általános lelkiállapotából eredő gyanút, miszerint a végső eredmény nem ésszerű beavatkozásainak volt köszönhető, ekkor már semmi sem oszlatthatta el, mert amikor az előretapogatózás rá jellemző hevesen intellektuális fegyverzetét, vagy saját szavaival: "egy elszánt bajvívó hadműveleteinek látszólagos irányítóerejét a folyamatban" lefejtette a "cselekvő helyesbítése káncolatáról", korántsem a kísérletező kalapácsütésekig jutott közvetlenül, hanem egy olyan, teljességgel befolyásolhatatlan, ugyanakkor a pillanatról pillanatra változó szükségyszerűségeken örök kötéssel csüngő vezérletig, ami az ő szellemi igyekezetét elviselte ugyan, de nem vett róla tudomást.

A látszat szerint, foglalta össze, az ügy horderejéhez képest amúgy jelentéktelennek tűnő feladványon az értelmes következtetések, a rugalmas kombinációkészesség kitartó rohama győzedelmeskedett, és semmi nem mutatott arra, hogy a keresett módszer téves, majd találó változatait nem az ő "pazar logikája", hanem a megfejtés felé haladó újabb és újabb kutató mozdulat kényszerítette ki, semmi, indult el akkor Eszter végig a házon, hogy megvizsgálja, kell-e még egy lazább deszkát valahol megerősíteni, a látszat szerint erre semmi nem utalt, hisz a vezénylő gépezetnek, a valóságához kapcsolt szervünknek ez az olajozott rendszere, lépett a konyhába most, beékelődve a tevékeny ész s a végrehajtó kéz közé, úgy el volt rejtve ott, ahogy a "káprázat meg a káprázó szem közé van elrejtve, ha lehetséges ilyesmi egyáltalán, a látvány káprázat voltáról szóló tiszta felismerés". Úgy tűnt, az ötletek közt szabadon választó megfontolások határozták meg az ívről a fokra, a fokról a szögre összpontosító kísérlet menetét, ezzel szemben a dolgot, vette most meg szemügyre a konyha melletti cselédszoba két aprócska ablakát, épp a kísérlet menete, a rendelkezésre álló változatokban, a lehetőségek végtelen pontossággal megszabott tömbjében való gépies tájékozódás, vagyis durván leegyszerűsítve maga a próbálkozás döntötte el, s határozta meg így ezeket a "szabadon választó megfontolásokat, melyek sem nem szabadok, sem nem képesek választásra, mert az esemény sorrendjébe történő beleszólásukon kívül egyetlen feladatuk e próbálkozások észlelése és minősítése, amiből aztán /"Kissé élesen fogalmazva..." - fogalmazta meg kissé élesen magában Eszter/ a folyamat villámgyors humanizálása lesz, ama hit ápolása, hogy akár a leghitványabb felfedezés esetén is, amilyen példának okáért egy szövegszeke beverésének kifogástalan módja, az odavezető lépéseket "ragyogó" elménkkal, "nagyszerű" találékonyságunkkal mi tartjuk kézben. Hát nem, folytatta körútját Valuska szobáján át a sza-

lon felé, nemhogy mi tartanánk, minket tart kezében az, ami színleges uralmunkat még csak kétségbe se vonja, legalábbis, míg nagyobbra vágyó főnk az ő szerény megbízgatásának, ama észlelésnek és minősítésnek kielégítő módon megfelel, a többi ugyanis, nyomta le ekkor a szalon kilincset, a többi, mosolyodott el, már nem rá tartozik - s mint aki súlyos vakság után a valóságos viszonyok birodalmába hirtelen belenéz, a látványtól - a nyitott ajtóban szinte otffelejtkézve - lehuny szemmel megtorpant a küszöbön. Nyugtalan, szüntelen változásra kész dolgok milliárdjait látta, ahogy kezdet s vég nélkül zajlik köztük egy szigorú párbeszéd, külön-külön ezt a milliárdot, milliárd viszonyt és milliárd történést; milliárdot, de folyton egyetlenegyben, s eme egyetlen viszonyban az összes többit is, a küzdelmes összeköttetést aközött, ami - mert van - ellenáll, s ami - azzal, hogy ő maga lehet - ennek az ellenállásnak a legyőzésére tör. És látta önmagát ebben a telített, eleven társaságban, iménti önmagát a folyosó utolsó ablaka előtt, s csak most értette meg, miféle erőnek engedett, s hogy amibe belesimul, az ... micsoda is. Mert fölfogta ekkor, mi hajtja mindezt, hogy a kényszer a létezés lendülete, hogy e lendület szüli a késztetést, az pedig részvételt teremt, támadó részvételt a megszabott viszonylatokban, ahonnan lényünk a kedvező reflexeinek kutató, s elrendelt sorozatával igyekszik kiválasztani, hogy aztán a teljesedés már attól függjön, vajon efféle kívánt viszony tényleg létezik-e, meg persze, villant meg benne, a türelemtől függjön, a küzdelem finom véletlenjeitől, hiszen a sikeres közlekedésnek, a személytelen ittlétnek, vette tudomásul, lám határozottan próba-szerencse jellege van. Nézte ezt a végtelen, éles, tiszta tájat, s az mindenekfölött kizárólagos valódiságával döbbsentette meg, megdöbbsentette, mert oly nehéz volt látni, hogy nyugtalanságának e mérhetetlen bőségén túl a valóságos világ - legalább számunkra - véget is ér, véget ér, noha sehol sincs vége, amiként középpontja sem, s mi csak vagyunk e lüktető tér milliárdja közt, s kormányzó reflexeinkkel közreműködünk... De csakugyan: ha belenézett, mindez egyetlen pillanatnál nem tartott tovább, s a szemrebbenésnyi, csillámló kép mihelyt összeállt, már szétesett: szétesett, talán egy szikra jelére, mely a kályhában épp a kialvó tűzre figyelmeztetett, elpattant és szertefoszlott, mintha nem érdemelte volna meg, kihuny egyetlen villanásban, de mintha csak azért, hogy egyszeriben éles fénnel bevilágítsa mindazt, ami hazatérő gondolatmenetében, sorsdöntő elhatározásában, ama kapualji ítéletben, mint maga nevezte, "életveszélyes tévedés". Odalépett a kályhához, és megvizsgálta a parazsat, majd fölélesztette, ahogy bírta, és három hasábot rádobott, aztán az ablakhöz indult, de az utat ezúttal hiába tette meg, mert hasztalan nézte-nézte, a deszkák és szögek helyett mindegyre önmagát látta csak. Önmagát az Otthon kávéház előtt, a kidőlt nyárfát meg lába alatt a szemetet, mert e rendkívüli napon, mikor ama drámai kora délutánba szinte a szó szoros értelmében kikergettetett, ez volt az a pont, ahol csődöt mondott, ahol meg kellett adja magát, ahol el kellett ismerje: bármilyen élesre állítja is fegyvereit, a higgadt szemrevételezés, az úgynevezett "józan ítélőképesség" érveinek bármekkora seregét sorakoztatja is fel, mindazzal, amivel szembekeverült, nem megy semmire sem. Először itt mondott csődöt, s hogy nem érti, és a leromlás méreteivel megküzdeni nem tud, itt ismerte fel, annak

azonban /"Mint öröklött vakságban szenvedő...!"/ nem volt tudatában, hogy épp, amit tesz, szellemi tehetetlenségének megkoronázásaként, az a valódi csőd. Mert elmulasztván fölfigyelni arra, hogy a "kibicsaklott formák általa évtizedeken át megjósolt összeroppanása" neki aztán igazán nem lehetne meglepő, az általános megfeneklés bevallását - a legnagyobb összhangban korábbi önmagával - a következőképp kerülte el: úgy ítélte, amit az utcákon tapasztal, az nem méltó többé a tekintetbevétel pusztá minimumára sem, s ha a város állapotában beállt fordulat az ő "észre és jó ízlésre alapozott" lényétől ilyen nyilvánvalóan eltekint, az egyetlen helyes válasz, hogy ő tekint tőle el. Azt hitte ekkor, voltaképp jogosan, hogy a "beláthatatlan készülődés" határozottan ellene tör, hisz azt zúzná-morzsolná egyszer csak széjjel, ami benne egy alantas, pusztító erővel mindig is szembeszegült: az ételmét örölné fel, a szabad és világos gondolatot, hogy megfossa őt az utolsó menedéktől, ahol szabad és világos maradhatott. Utolsó menedék, húzódott ekkor Valuskához, majd aggodalmában érte úgy határozott, fölszedi az eddig se nagyon használt irányba tartó, amúgy is rozzant hidakat, és az elhatárolódás korábbi rendszabályait megszigorítva ebből a törvényeit eleresztő világból, ebből a rontó, halálos zűrzavarból társával együtt kivonul. Átköltözik a túlsó partra, döntött Eszter útban a vízügyi épület felé, ám mfg azt fontolgatta, erődítménnyé a Wenckheim úti házat hogyan is alakítja át, minden erejével azon örködött, hogy fölényes biztonságát ne veszítse el; el ne veszítse, vagyis hogy visszanyerje, amit a szenny lidérce, a néptelen utca, a kidőlt nyár mind, mind kétségbe vont, és valamiképpen fönntartsa annak reményét, hogy ami ő maga, az rendföthetetlenül folytatható. De az egyiket épp azzal nyerte vissza, hogy elvesztette a másikat, hisz annak a fölényes biztonságnak pontosan az volt az ára, hogy ne folytassa ugyanott, ne folytassa, amiként nem is folytathatta, mert visszatértükben a Kaszinó előtti megpróbáltatásból egy egészen különös érzéshez ért, közös, jövendő mindennapjaik vázlatából - "a megnyugvás egyszerű öröméhez". Mintha tonnás tehertől szabadulna lassan, egyre könnyebbnek érezte magát, s amikor elvált Valuskától a Hétvezér köz sarkán, már ez irányította lépteit, hagyta, hogy ez a könnyűség vezesse, és nem bánta egyáltalán, midőn megértette: az, aki ő volt, merülni kezd, menthetetlenül. Ám hogy elmerüljön végleg, és ne térjen vissza többé, meg kellett tegye az utolsó mozdulatot, le kellett vonja a végső következtetést, és ő meg is tette azt, meghozta a döntést, hogy aztán már csak ez maradjon hátra, azon a másik parton a békés megérkezés, a döntést, hogy "győztesként élhesse át, ami valójában keserű vereség". Meghúzódni egy belső védettségben, mert a kintlét a romlás gyötrelmes helyszínre csak, szakítani a beavatkozás viszkető kényszerével, mert a cselekvés nemes értelmét az értelem alapos hiánya emésztí fel, elhatárolódní, mert az ép elme egyetlen válasza erre a tiltakozás, nos, meghúzódní, szakítani meg elhatárolódní, tündődt Eszter a csikorgó fagyban hazafelé, és ugyanakkor a szemrevételezésről, az örökös báméskodásról ebben az értelmét-vesztettségben nem mondani le, mindez nem volt egyéb, mint gyávaság, félreértés helyett meghunyászkodás, megfutamodás attól, hogy bevallja: ha szájalt is ellene, ezt a "törvényeit eleresztő világot" ő bizony soha, egyetlen pillanatra sem eresztette el. Szájalt, és nem szűnt meg számon kérni tőle, hogy akkor hát mért is nem ésszerű; mint a légy,

ott döngött körülötte, elhessegethetetlenül, nem akart azonban ott dönögni többé, mert ekkor érteni vélte már, hogy mikor szífvósan kutatta és ellenezte a dolgok természetét, nem a világot láncolta tűnő értelméhez, hanem a világhoz önmagát. Melléfogott, állapította meg pár lépésre a háztól, mikor úgy ítélte, a helyzet lényege a folytonos rosszabbodás, elhibázta, hisz ennyi erővel akár azt is mondhatta volna, hogy folyton van vagy marad benne valami jó, nem volt azonban benne semmi efféle, s e séta meggyőzte róla, hogy nem is lehetett. de nem azért, mert elvesztette, hanem mert "a tájnak ez a végső változata" mindig is híján volt bármilyen értelemnek. Nem arra szerveződött, és nem szerveződött semmi másra, lassított Eszter a bejárat előtt, nem esett széjjel, és nem romlott el, hisz a maga módján örökké tökéletes, tökéletes minden szervező értelem nélkül, mint aminek rendje nincs, csak káosza, melyre így az ész nehéztüezérségével naphosszat löni, sóvárgón perelni, ami nem volt és nem lesz, a megroppanásig nézni, nézni, s ebbe a nézésbe beleveszni nemcsak fárasztó, dugta a kulcsot a zárba, hanem fölösleges. "Visszavonom a gondolkodást - s vetett még egy utolsó pillantást a háta mögé -, a magam részéről mint halálos balgaságot az összes szabad és világos gondolatot visszavonom, megtagadom az ész további használatát, s ettől a pillanattól fogva csak az erről való lemondás kifejezhetetlen öröme szorítkozom" - csak erre, ismételte meg Eszter, lenni ágálás helyett végre csöndben, hibátlanul -, aztán lenyomta a kilincset, belépett, és magára zárta a kaput. Mintha irtózatosságtól szabadulna éppen, már a küszöbön eltöltötte valami mély megkönnyebbülés, s mint ha mindazt, ami ő volt eddig, kint felejtette volna, egyszeriben visszanyerte az erejét, visszanyerte fölényes biztonságát, hogy a bedeszakázás különös történetében aztán fokozatosan veszítse el, s hogy csupán itt szerezze újra vissza a szalon ablakánál, de most már másként: nem fölényes bírájaként "a tájnak, melynek szörnyű híja van", hanem sejtőjeként, hogy miért, és alázattal, s így valóban: végérvényesen. Forradalminak nevezni, ahogy ő tette azt, míg szögelésben szert tett jártassága rendkívüli hozadékán át attól az apróbtól egy végső helyesbítésig eljutott, forradalminak nevezni kapualji ítéletében, ha valamit, hát csak a gőgjét tudta most, a gőgjét, mely nem engedte, hogy megértse, nincsen kivételezett minőség a dolgok között, az elbizakodottságát, amitől - hisz mégis e kivételezettség szellemében élni szinte emberfeletti volt - egy majdnem végzetes keserűsége ítéltetett. Pedig keserűsége, simított végig öntudatlanul az egyik deszkán, igazán nincsen semmi ok, vagy talán keserűsége pont annyi ok van, mint például csodálatra, azaz: semmi, mert abból, hogy az emberi ész a "valóságos viszonyok közti eligazodásnak" mit sem sejtő számkivetettje, éppúgy nem következik, hogy akkor tehát eme valóságos viszonyok egyetemes nyugtalanságából is hiányzik minden ésszerűség, mint amiként abból, hogy az emberi dolog csak engedelmes szolgálja ennek az időtlen nyugtalanságnak, sem következik a keserűség vagy a csodálat. Ha föl villanása után ama varázsos, jég hideg birodalom el is tűnt nyomban, hullámai benne nem ültek el, s csak állt e tűnt múltán is eleven látvány sodrásában, s amit érzett, az nem volt sem csodálat, sem keserűség: ráhagyatkozás volt, és elfogadása annak, hogy ez a látvány rettenetes mód meghaladja őt, türelem volt és belenyugvás az amúgy viszont kivételes kegyelembe, hogy csak ami rá tartozik, azt foghatja föl. És megértette akkor, hogy ünnepélyes döntése a kapualjban csu-

pán gyerekes ostobaság, vélekedése az áttekinthetőség, az egymásra következés, a rendezett működés "szömyű híjáról" merő tévedés, "jó hatvan év" tévedése, e hatvan év pedig vakhályog alatti lét, ahonnan miként is láthatta volna, amit most nagyon élesen, hogy y a világnak, melázott egy deszka két kanyargó erének íve fölött, nem fájdalmas hiánya, hanem olyannyira része, hogy maga az árnyéka az ész. Árnyéka, mert ebben a vég nélküli, zaklatott párbeszédben együtt mozdul lényünk kormányzó reflexeivel, s így együtt mozdul, hisz épp ezt kell tolmácsolnia, a rá vonatkozó esemény összes rezdülésével, nem árul el azonban semmit arról, mi végre hát e párbeszéd, hisz amit árnyékként követ, működésén kívül többé magáról az sem árul el. Csak árnyék egy tükörben, pontosította Eszter, ahol a kép a tükörrel teljesen azonos, mégis arra törekszik, hogy szétválassza, ami voltaképp öröktől fogva ugyanaz, szétválassza, elkülönítse s kettémetssze, amit nem lehet, s hogy elvesztvén ezzel a bentlét sodrásának súlytalan derűjét, a halhatatlan részvétel pehelynél is könnyebb dallama helyett a halhatatlanságot, lépett el a szalon ablakától, mint tudást szerezze meg. Így lesz, ment lassan, lehajtott fejjel az ajtó felé, a meghívásból kiebrudalás, a szerepét elvétő észből "önmagára" ébredt gondolkodás, önmagára, azaz valami másra, mint ami mindennek ellenére létezik, önmagára, aki útvesztőjében bolyongva hagyja hátra meghívásról és kiebrudalásról egyként valló, zavaros emlékműveit. És így lesz, merengett lassú léptei közben Eszter, ebből a megfajthetetlen párbeszédből számunkra "világ", megfoghatatlan tartalmából a keserves kérdés, hogy "akkor hát mi végre is", csillapíthatatlanságra fegyelmezés, végtelenségre háló, csillámlásra nyelv, így lesz tehát az egyből kettő, ő maga meg még az értelme is. Az értelme, mely mint egy kéz, kibogozná, majd összefogná e rejtélyes kavargás szétfutónak tetsző szálait, az értelme, mely egybetartaná, mint a cement az épületét, csak hogy, mosolyodott el, s haladtában a kályha már sugárzó melegébe ért, ha e kéz, mint ő most, e szálakat elereszti, eme küzdelmes párbeszéd nem marad abba, ez az épület nem esik szét. Nem esik szét, mint ahogy ő sem hullt darabokra, noha úgy érezte, mindent eleresztett, amiben eddig megkapaszkodott, s mintha csak azon múlna, hogy tudja: a gondolkodás vagy gátlástalan illúzióhoz, vagy indokolatlan depresszióhoz vezet, mikor a szalonból visszament a folyosóra, a szó lesújtó értelmében már nem "gondolkodott"; nem "lemondott" róla, és nem "visszavonta", csak tudomásul vette, hogy a töprengés önmagát felélő szenvedélyétől megszabadult, s ezzel, miként egy illúzióknak, hajdan, midőn Frachberger délutánján a zenéből kimenekült, most - ezúttal talán tényleg "forradalmi" módon - gyötrelmes depressziójának is vége volt. Vége az ébrenlét tömérdek pillanatának, amikben, hogy képzelt rangját megóvjá, újra és újra elveszett, vége az ítélkezés balga kényszerének, hisz szerepét, úgy vélte, most már helyesen "ítéli" meg, vége, vége, mondta magában Eszter, s szinte "hallotta", ahogy nagy robajjal e rendkívüli estén egész élete összedől, s ha eddig minden perce rohanás volt - rohanás "előre", "valamiért", "valamitől" -, körútját befejezván, ama utolsó deszkánál ismét, már biztosra vette: e rohanásban megállnia, újabb elrugaszkodás helyett földet érnie, a készülődésből végre "valahová" megérkeznie is megnyugtatóan sikerült.

Kezében a leeresztett kalapáccsal állt a tompa lámpafényben, s valóban "a megoldás friss örömeivel" nézte ama nevezetes szögek egyikét, azaz: csak egy pici, vidám féncyseppet rajta, ami talán a szalon nyitva felejtett ajtaján kiáramló világosságból, talán a feje fölött csüngő mennyezeti csillár gyöngé sугaraiból pergett oda, nézte, mint egy pontot a mondat végén, hisz itt és ekkor nem csupán körüti, de lezárult búcsúzó gondolatmenete is, hogy súlyos kerülővel, még utoljára "az ész mázsás nehézkességével" vezesse vissza, ahonnan elindult: hazatérő lépteinek soha nem ízelet könnyűségéhez. Mert a valóságos viszonyok birodalmának felvillanó látványából, a megértés és a ráeszmélés iménti kalandjából, a képtelen erőfeszítésből, hogy döntő felismerésének alkalmatlan módszerét épp ezzel az alkalmatlan módszerrel számolja fel, nos, mindebből e szögecske derűs csillogásában nem marad egyéb, mint az a sejtelmes, felfejthetetlen érzés, ami először az ott még kibírhatatlanak ítélt városi állapotokkal szemben, hazatérése közben lepte meg: hogy ugyanis örül a pusztá létezésnek, annak, hogy ... lélegzik, és annak, hogy nemsokára itt fog lélegezni mellette Valuska is, örült a melegnek, amely az előbb a szalonban megcsapta, és most örült a háznak, mely ettől kezdve valóban az otthona lesz, az otthona, nézett körbe Eszter, ahol a legapróbb dolognak is jelentősége van, majd letette a kalapácsot a padlóra, kibújt belőle és felakasztotta a konyhai fogásra Harremé takarítóköpenyét, s visszament a szalonba, hogy mielőtt Valuska szobájában nekilátna a begyűjtésnek, egy kicsit kipihenje magát. Sejtelmes érzés volt, de nem bonyolultságánál, hanem éppen egyszerűségénél fogva, amittől mindaz, ami körülvette, a lehető legtermészetesebb módon visszanyerte eredeti értelmét, az ablak ablak lett újra, amelyen ki lehet nézni, a kályha kályha, amely meleget ad, és a szalon is megszűnt az "eszmélő pusztulás" menedéke lenni, ahogy a külvilág sem volt már az "elviselhetetlen megpróbáltatások" helyszíne. A külvilág sem, ahol ígéretét szabadon értelmezve, hogy siet, Valuska bolyong, dőlt lassan hanyatt az ágyon, mert most, hogy egy pillanatra eszébe jutott, az ablakon túli tér valóban nem az volt, aminek ma délután mutatta magát, s mint ha a "delejes mocsár" gőze, mérge inkább benne szívódott volna föl, valami azt súgta, az a lidérces szemét is talán a beteg nézés szomorú lidérce csak - a beteg nézése, mely sötét várakozásában ekképpen talál tárgyat, hisz erre a szemétre odakint, akár a józanságukban eltévedt polgároknak, gondolta, a félelemre, még lehetne úgy is gondolni, mint ami végül is eltakarítható. De a kitekintésnek ez a tisztító nekilendülése egy pillanatnál tényleg nem tartott tovább, mert figyelmét máris, teljes egészében a szalon kötötte le, a bútorok, a szőnyeg, a tükör meg a csillár, a mennyezet repedései, s a kályhában most igazán vidáman lobogó tűz. Nem volt rá magyarázat, hiába kereste, mitől érzi úgy, mintha először lenne itt, és mitől van az, hogy "az emberi ostobaság előli meghátrálás" helyszínéből egyszeriben a megbékélésnek, a megnyugvásnak s a hálás megelégedésnek ilyen sérthetetlen szigete lett. Számolt mindennel, az öregséggel, a magára maradtottsággal, azzal, hogy talán halálfélelme van, számolt a sóvárgással valami végső nyugalom után, s hogy rémíztető jóslatait bekövetkezni látván esetleg szűkülő pánik fogta el, fölmerült benne, hogy hátha megőrült, vagy hogy élétének e hirtelen páforgulását a további töprengések valódi veszélyei elől egy gyáva meghunyászkodásnak, végül hogy netán mindezeknek együtt köszönheti, ám

bárhogy forgatta, a helyét egyik sem állta meg, sőt úgy vélte, semmi nem lehet józanabb és kiegyensúlyozottabb, mint az a tekintet, amellyel most körbenéz. Eligazította magán a mélybordó házikabátot, összekulcsolta a kezét a tarkója alatt, s míg karórájának apró percegéseit hallgatta, fölremlett benne, hogy szinte mást sem tett egész életében, mint állandóan visszavonult, visszavonult az otrombaság elől a zenébe, a zenéből a büntetésbe, onnan a csupasz gondolkodásba, végül ki abból is, hátrált, hátrált, mintha sorsának vezető angyala volna, aki a maga furfangos módján juttatná céljáig az ellenkezőt: hogy behátráljon a dolgok szinte együgyű örömébe, hogy megértse végre, nincs mit megérteni, hogy felfogja már, a "világ értelme", ha lenne, az övét meghaladja, s így észrevenni és számon tartani, amije viszont van, éppen elég. És ő valóban "behátrált a dolgok szinte együgyű örömébe", mert most, hogy becsukta pár percre a szemét, nem is érzékelt mást, mint otthonának bársonyos körvonalait: a tető védelmét a feje fölött, a szobák átjárható biztonságát, könyvespolcaival a mindig félhomályos folyosót, mely hűségeseen követvén a derékszögben elkanyarodó épületet, mintegy közvetítette a ma még elhagyatott udvar tavasszal majd nyilván kivirágzó nyugalma, a lépések zaját, a Harremé gombos papucsáét meg a Valuska bakancsáét, amik oly mélyen belevésődtek már a fülébe, hogy újra hallotta őket megint; a levegő ízet és a por szagát idebent, a ház padlóinak finom domborzatát és a csillárok égői körül a leheletnyi ködöt - s mindezzel íznek, illatnak, színnak, hangnak, egyszóval a védő körülzártásgnak olyan jótékony édességét érezte ekkor, amit egy boldog emlék derűjétől csupán az választott el, hogy nem kellett újra és újra föléleszteni, mert nem múlt el, mert megvolt, s Eszter bizonyosra vette: meg is marad. Így nyomta el az álom, s néhány óra múltán erre is ébredt fel, a páma melegére a feje alatt. Nem nyitotta ki rögtön a szemét, s mert azt hitte, a pár percre szóló szándékból valóban csak pár perces szendergés lett, a párnamelegtől újból felidéződve benne a ház elalvás előtti oltalmazó hangulata, e gazdagság hálás számbavételét pontosan ott folytathatta, ahol az abbamaradt. Úgy érezte, van idő ismét elmerülni a békés csöndben, ami körbefogta, mint testét a takaró, az állandóság fölboríthatatlan rendjében, hogy ahol hagyta őket, minden - a bútorok, a szőnyeg, a tükör meg a csillár - ugyanott fogadja majd, és van idő az apróságokra is, felfedezni e kimeríthetetlen, értékére ébredt vagyon összes részletét, és látni, képzeletben máris, a folyosó felé vezető, s így egyre növekvő távlatát, amelybe hamarosan belép, akinek készült, ahová nemsokára megérkezik, aki az értelmét mindennek megadja: Valuska is. Mert minden ráutalt e "jótékony édességben", bármi fordult meg őbenne, az oka is, a célja is Valuska volt, s ha mindvégig érzékelvén ugyan, de mégsem tudta eddig, most annál inkább, hogy sorsának végleges fordulatát sem valami megfoghatatlan véletlennek, hanem egyes-egyedül neki köszönheti - neki, akiben hosszú éveken át nem látott egyebet, mint saját, napról napra kifinomultabb keserűségének megmagyarázhatatlan, szolgáló ellenszerét, s akiben a torokszorító törekenységet, arcának valódi vonásait, e lebegő félálomban már oly szembetűnő lényegét, hogy: jó, csak ma, az Otthon kávéháztól idáig tartó útján fedezte fel. Onnan idáig, de először tényleg a Hétvezér közben, nem sokkal a kávéház s a kidőlt nyárfa megpillantása után, amikor a számára megrendítő látványban magára maradván átsuhant rajta, hogy

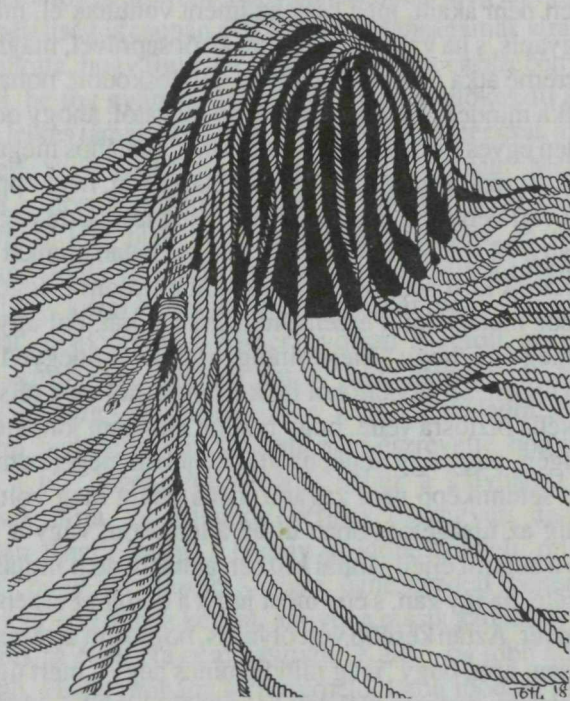
nem, nincsen egyedül; futó, villanó, majdhogynem tudattalan eszmélés volt, de annyira váratlan és annyira mély, hogy azonnal becsomagolta egy társa iránti aggodalomba, mintegy eltüntetve önmaga elől; elrejtette ebben s a kivonulás mentő elhatározásában, a város tűrhetetlen állagára válaszul, majd e rádöbbenés megnevezhetetlen tartalmának ellenállhatatlan bizonyítékaként, nem is gyanítva, minek engedelmeskedik, jövőendő életük tervébe szinte belemenekült. És ez a homályos, gomolygó érzés aztán már nem is hagyta el, ott bujkált e séta minden hátralevő méterén, e délután és este teljes történetében: ott rejtezett, mint egy magyarázat, mikor a búcsúzásnál elérzékenyült, s erre vallott "hazatérő lépteinek soha nem ízelet könnyűsége" is; ott volt kapualji féltetésben, majd az elbarikádolás minden mozdulatában, aztán a végső helyreigazításban, végül hogy birtokának, e ház összes szegletének újra bőséges értelme van, egyszóval most, e szűnő félálom világosságában tovább már nem leplezte semmi: sorsdöntő napjának tengelyében Valuska áll. Úgy érezte, ő már a kezdet kezdetétől tisztában volt azzal, hogy ami megérintette, azt látta is, meg volt győződve arról, hogy rögtön föl is fogta, amibe most, mint egy kimerevített képbe, beleütközött, mert valóban egyetlen képből táplálkozott, amitől egészen más irányt vett az élete, s amiről azonban hiába gondolta, hogy nem is lehetett volna róla nem tudomást venni, hisz akkor még, abban a "futó villanó eszmélésben" olyan volt, mint valami mozdító tengeráram, korlátlan, néma, ami csak hajt, észrevételenül. Ama bizonyos Outhon után i pillanatban, túl a szerencsétlen nyárfán, a kávéház meg a szörmckereskedés között, ő, Eszter, felháborodását és titkolt kétségbeesését nem bírván már szóltanul, megtorpan, s ezzel, ahogy karjával visszafogta, megállásra kényszerítette Valuskát is. Mondott valamit, a szemétre mutatott, hogy ugyanis társa látja-e azt, amit ő, oda fordult, s akkor csak annyit vett észre, hogy barátja arcára a megszokott tekintet, az a "fénylő", mintha az imént lehullott volna róla, visszatér. Ősztöne azt súgta, egy másodperccel előbb valami történt benne, ami e tekintetnek ellene szól, ránézett, de mert nem talált semmit, ami megerősíthetné, indult tovább - már öntudatlan eszméletének engedelmeskedve - gyanútlanul; gyanútlanul: valójában, de mindent megfejtve, gondolta most, mikor a szendergésből lassan az ébrenlétig emelkedve Valuska tablóvá merevült, megindítóan egyszerű megnyilatkozásában e délután és este minden részletének értelmező lendületére végre rátalált. Amit akkor megérezett, most látta: oltalmazó támaszát leeresztett vállal, fejét lehajtva állni ott, körülötte a Hétvezér köz házai, mellette, ahogy a szemétre mutat, legyöngült, öreg barátja, Eszter, ő; leeresztett vállal és lehajtott fejjel, de nem valami hirtelen rátörő szomorúság árulkodó jeleként, hanem mert, hasftott belé, pihent: pihent, mert maga is elfáradt abban, hogy a lábain is alig állót szinte cipelnie kell, pihent, titokban, mintha szégyellné egy kicsit, s mint aki nem tartja elképzelhetőnek, hogy saját gyöngeségének bevallásával még terhelje is a másikat, mire ő ránézett, már újra a régi volt. Látta a leeresztett vállakat, a postásköpenyt, ahogy a görnyedt háton néhol megtörik, látta ezt a lehajtott fejet, ahogy néhány hajtincs a homlokba húzott sapka alól szemébe hull, majd a keresztbe vetett táskát ... s lent a félretaposott bakancsokat... s úgy érezte, mindazt, amit tudni lehet e számára oly szívszorító képről, tudja, mindazt, amit érteni lehet, tökéletesen érti már. Aztán Valuskát látta megint, egy nagyon régi pillanatban - hat, hét vagy nyolc éve? -

nem is emlékezett pontosan -, amikor Harremé egy reggeli javaslatára /"Kéne ide egy amolyan ebédhordó ember, én azt mondom!" / még aznap délután, szigorúan az asszony mögött, a szalonban megjelent; zavartan előadta, mi járatban van, szabadkozott, hogy a felajánlott pénzt ő inkább nem fogadná el, sőt "mint ingyenes" az ételhordás mellett szívesen elvállalna bármit, ha Eszter megbízná, boltba menni, magyarázta, feladni a postát, rendbe hozni időnként az udvart, ha az rászorul - és, mintha csak a ház ura tenne neki szívességet, kicsit szégyenkezve, mintegy elismervén, hogy az efféle ajánlkózást joggal furcsállhatja bárki, egy mentegetőző kézmozdulat kíséretében elmosolyodott. S ezzel, mert nemcsak az udvarra, időnként, de egész életére is rászorult, beköltözött a házba egy magától értetődő jóindulat, valami áldozatos, láthatatlan, rendfíthetetlen, örökké munkálkodó gondoskodás, mely - akár a maga módján Harremé is az épületet - hat, hét, nyolc?, azt gondolta: hét éve má r - óvta a birtokát pusztulva látó gazdát, önmagától. És: megóvta, amennyire lehetett, állandó jelenlétével, hogy amikor nem is volt itt, éppen úton volt ide, elhárította vagy inkább csak tompította és gyógyította a saját maga ellen dolgozó agy működésének legsúlyosabb következményeit, és így megakadályozta, hogy a "világra" folyton lesújtó gondolatmenetektől üldözöttet épp ez az önemésztő gondolatmenet sújtsa le egyszer végzetesen - őt, Esztert, aki eleven példája volt annak, hogy amiként az emberi berendezkedést ostoba góggal átszabni akaró, mindenkori uralkodó eszmék rombolták széjjel ezt a várost és ezt a sorsát nagyon is megérdemlő országot, ugyanúgy menjen tönkre ő is a maga kényszerképzeteitől, hogy - ha Valuska, "a létezésben bábáskodásnak ez a kivételes művésze", ma nem ébreszti fel - csúfosan megfizessen azért, amiért ez a város és ez az ország, hogy ugyanis minden uralkodó eszme, minden kényszerképzet és minden féltő gondolatmenet, mely az általa megkövetelt korlátok között akarja látni a "világot", az élet, a minősíthetetlen gazdagság, ama "valóságos viszonyok" eleven szerkezetét dúrja szét maga körül. De Valuska valóban felébresztette ma, vagy tán inkább az az érzés, ami az Otthon utáni emlékezetes pillanattól e félig éber szendergéig, onnan idáig elvezette, amikor meg kellett értenie, hogy társának hűsége és ... szeretete mitől is védi meg, amikor rá kellett jöjjön, hogy az ő "észre és jó ízlésre alapozott lénye", úgynevezett gondolatainak szabad és világos volta, szellemének titkon mindig hitt magasröptűsége egy lyukas garast nem ér, amikor be kellett vallja: e hűséges szereteten kívül többé semmi sem érdekli már. Ha e - nagyjából hét esztendő alatt fiatal barátjára gondolt, folyton "a légies angyaliság fölöslegének levezethetetlen megtestesülését" látta benne, csupa éteriséget, csupa átszellemültséget, csupa számyalást, mintha nem is húsból és vérből való volna, mintha csupán egy anyagtalan, kutatásra érdemes tündéri együgyűség járkálna ki-be az ajtaján, most viszont valami egészen mást: ellenzős sapkával a tején egy bokáig erős postáskabátot, ahogy megérkezik delente a házba, halkan kopog, beköszön, majd oldalán a csőrömpölő ételhordóval, ám a durva bakancsban is lábujjhegyen, nehogy megzavarja a szalon nyugalalmát, végigmegy a folyosón, távolodik, kiér a kapualjba, hogy így, legalább viszatéréséig, szinte beoltsa az épület gazdája rögeszméitől nehéz levegőjét magyarázatra nem szoruló jóakaratóval, s a féltő törődésnek és nagyon is bonyolult "együgyűségének" kissé tán mulatságos, de épp ezért megható tapintatával vegye körül azt,

aki mindezt észre sem veszi, mintha mi sem lenne természetesebb annál, hogy valaki rendületlenül s a szó legmélyebb értelmében is a szolgálatába áll. Már ébren volt, de még mindig nem mozdult meg az ágyon, mert ekkor, hirtelen, Valuska arca úszott be képzeletébe: a nagy szemek, a mesebeli mód hosszú és piros orr, az örökké szelíd mosolyba tartó száj, a magas homlok - és úgy tűnt neki, hogy akárcsak a házában végre az otthonát, most látja először ebben az arcban a valóságosat, hogy az "égi kapcsolatok" - csak az ő lázas tévelygéseiben "angyalivá" párolt - visszfénye mögött vonásainak eredendő földi tartalmát most először fedezi föl. Azt ugyanis, hogy ez az arc számára megáll egy mosolyban, vagy ahogy komolyan maga elé néz, aztán újból felderül, hogy egyszerűen nincs mit kutatni benne, mert elég ez a mosolygás, ez a komolyság vagy ez a derű; megértette, hogy ama "égi kapcsolat" nem is igazán érdekli már, hisz rá csupán ez az arc tartozik: Valuska univerzuma helyett Valuska tekintete. E tekintet józansága, gondolta Eszter, mely mintha örökké azt mérte volna fel, vajon hogyan is tartható rendben mindaz, amit a szalon lakója - újra és újra - szétzilált, körültekintést és lelkiismeretességet látott benne, az apró tennivalók közti eligazodás készenlétét - ugyanazt, amivel most ő is körbenézett, hogy kinyitotta a szemét, felült az ágyon, és számba vette, barátja megérkezéséig akkor hát mit is kell még elrendeznie. Eredetileg úgy tervezte, az elbarikádozást az ablakok bedeszakázása meg a befűtés után a kapu s a kapualj másik végén az udvarra nyíló ajtó eltorlaszolásával folytatja majd, de minthogy az elbarikádozás értelme közben alapvetően megváltozott, s ettől a perctől fogva az erődítmény pusztá ötlete meg ami ebből eddig megvalósult, ez a kibéleltég is csupán évtizedes oktalanságainak siralmas emlékműve lett, megállapította, hogy figyelmét most már teljes egészében Valuska szobájának szentelheti, be fog gyújtani, rendet rak, ha kell, előkészíti az ágyneműt, és vár - várja, hogy lelkes támaszának bolyongásában egyszer csak az eszébe jusson: "dolgavégeztével" a Wenckheim úti házba elgérkezett. Mert biztosra vette, hogy Valuska, most is, mint mindig, az utcákat járja valahol, vagy beletévedt a Hétvezér köz plakátján megjósolt farsangba, és nem talál belőle ki, s csak akkor fogta el valami nyugtalanság, amikor többször az órájára pillantva rájött, hogy közel öt óra hosszát aludt pár perces szendergés helyett, majdnem öt órát, hökkent meg Eszter, gyorsan kiugrott az ágyból, s a legszívesebben egyszerre két irányba futott volna, berakni a kályhát a szomszédos helyiségbe, meg - ablak híján... - a kapuhoz szaladni, hogy megnézzze, jön-e már. Végül nem tette egyiket sem, mert észrevette, hogy itt a szalonban viszont kialudt a tűz, leelőször is tehát ehhez a kályhához sietett, megpakolta, ahogy csak bírta, és aládugott néhány összegyűrt újságpapírt. Nehezen akart azonban lángra kapni, s bizony jó időbe beletelt, míg - kétszer szedve ki az egészet, hogy újrakezdje - végre égni kezdett benne a tüzelő, ám mindez semmi nem volt ahhoz képest, amivel a másik szobában találta szemben magát, ott ugyanis az évek óta nem használt "Kalor"-ral több mint egy óra múltán sem boldogult. Hiába próbálta a Harrernétől látott módon, sehogy sem akart meggyulladni benne a fa, pedig megkísérelt mindent, gúlába rakta, aztán lazán egymásra hánnya, legyezgette a kályhaajtóval, meg fújta, ahogy csak tőle telt - és

nem, minden maradt a régiben, csak dőlt belőle a füst, mintha a "Kalor" a hosszú várakozásban elfelejtette volna, ilyen esetben mit is kell tennie. De addigra Valuska jövőre fészke úgy festett, mint egy csatater, kormos deszkadarabok borították a padlót, és hamu és hamu mindenütt, ő meg csak kínlódott tovább a gomolygó füstben, friss levegőért a szalonba szinte percenként járva át, s hogy útközben egyszer, végignézve a kényes házikabáton, a konyhában felejtett köpeny is eszébe jutott, már annak sem tudott igazán örülni, amikor fülét - épp ismét a szalon felé haladtában - fellobbanó tűz moraja ütötte meg, s ő visszafordulván megállapíthatta: küzdelme mégsem volt hiábavaló, a "Kalor", mintha a kéményből hirtelen kihúztak volna egy dugót, működik. Az itt is az utcára nyíló ablakról leszedni a léceket, úgy vélte, már a begyújtás elhúzódása miatt sincs elég idő, ezért - az összes ajtót sarkig kitérve hátul - a füstöt az innen is megközelíthető cselédszobán s a konyhán keresztül a folyosóra szelöltette ki, aztán - a kormot inkább csak elkenve rajta - megpróbálta letisztogatni a köntösét, majd néhány percnyi melegedés után, már Harrerné köpenyében persze, egyik kezében ronggyal, seprűvel, lapáttal a másikban szemetesvödörrel Valuska szobájába a nyomokat eltakarítani sietve visszatért. Ha a helyiség a körben álló vitrinek porcelánjaitól és evőeszközeitől, a csiga- és kagylógyűjteményektől meg a faragott ebédlőasztaltól és ágytól Harrerné teremőrlétével eddig mintegy az Eszterek családi örökségének a múzeuma volt, akkor most egy megpörköltött múzeum benyomását keltette inkább, ahonnan a tűzoltók, kissé bánatosan, mert nagy dolguk azért nem akadt, még csak az imént vonultak el, mindent korom és hamu borított ugyanis, s ha valamit mégsem, arról seprűvel, majd ronggyal a kézben, mintha Harrerné átka ülne rajta, ő maga gondoskodott, noha pontosan tudta, nem Harrerné átka mindez, hanem saját izgatottságától, ahogy oda sem figyelve, mit csinál, minden egyes mozdulat után arra fülel, általános megállapodásuk szerint, mely az esti kapuzárás utáni helyzetre vonatkozott, nem épp most kocogtatja-e meg a várva várt vendég a szalon ablakát. Még lesöpörte nagyjából az ágyat, s jól megpakolván a "Kalor"-t, úgy döntött, a haszontalan munkát abbahagyja hát, majd reggel folytatják közösen, azzal visszament a szalonba, fogott egy széket, és odaült a kályhához melegedni. Percenként nézte az órát, hol úgy gondolta, "már fél három", hol meg úgy, hogy "még mindig nincs háromnegyed", attól függően, mi járt a fejében éppen, az időpont hol túl későinek, hol meg túlságosan is korainak bizonyult. Néha biztosra vette, hogy barátja már nem jön, mert vagy teljesen elfelejtette, mit ígért, vagy úgy ítélte, ha már idejében megérkezni nem tudott, az éjszaka közepén semmiképp nem zavarja, néha pedig meg volt győződve róla, hogy még mindig az újságelosztóban ül az állomáson, vagy a hotelportással a Komlóban, ahová betérni éjjeli járatai közben a másik nem mulasztott el soha, és számolgatni kezdte, ha így van, s épp most jutna a dolog az eszébe, vajon meddig tart, míg onnan ideér. Aztán később volt olyan is, hogy sem arra nem gondolt, "már háromnegyed", sem arra, hogy "még mindig nincs négy", mert úgy hallotta, valaki kopogtat az ablakon, gyorsan kisietett hát a kaput kinyitni, kinézett, megállapította, hogy az a bizonyos farsang, a mozi és a Komló magasságában látható világozottságból, s egy nagy csapat körülötte ácsorgóból ítélve, tényleg nem maradt el, csalódottan visszatért, s elfoglalta a helyét megint. Megfordult benne olykor az is,

hogy talán még öt elnyomta az álom, Valuska itt járt, de mert a kopogásra senki nem felelt, nem erőltette a dolgot, és hazament; vagy, töprengett Eszter, mint nagy ritkán megesett, leitatták a "farsangon", vagy - ahová mindennap eljárt - a Hagelmayerben, s szégyellt volna így állni elé. Figyelte a hol vánszorgó, hol meg túlságosan is sokat jelző mutatókat, lefeküdt, felkelt, időnként megrakta a két kályhát, aztán a szemeit dörzsölve, nehogy elaludjon ismét, abba a karosszékbe telepedett, ahol délutánonként Valuska ült. De nem bírta sokáig, fájni kezdett a dereka, sebesült bal keze égett, ezért hamarosan úgy döntött, nem vár tovább, majd nem sokkal utána meg: hogy ha mégis, csak addig, míg a nagymutató a tizenketteshez ér - amikor egyszer csak arra riadt föl, hogy az óra hét után kilenc percen áll, s hogy ugyanakkor mintha valaki most tényleg megzörgette volna odakint az ablaküveget. Felállt, visszafojtott lélegzettel belefülelt a csendbe, mert ezúttal hátrázottan meg akart bizonyosodni afelől, hogy nem képzelődik, s hogy nemcsak elcsigázott érzékei játszanak vele megint, de a második kopogtatás minden kétségét eloszlatja, sőt szinte elsöpörte a virrasztás fáradalmait is, így, amikor kilépett a szalonból, és a kulcsot máris előhúzza a zsebéből végigsietett a folyosón, küzdelmes ébrenléte újból visszanyerte az értelmét, s ő olyan frissen és boldog izgalmossal ért ki a kapuhoz a lélegzetelállító fagyban, mintha a várakozás végtelennek tűnő órái most már csak arra volnának jók, hogy beszámoljon majd róluk a vendégnek, aki - mit sem tudván arról, hogy nem vendég lesz itt, hanem maga is lakó - lám, fordítottan el a kapuzárban a kulcsot, mégis megérkezett.

Krasznahorkai László

Öninterjú

- Ez a beszélgetés, ha egyáltalán lesz belőle valami, szokatlanul nehéz akadályok legyőzése után indulhat el közöttünk. Attól a pillanattól kezdve, hogy Ön telefonon értesült róla, az ígéretes utakra tért Jászkunság interjú szerete kémi Öntől, egyre agyafűrtabb módon igyekezett megfosztani minket attól az örömtől, hogy a szándék bejelentése után valahogy nyélbe is üthessük ezt. Meg kell mondom, ahhoz, hogy most itt ülhessünk szemtől szemben egymással, nem kevés gátalstalanúságra volt szükségünk, s őszintén szólva még most sem vagyok teljesen biztos benne, hogy válaszolni fog. Megmagyarázná, miért próbálta meg minden eszközzel elkerülni az efféle megnyilatkozást?

KL: - Az interjú műfaja nem nélkülözheti a szenzációt, ezért folyton túlozni kényszerül, s ezzel bántó módon le is egyszerűsíteni mindent ennek a szenzációnak a sekélyességére. Például, ahogy maga leírta most az én ellenszegülésemet, abból az derül ki, hogy én "agyafűrtan" és "minden eszközzel" igyekeztem megakadályozni ezt. Holott csupán arról van szó, hogy megpróbáltam kitérni előle, sikertelenül, kitérni, az előbb elmondottak miatt, meg azért is, mert a körülményekből /Jászkunság-interjú-én/ nyilvánvaló: a maga kérdései vagy a személyemre vagy az irodalomra vonatkoznak majd, és pontosan ez a két dolog az, ami engem a legnagyobb zavarral tölt el, és attól tartok, ezen a zavaron nem is bírok úrrá lenni.

- De ha Önt feszélyezik ezek a kérdések, akkor meg engem hoz zavarba, mert azt mégsem gondolhatja komolyan, hogy egy regényíróval majd a papírrepülő-hajtogatás rejtelmeiről vagy arról beszélgessek, hogy az SZTK-receptre felírt lúdtalpbetét - saját szomorú tapasztalataim szerint - néha nem váltja be a hozzá fűzött reményeket...

KL: - Úgy látom, magát nem akármilyen fából faragták...

- ...karcagi bükk...

KL: - ... és nekem ebben a helyzetben nemigen van esélyem arra, hogy dolgavégezetlenül távozzon innét. Jól gondolom? Nyilván. Mielőtt fegyverként előrántaná a lúdtalpbetéteit, megadom magam...

- Bocsássa meg az erőszakosságomat, de a Jászkunság feltétlenül szóra akarta bírni Önt, egyszerűen azért, mert egy korábbi rádió- és televízióinterjú után, melyek meglehetősen semmitmondók voltak, az olvasók egy része, akiket Ön az eddigi műveivel megnyert, szeretnék végre közelebbről megismerni a Sátántangó fróját, aki 1986-os Kegyelmi viszonyok című kötete óta szinte egyáltalán nem adott életjelet magáról.

KL: - Megismerni? Közelebbről? ... Ha tényleg létezik az olvasóknak egy része, akiket megnyertem volna ... de hát mire? Minék? Hogy nézzenek ki ők is bánatosan az ablakon, ha esik az eső? ... tehát, ha valóban volna egy ilyen tábor, ők biztosan megértenék, amikor most azt mondom, senkinek nem javaslom ezt az

ügynevezett "közelebből való megismerkedést". Vagy csalódást, vagy kiábrándulást okoznék. Bevallom: van, ami visszarettent attól, hogy nyersen fogyasszam a velem megismerkedni szándékozók, de ezeken a határokon belül volt már egyszer-egyszer merszem elutasító lenni, többnyire pedig tapintatosan elhallgatom, mennyire kínlódom, amikor nem találkozhatom mások tapintatával, amely azt jelentené, lemondanak a személyes megismerkedés számukra gyötrelmes tapasztalatairól, miattam, aki ezekkel a tapasztalatokkal igazán nem szívesen terhel másokat.

- Ne haragudjon, hogy máris ellentmondok, de mindezt egyszerűen nem hiszem el. Ugyan mi még nem találkoztunk, de többektől hallottam, hogy Ön pontosan az ellenkezője annak, mint aminek most megpróbálja lefesteni magát.

KL: - Ezek az emberek valószínűleg túlságosan megbocsátók velem, vagy ami még bizonyosabb, figyelmetlenek. Figyelmetlenek, önvédelemből.

- Vagy talán inkább arról van szó, hogy amit Ön olyan elriasztónak ítélt önmagában, arról mások másképpen vélekednek...

KL: - Félreért. Amit én önmagamban olyan elriasztónak látok, azt látom másokban is olyan elriasztónak.

- Értem. De szeretnék visszatérni az előbb fölített kérdéshez. '86 óta Ön szinte teljesen eltűnt az irodalmi életből.

KL: - Nem eléggé ... Nem eléggé...

- Hogy érti ezt?

KL: - Tegyük különbséget a magyar irodalmi élet és a magyar irodalom között. Az előbbihez nekem nemigen van közöm, én egyáltalán nem vagyok közösségi lény, nem szeretem a társaságot, biztosan azért, mert nem bírok egyszerre többfelé figyelni. Képtelen vagyok magamat, tehát a művészetről kialakult elképzelésemet levezetni egy közösségből, vagy odamérni magamat hozzá, semmiféle ilyen támasztékkal nem rendelkezem; gyanakvó természetem a kézenfekvő, magától értetődő dolgok iránt nem teszi lehetővé, hogy ne gondolkodásom tárgyának tekintsek mindenféle függést és köteléket. A magyar irodalomban pedig ha keresném, se igen találnám meg a helyem, egyrészt azért, mert számomra az irodalomnak lényegében nincsenek "nemzeti" sajátosságai, és az efféle szentségtörő kijelentésekért Magyarországon biztosan nagyon meg fogok még bűnhődni, másrészt pedig azért, mert kezdő vagyok, abszolúte kezdő, és ahogy én látom, az is maradok, márpedig egy született kezdőnek aligha van helye ott, ahol csupa-csupa befejezettség van, kezdő tehát, mert újra és újra az van, hogy elkezdek egy mondatot, from egy darabig, aztán hirtelen megbánom az egészet, de sajnos aztán megint nekilátok, és így megy ez, nyilván amíg végleg meg nem bánom egyszer.

- Örülök, hogy szóba hozta azt, hogyan ír, mert ez azt jelenti, hogy ír, s ebből én arra következtetek, a '86 óta eltelt években sem tett másként. Sőt, azt hallottam, be is fejezett egy újabb regényt, mely Az ellenállás melankóliája címmel a karácsonyi könyvvásárra megjelenik.

KL: - A pontosság kedvéért mondjuk inkább úgy, hogy abbahagytam egy regényt, ami tényleg megjelenik.

- Ebben az esetben nyilván megenged erről a műről néhány kérdést ...

KL: - Hát, ha súlyosabb tárgy nincs magánál, mint a lúdtalpbetétje, és azt se veszi elő ...

- Nem, nem. Tréfán kívül csak néhány kérdést. Először a körülményekről. Biztosan megérti, hogy egy olvasó számára az apróságok is érdekesekek. Tehát hogy mettől meddig tartott Az ellenállás melankóliája, s hogy például hol írta. Itt, ebben a padlásszobában?

KL: - Itt kezdtem, igen, és itt is fejeztem be, azazhogy az utolsó hónapokban leköltöztem a földszintre egy másik szobába, mert ott legalább be lehetett csukni az ajtót, itt nem lehet, és pont ez az a hely, az úgynevezett dolgozószobám, ahová minden ricsaj felhallatszik a környékről, de maga is hallja, itt mindig ilyen szörnyű ricsaj van. '85-ben kezdtem az egészet, közben éltem közel másfél évet Nyugat-Berlinben, ott legalább jól be lehetett csukni az ajtót, és ricsaj se volt.

- Nyugat-Berlinben?

KL: - Igen, a Német Akadémiának működik ott egy úgynevezett "Künstlerprogramm" -ja, az ő vendégük voltam, aztán tavaly nyáron visszatértem abból az oázisból, és itt folytattam tovább a mondatokat, azazhogy a földszinten, abban a másik szobában, ahol mint mondtam, legalább az ajtót úgy-ahogy be lehetett csukni.

- Megmagyarázná, mit takar ez a Künstlerprogramm?

KL: - Létezik ott ez az intézmény, a világ különböző részeiből meghívznak hosszabb időre írókat, költőket, képzőművészeket, zeneszerzőket és filmrendezőket, ellátják őket a szükséges földi javakkal, s hagyják őket dolgozni. Európában, úgy tudom, példátlan ez így.

- S ez azt jelenti, hogy németül is kiadták a műveit?

KL: - Ez ilyen közvetlenül nem függ össze ezzel a szervezettel, de ők igyekeznek erejükhöz képest támogatni a publikációkat. A Kegyelmi viszonyokat például az ő segítségükkel jelentette meg a berlini Literarisches Colloquium, egy jobb válogatást tudtunk összeállítani, mint a magyar, mert kivettem két reménytelen szöveget, és megváltoztattam az elbeszélések sorrendjét is. S volt szerepük abban is, hogy a Sátántangó a jövő év elején megjelenik a Rowohlt Verlagnál.

- Akkor most vissza "Az ellenállásra..." . Ön szerint van valami döntő különbség a Sátántangó és az új regénye között?

KL: - Szívem szerint azt mondanám, hogy az ég adta világon semmi, ott is egy rakás mondat, meg itt is egy rakás, de hát nem egészen így van, mert a Sátántangó heroizmusát igyekeztem teljesen kifírtani "Az ellenállás ..." - ből, ebben per sze a Kegyelmi viszonyok törmelékei segítettek, elviselni ugyanis az érzelmességet, hiszen valójában másról sincsen szó, mint az érzelmekről. "Az ellenállás melankóliája"-ban már semmi sincsen a Sátántangót átíró heroizmusból, nyilván emlékszik például a Tangóból a doktorra, ahogy ül az ablaka előtt, és jegyzetel, valójában az egész univerzumot, hogy megőrizze az ép eszét. A kérdés természetesen ugyanaz volt most is, mint a Sátántangó idején, vagyis hogy el lehet-e egymástól különíteni a tényeket és az interpretációkat, és ez a vizsgálat megkövetelte, hogy a szerző, ellentétben a Sátántangóval, a legszigorúbb értelemben egy semleges mezőbe vonuljon vissza. A regény maga, az egész, semmit nem dönt el,

és nem ítél meg semmit, ábrázol egy konfliktust, s mindezt a legmélyebb tisztelettel a prózaírás régi hagyományai iránt. Számomra ugyanis ezek a hagyományok egyáltalán nem problematikusak.

- Igen, eddigi műveiben is érezhető volt ez, bár nehezen lehetett eldönteni, mi a meglepőbb bennük, a konzervativizmusuk, mint tüntető bejelentések arra, hogy Ön erősen ragaszkodik, egy hagyományhoz, vagy a konzervativizmusuk mint provokációk.

KL: - Az elbeszélőművészetnek azért vannak meghaladhatatlan hagyományai, mert az a tárgy, amire a kérdéseink vonatkoznak, meghaladhatatlan.

- Meg tudná mondani, mit ért az alatt, hogy "tárgy"?

KL: - A művészet nem "válaszol" valamire, csupán megfogalmazza a mi örökös kérdéseinket, és kifejezi - elutasítóan vagy egyetértően - azt a kiirthatatlan sóvárgást, hogy ha nem is "válasz", de legalább magyarázat ezekre a kérdésekre, mégis létezzen valahol. Hogy ugyanis miért tesszük föl ezeket újra és újra.

- Az következik ebből, hogy a művészet tehát kutatás volna, nyomozás, felfedezés?

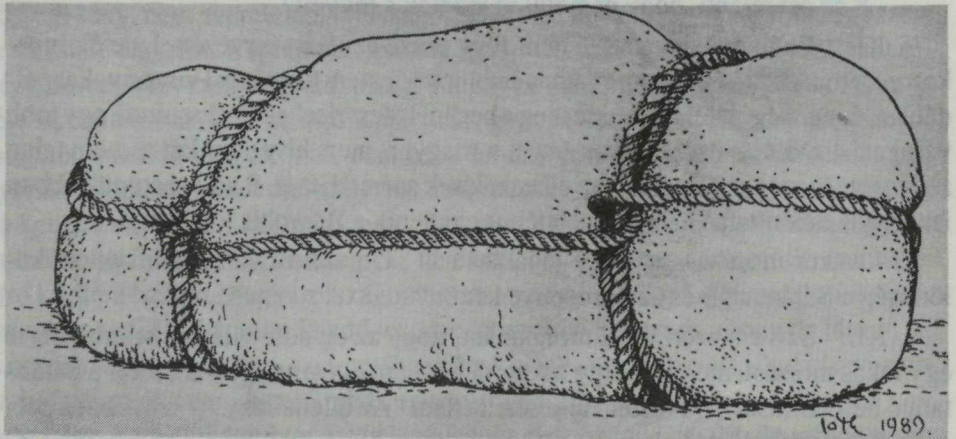
KL: - Bizonyos szempontból igen. Felfedezése annak, hogy újra meg újra lépre megyünk egy-egy vadonatújnak tetsző, ám hamis vigasznak.

- Eszerint tehát a művészet: vigasztalás?

KL: - Ha jól értem magát, és maga is jól ért engem, akkor igen.

A művészet története a vigasztalás története. De nem a hazug vigaszoké.

Köszönöm a beszélgetést.

Gregor Dotzauer

A bűn összefüggései

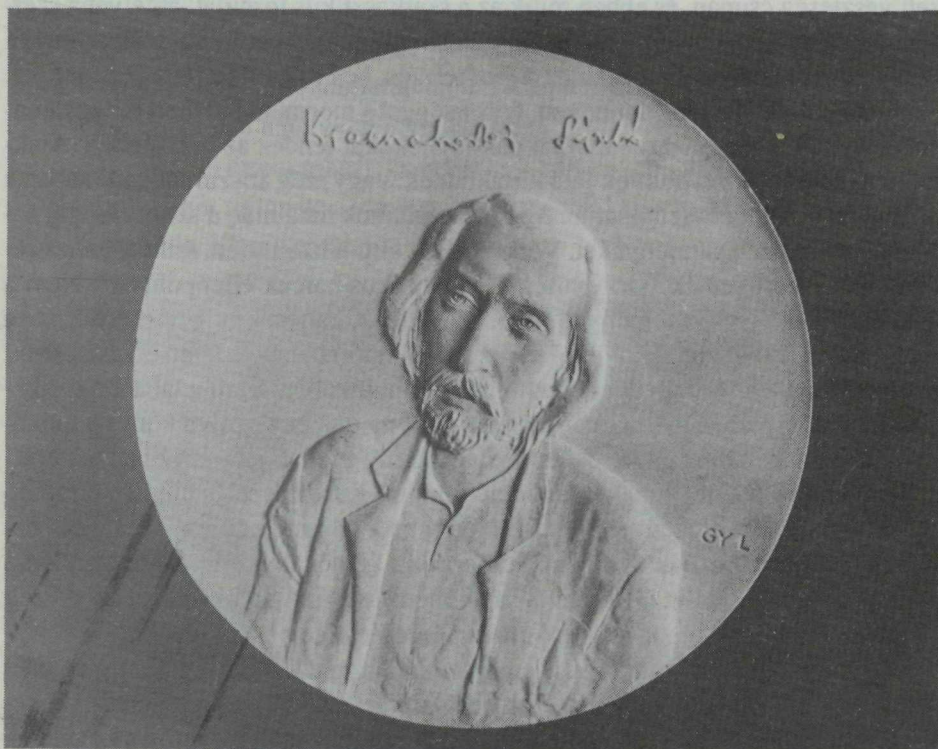
/ A Kegyelmi viszonyok c. kötetről/

Még mindig az értelem maradékai tapadnak azokhoz a fogalmakhoz, melyek hálójában Krasznahorkai alakjai foglyul esnek. Bűnhődés, bűn, kegyelem és megváltás olyan összefüggést alkotnak, amely látszólag habozik teljesen átváltani a profánba. Nyugtalanító nyomatékkal csábít arra, hogy az ember érintetlennek tartsa ezeket az összefüggéseket. Mindazonáltal mégsem így van. Pusztán a megmenekülés iránti vágy semmiképp nem szavatolja a megmentést beteljesítő instanciát. A személyes isten "véggépp feloldódott abban a homályban, amelyből újra kikeresni a hit friss aktusára volna szükség". Persze az elátkozottság feltételezett veszteség csupán, és ebben rejlik az a szarkasztikus fordulat, amelyet a szerző a dolgoknak ad. Ugyanis a jóság likvidált kényszermechanizmusának nincs köze semmiféle nosztalgiához. És az a feltételezés, hogy itt valamiféle "ellenséges, vagy közömbös Istenről" lenne szó, éppenséggel a meg nem erősített harag támadását vonja magára. Krasznahorkai passiójátékokat rendez az ürességben. Alakjai tárgy nélküli princípiumok felé küszködnek, vagy még abszurdabban: abban a hitben, hogy ismét használhatják eme princípiumok hatalmát, a szörnyűségig fokozzák emberi teljesítményüket. Vétkeznek az eltűnt Isten ellen, mintha ennek révén kikényszeríthetnék "szörnyűséges és heroikus harcuk ellenpólusát". Nem a lelkiüdvösség elvesző reménye miatt szenvednek, hanem egy olyan erő hiánya miatt, amely egyáltalán kijelölné helyüket a világtörténelemben. Isten elvesztésével az ember nem annyira az Eget veszítette el, mint inkább a talajt a lába alól. A kegyelmi viszonyok az 1954-ben született szerző első német nyelvű könyvpublikációja, mely a "mindinkább elsötétedő világ miatti aggodalmat" variálja, amit a Sántángó című regény keletkezése idején íródott hat elbeszélés enyhén eltolódó szemszögből közelít meg. Egy vadőr egyszerre csak az emberek lakásai elé helyezi ki csapdáit. Férfiak és nők egy csoportja a kéjnek adják át magukat. Valaki gyilkosságot követ el. Az író figurái "a minden slendriánságában is jól szervezett káosz" ellen láznak. Tovább erősítik a "leépülést", az "elfajulást" és a "szétesést": vagy úgy, hogy brutalizálják a dolgokat, "épp tökéletességükért sértve fel sérülékeny épségüket", vagy úgy, hogy ezt a sérülékenységet a tökéletes gyengeség felé monumentalizálják. Amennyiben a keresztény tanítás szerint a kegyelem nem megszűnteti, hanem tökéletesíti a természetet, akkor Krasznahorkai alakjai magát a természet értelmetlen dinamizmusát viszik a végsőig. Sántáni tettükért azzal az elmaradhatatlan következménnyel fizetnek, hogy az így kikényszerített kegyelem csupán árnyéka lesz az egykorinak.

A fiatal magyar irodalomban már most is nagy tehetségként számon tartott író prózája csak félig annyira fertőzött teológiával, mint amennyire ez az előzőkből következhetne. Egyszerűen csak nincsenek más fogalmak. Maguk a szövegek

a kötetzáró elbeszélés /"Az utolsó hajó"/ teljesen váratlan reményt csillant fel. Krasznahorkai mondatai, melyek gyanúsán hasonlítanak egyik teremtményének "tehetetlenül sodródó, már középtájt el-elfulladás, kilométeres szüleményei"-hez, s anélkül, hogy lustán, kataraktikusan áramlanának, át vannak itatva iróniával: dühös túlfűtöttségei annak, ami a felszínen jeges hűvösségűnek hat. Az iróniából származik az energia, amely az áthatolhatatlan nyelvi gépezet működtetéséhez szükséges. Ez mozgatja az egymásba láncolóódó parentéziseket, és a végtelenül egymásba kapcsolódó mellékmondatokat. Van még egy lépés hátra a "Kárhozat"-ig /mely egyébként annak a figyelemreméltó, Tarr Béla által rendezett filmnek is címe, amit a szerző mint forgatókönyvíró jegyez/, bár Krasznahorkai az egyik elbeszélésében arról beszél, hogy az ellenállás értelmetlen. Az indoklás visszavételként is olvasható: "legyőzni csak azt lehet, amit megért az ember". Ez pedig magában rejti: a küldetést.

/Fordította: Miszoglád Gábor /Megjelent a Frankfurter Allgemeine Zeitung 1989. június 20-i számában/

Laczkó László

Gyalog Odesszába

"...estére setétbe állást foglaltunk a Prut folyótól ötven méterre valami harcokosi árokban. Mivel én az aknavezetőknél voltam, harcállásba helyeztem a két aknavetőmet. Ennek voltam én a parancsnoka, és vártuk a parancsot.

Álmosak nem voltunk egyáltalán, az izgalomtól. Eltelt éjfél, és fél három órakor látjuk, hogy a vizen pont irántunk egy csónak a mi részünkről libickol a vizen át az oroszok felé. Amikor elérték a víz közepét, az oroszok ráik adtak egy sorozatot, de nem lett semmi bajuk, azonnal visszafordultak, és egy másik irányba próbáltak átmenni. De sajnos ez es történt, és visszatértek.

Ez időben a százados, ki a csónakban volt, fellőtt egy rakétát. A piros fény még nem ért le a földre, és a hátunk mögül megszólaltak az ágyúk. Erre én es lőni kezdtem az aknavetőimmel. Így kezdődött nekünk a második világháború 1941. június 22-én, vasárnap reggel.

Lőtt, amíg csak el nem fogták

- Nem telt bele másfél óra, és a vizen túl egy nagy faluban, melyiket úgy hívtak, Vüsvara, nem volt egy ház, hogy ne égett volna. Teljes rommá lőttük. Hogy hány halottja lett a falunak, csak később tudtuk meg, mert nem volt parancsunk, hogy átkeljünk a folyón.

Amikor egy kicsit kivilágosodott, megjelentek az orosz repülőgépek, de közben megjelentek a német és román repülő es, és olyan égháború következett felettünk az égbe, hogy féltünkben lehasaltunk az árokba. Négy orosz repülőgépet le es lőttek, amit mi es láttunk. És mint aki jól végezte munkáját, visszamentünk a helyünkre, ahonnet elindultunk.

Június 22-től július 2-ig nem volt nekünk szabad átkelni a folyón, amíg a frontot egy vonalba nem hozták a bokovinai részen. Július 2-án parancsot kaptunk a folyón átkelni.

A 2. és 3. zászlóalj átkelt, de mi, az 1. zászlóalj, nem tudott átmenni, olyan erős támadást kaptunk az oroszoktól. Szinte néztük, hogy hogy harcolnak a mieink az oroszokkal, mi az innen felől lőttük az oroszokat.

Azon az éjjel hajnalban sikerült nekünk es átkelni. A németek vittek át motorcsónakokkal. Hídvéget kellett biztosítani. Az első zászlóalj baloldal felé kezdte a támadást, a 2. zászlóalj egyenest, a 3. zászlóalj jobbfelé. Mentünk egész délig, semmi támadást nem kaptunk. Csak egyszer hátból kaptunk lövést, de csak egy golyószóró lőtt, de szorgalmasan. Elképzelhető, hogy mekkora a pánik ilyenkor. Két raj elindult visszafelé felderíteni a fészket, honnan lőnek. Fel es derítették, rálőttek, és csak a jobb kezét találták el. Odamentek hozzá, a hadnagy megfogta az orosz golyószóróját, de az orosz megragadta a golyószórót, hogy vegye el a tisztól. A tiszt mellbe vágta és azt mondta: "Látjátok, fiúk, mint fogoly és sebesült nem akarja megadni magát, tehát nehéz dolgunk lesz velük. Annyi bátor-

sága volt neki, hogy egyedül beásta magát a búzatáblába és lőtt, amíg csak el nem fogták."

Nyomultunk tovább Besszarábia felé, amíg elértünk valami földből rakott kis tornyokat, de sokat. Valamikor azért építették ezeket a movilákat, hogy tüzet raktak, és ez messze ellátszott. Így értesítették, hogy jön az ellenség, mivel nem voltak telefonok, mint máma. Ezek a movilák mögött volt az ellenség, tüzet kaptunk. Felvettük a harcot velük.

Délután egy órától hat óráig folyt a harc, de majdnem otthagytuk a fogunkat, mert az oroszok voltak az ezred, és mi egy zászlóalj. Segítséget kértünk a távérőn, amit meg es kaptunk, a tüzérséget. Így visszavertük az oroszokat.

Másnap hajnalban láttuk, hogy feladják a harcot, és vonulnak vissza. Harcolva megyünk eléfelé, amíg beérünk egy városkába, Jementalba. Ebben a városban nagyon sok volt a zsidó. Parancsot kaptunk, hogy szállásoljuk el magunkat a házaknál, mert itt hálunk meg.

Mind lelövöldözték őket, mint a nyulakat

Én es elfoglaltam egy házat a katonáimmal. Közben lövöldözést hallok a városban. Kimegyek az útra nézelődni, mi van. Látok egy civil embert, szalad és egy szakaszvezető utána puskával. Én a civilt megfogtam, és odaér a szakaszvezető, azt mondja: "Engedd el!" Elengedtem, ez meg hátulról kap lövést, hátra esik és nem előre. Kérem, ezt miért tetted, mi bűnt követett el. Azt mondja: "Ez zsidó, és minden zsidót, ami ebben a városban van, mind le kell lőni."

Közben látom, hogy késérnek egy csapat embert, asszonyt, gyereket be a rétre. Mi nagyon közel voltunk a térhez, mindent jól láttunk. Egytől egyig mind lelövöldözték őket, mint a nyulakat. Énnekem meghült a vérem, látván a sok árthatlan gyerek, asszony, ember meggyilkolását. Nem es vacsoráztam, nem kellett. Így folytattuk mi a háborút orosz földön végig, ahol elmentünk egy zsidó nemzedék se maradt élve. De jó órába szóljak, az én kezeim tisztán maradtak, mert én el tudtam kerülni, egyet se lőttem agyon, se zsidót, se orosz. Az aknavetőkkal, ahová lőttem, nem láthattam, kit öltem meg. Puskával az egész fronton egy lövést se adtam le, nem került sor rá.

Nagyon gyorsan haladtunk előre, amíg elértük a Dnyeszter vizét. Ez a folyó nagy, mint a Tisza. Át es keltünk semmi veszély nélkül, mert a németek megsemmisítettek minden ellenséget, nekünk csak kellett utánuk menni.

Megközelítettük a Bug folyót, csak át kellett volna menni rajta, de itt kemény ellenségre találtunk. Július 26-án, mivelhogy mi támadtunk, a tüzérség, aknavetők tüze alatt haladtunk előre. Nem léptek ötöt-hatot, s feküdni kellett, mert a bombák mind közel estek. Csak láttam, a katonáim ritkulnak, esnek el. Melyik meghalt, melyik megsebesült. Ami megmaradt, annak előre kellett menni. Az aknavető-csővet, amelyik katonám hozta, utánam jött. Hallottam, amikor mondja: "Én nem fekszem le többet." Még be sem fejezte a szót, és jött egy ágyúlövedék, amelyik öt méterre esett tőlünk. Én le voltam feküdvé, nem talált el, de ő lábon maradt. Pontosan a fejét találta el egy szilánk, ott es maradt örökre.

Elértünk egy kis völgybe. Itt már állást foglaltunk mi es. Azt mondja a századparancsnokom: "Laczkó, látod azt a szélalmot az orosz fronton? Lőjed, verd le onnan, talán ellenség van benne." Megirányozom a szélalmot, de az én lövésem nem a szélalmot találta el, hanem a szélmalomtól jobbra húzódott egy nagy hosszú árok, horhos, és oda esett az én lövésem. A százados, ahogy nézte a távcsővel, kiabál nekem: "Laczkó, ne változtass, csak lőjed a gödröt hosszúra". Úgy ugrottak ki az oroszok, mint a hangyák az árokból. Közben a mieink támadásba indultak, "hurrá, hurrá". Elfogtak egy ezred orosz katonát egész felszerelésükkel. Így jutott a mi ezredünk konyhafelszereléshez. Kocsi húzta lóval, és főtt az étel benne.

Ezért a téves lövésért magas kitüntetést kaptam én és a százados es, de mivelhogy háborút veszítettünk, nem értem semmit vele. Akartak rangot adni, de én nem fogadtam el, maradtam a kitüntetés mellett.

Amikor egy kis szünet volt, letettem a fejem, el es aludtam. Eszembe jutott, hogy július 26-a van, amikor búcsú van a falumban. El es kapott az álom. Azt álmodtam, hogy a feleségem, a néném és a húgom siratoznak, engem sirattak. Felébredtem és én es sírni kezdtem, hogy lehet, még ma meghalok, azért sirattak engem. De nem így történt, megmaradtam életben.

Közben az oroszok támadást intéztek harckocsikkal. Úgy megijedtünk, hogy mindenki elkezdett szaladni visszafelé. Alig tudták leállítani az egész vonalat, nagy pánik volt. A tisztek kénytelenek voltak a visszafutókat lövöldözni. Hogy az oroszok minek nem támadtak tovább, nem tudom. Ha támadnak, úgy mentek volna át rajtunk, mint a pozdorján, annyira féltünk a tankoktól.

Másnap megváltozott a program. Egy hétig pihenőben voltunk, és utána indulás gyalog Odessza irányába, megerősítés végett, mert Odesszát semmineműleg nem tudták elfoglalni, olyan erős volt az ellenállás.

Egy egész nap és egy egész éjjel tartó menetelés után megérkeztünk Odessza közelébe, Dalnikba. Dalniktól Odesszáig hét kilométer volt. Vasámapra értünk oda, és reggel hatkor meg es kezdte a támadást a mi ezredünk. Délig a 2. és 3. zászlóaljból nem maradt több katona, mint 30-40 fő, a többi mind halott és sebesült.

Ha az oroszok megesznek bennünket káposztával...

Délután bevetették a mi zászlóaljunkat es, de egész támadásunk alatt nem foglaltunk el több területet, mint száz métert, ezt es nagy veszteséggel. Így helybe, se előre, se hátra. Ki volt adva parancsba, ha az oroszok megesznek bennünket káposztával, akkor sem szabad visszavonulni. Három hétig éjjel-nappal egyhelyben folyt a harc. Ez idő alatt megtetvesedtünk, mert nem volt alkalom a tisztálkodásra, úgy a tisztek, mint a katonák. Felkeltek az oroszok támadásra, de ők se tudtak kiverni minket az állásainkból. Annyit lőttünk az aknavetőkkal naponta, de az oroszok es.

Volt amikor csend volt, és beszélgettünk az oroszokkal. Felkeltek állásaikból lábra ők es, mi es. Kérdezték tőlünk, miért harcolunk ellenük, mert ők nem bántottak minket. Mi azt feleltük nekik, mi el akarjuk törölni a kommunizmust.

Azért harcolunk, hogy megszabadítsunk a kommunizmustól. Erre azt felelték, ha azért harcoltok, sohase értek el célt, mert mi harcolni fogunk az utolsó emberig ellenetek. Nem fog nektek jutni más, mint keresztfa a fejetekhez.

Ekkor levették magukat a földre, és kezdték a lövöldözést.

Ez időben parancsot kaptam, hogy el kell nekem menni a másik zászlóaljhoz, felvegyem a kapcsolatot, hol vannak az állásaink, és hogy éjjel el tudjak menni hozzájuk megerősítés végett. Vettem egy tizedest magam mellé, és elindultam felkeresni a másik zászlóaljat. Amit végig láttam a fronton, úgy feküdtek a halottak a földön, mint a kukoricásban a tökök. Szinte a hideg rázott. Mentünk a kukoricásban többnyire mászva, hogy nehogy felderítsenek az oroszok, de így es észrevettek. Majdnem értünk a célhoz, amikor Odesszából az orosz tüzéség leadott egy sorozatot ágyúkból, de szerencsénkre a bombák leestek előttünk úgy ötven, hátul ötven, oldalt ötven méterre, és mi a közepén maradtunk érintetlen. Így elértem a zászlóaljparancsnok búvóhelyit.

Köszönök neki katonásan, ő kérdez: "Nem tirátok lőttek az oroszok?" Mondom, de igen. "Szerencsések voltatok, hogy nem találtak el." Kérem, mi újság van? Azt mondja: "Jaj, ne es kérdezd! Annyira megritkultunk, hogy már századparancsnoknak szakaszvezetőket kellett kineveznem. A tisztek mind elhullottak. Örülök, hogy ti jöttök segítségünkre." Így ahogy besetédett, a katonáimat átköltöttem hozzáik, és itt kezdtük a lövöldözést.

Három hét múlva mégis megsokallták az első vonalban lenni, így felváltanak bennünket egy másik ezreddel, hogy tisztálkodni tudjunk. De nem sok idő maradt a tisztálkodásra, mert az oroszok mintha észrevették volna a változást. Olyan lövöldözésbe kezdtek, készenlétben kellett lenni, nem dobják-e ki állásaikból a mieinket. De nem történt ez, hanem másnap olyan csend lett. Az egész fronton egyetlen egy puskaszó se hallatszot. Ez már gyanús lett.

Nagy pompával bevonultunk

Megindulnak az első vonalban támadásra, de ellenséget nem találnak. Mi lett velük, elnyelte őket a föld? Erre jön egy futár lóháton, és mondja a majorunknak /őrnagy/, hogy készüljünk fel, mert nincs egy orosz katona se. Azonnal megkaptuk a parancsot, borotválkozás, ruha- tisztogatás, nekiindultunk Odesszának.

Amikor a város szélébe értünk, szembe jött velünk három orosz civil lóháton, fehér zászlókkal, fogadván minket és jelezvén, hogy a város üres, ellenség nincs. Így vonulánk be mi nagy pompával ebbe a szép városba, habár nagyon meg volt rongálódva a bombázásoktól, de akkor szépnek nézett ki.

A mi ezredünk elfoglalt egy orosz laktanyát minden felszereléssel. Pihenés és nagy öröm, mintha vége lett volna a háborúnak, pedig csak még a kezdetén voltunk.

Én a katonáimat elengedtem városnézésre. Ezek rátaláltak egy szeszgyárra. Megtöltötték a kulcsaikat pálinkával, vodkával. Be es rúgtak. Folyt a pálinka a csövekből. De ez időben jöttek a németek, és úgy verték ki a román katonákat, mint a cigányokat a búcsúból. A románok csak a harccal maradtak, a németek fosztották ki az egész várost.

Ahogy a katonák megérkeztek a pálinkával, én es kaptam tőlük egy kulaccsal. Egyből be es rúgtam belőle. Közben parancsot kaptunk, megyünk a tengerpartra megnézni a Fekete-tengert, de én be voltam rúgva. Azt mondja nekem a főhadnagy: "Laczkó, te nem jöhetsz, mert be vagy rúgva". De én erre úgy kijózanodtam, mondom, én el nem maradok. Kíváncsi vagyok, milyen a Fekete-tenger. Nem es volt velem semmi baj. Volt szerencsém megnézni a tengert.

Három napig voltunk Odesszában. Utána parancsot kaptunk, hogy visszamegyünk Romániába, mert jól harcoltunk, és egyben feltölteni az ezredet. Amielőtt elindultunk, tartott egy nagy beszédet az ezredparancsnok. Felolvasta Antonescunak a parancsát, amelyik így szólt: "Vigyázzanak a tisztek a katonákra, nem fertőzte-e meg valamelyiket a bolsevizmus. Ha mégis akadnék, annak adassék a fenekére 25 bot." Erre egy katona megszólalt: "Ezért harcoltunk, és sokan itthagyták a fogukat, most még ezzel fizetnek, a 25 bottal". De szegény katona helyben meg es kapta a 25 botot. A kocsni után kötötték lánccal egy egész etápig /két pihenő között/. Bizony mondogatni kezdtek a katonák magukban: "No még egyszer vigyetek a frontra, nem leszünk bolondok úgy harcolni, mint idáig".

Nyolc napig utaztunk, amíg Bákóba értünk gyalog. Minden nap meg kellett tenni a hatvan kilométert. Amikor a hazai földre értünk, az egész ezred letérdelt és imádkozott, hogy még hazai földet láthatott.

Lássátok meg, milyen a háború

Amikor Bákóba értünk, a város széliben letelepedtünk. Átöltözni új ruhába, és meg kellett várjuk, amíg az ezredesünk visszaérkezik Bukarestből, mert a zászlónkat kitüntették a jó harcolás után. Így vonulánk be a városba nagy diadalal. Úgy fogadott a város népe minket, mintha mi győztük volna le az egész Oroszországot. Nagy tapssal kiabálva: Erdélyt akarjuk! De mi mondtuk magunkban, menjetek ti es, lássátok meg, milyen a háború, mert nekünk elég volt belőle.

A felvonulás után bevonultunk a laktanyánkba, leadtuk fegyverünket, ruháinkat, civilbe öltöztem és hazaengedtek ideiglenes parancsig. Bákóból hazáig, Vladnikig /Lábnyik/ harminc kilométer. Három óra alatt hazaértem gyalog, annyira kíváncsi voltam, mi van odahaza. Amikor a házba beléptem, a feleségem örömben siratózni kezdett: "Jaj, hát maga még él, ember? Annyi rossz hírt hallottunk magáról, azt hogy meghalt, azt hogy fogságba esett." Tudniillik az volt a szokás, hogy a feleségem egész életében soha nem tegezett engem, csak ember maga.

A gyerekeim meg, Pista, Illés, Jakab és Károly szaladtak es a rokonokhoz értesíteni, hogy hazajött apánk. Jöttek es anyósom, sógorok, asszonyok, egykettőre megtelt a ház. Éjfélig elbeszélgettünk. Amiután elmentek, lefeküdtünk aludni. De énnekem annyira ki volt hülve a vérem a sok félelem és bombázás miatt. Nem tudtam elhinni, hogy itthon vagyok a feleségem mellett. Három nap és három éjjelbe telt, amíg helyrejöttem. Feleségem meg es kérdezte: "Csak nem beteg?" Nem vagyok beteg, de lassan megy ki belőlem ez az idegesség.

Három nap után helyrejöttem, minden rendbe volt. Elkezdtem gazdálkodni. A határból begyűjtöttük a termést, ami volt. Nőtt a tél, az es elmúlt, jött a tavasz, és én még otthon vagyok. Nem kaptam behívót egész márciusig.

Március 15-én kapok azonnali behívót, jelentkezzen az ezrednél. Nagy mozgolódás, készülődés újból a frontra. Engem az 1. zászlóaljából a 3.-ba tettek, ami nekem nem tetszett. Ki es menyek raportra, és jelentem: főtörzsőrmester úr, miért tettek engem az elsőből a harmadik zászlóaljba? Ez szembenéz velem, és azt mondja: "Te szerencsétlen, köszönheted a négy gyerekednek, hogy áttettek a hármasba, mert az marad a város fenntartására, az 1.-2. megy a frontra. A nagycsaládosok maradnak." Örömben megcsókoltam volna a törzsőrmestert.

Ez időben engem még fel se öltöztettek, civilben járkáltam a laktanyában. Mondom a parancsnoknak, a főtörzsnek, nem engedne-e haza ideiglenes parancsig, megfizetem neki. Azt mondja nekem: "Van-e háromszáz lejed?" "Van, mondom. "Akkor várj, mert kapsz".

Várok egy nap, várok két nap, semmi eredmény. Meguntam járkálni civilben. Bemegyek az irodába megkérdezni, mi van a szabadságos levelemmel? Amikor belépek, bent van a századparancsnok. Meglepődtem, tisztelgek és kérdez: "Mi a bajod?" Felelem, hogy százados úr, jelentem, a főtörzsőrmester azt mondta, hogy kapok szabadságos levelet, hazamenni. Azt szeretném tudni, mikor kapom meg. A százados kérdezi, de haragosan: "Mi van ezzel az emberrel, miért nem rendezték az ügyét, hol a szabadságos levele?" Azt mondja a főtörzsőrmester: "Itt van a dossziében." "Azonnal add ide." De nekem meghült a vérem, hogy esszetépi. Nem ez történt. Átvette, aláírta és ideadta. Erre én esszevertem a bokámat, katonásan köszöntem: se trad domun Capitan, és ki az ajtón. Még vissza se néztem, hogy jön-e a főtörzs, hogy átadjam neki a háromszáz lejt. Hazáig meg sem álltam.

Hazaérve kérdé a feleségem: "Mi van kenddel, csak nem szökött meg?" Mondom, nem, hazaengedtek. Mi van a faluban? Mondja, hogy nagy a készülődés, sokan akarnak menni Magyarországra. Gajosánából /Gaiceana - szomszédos magyar falu/ már elmentek, majdnem a fél falu. Én es tömi kezdtem a fejem, talán jó lenne, én es ha mennék. De közben meghalt a kisfiam, Károly. A feleségem állapotos, azt sem tudtam, hol a fejem.

Temetés után mégis rávettem magam, elmentem Gajosánába, megtudakozni, hogy lehet, milyen iratok kellene? A felvilágosítást megkaptam. Kell az egész családról fénykép, születési anyakönyvek, le kell mondani a román állampolgárságról stb. Ezeket az iratokat le kell vinni Bukarestbe a magyar követségre. Ezt mind beszereztük. Le es mentem én és Ádám Pista Marci - jó barátom, rokonom a feleségemről - Bukarestbe, de amikor megmondtuk, hogy mi járatban vagyunk, még szóba se álltak velünk.

Azt mondták, háború van, és le van tiltva a határ, nem engedik a románok. Nem volt mit tenni, belenyugodni. Hazamentünk. Amikor hazaértünk, már meg es kaptam a behívót, visszamenni az ezredhez.

A tiszték kegyetlenek, vadak

Azonnal felöltöztettek és felvittek Fantinelbe, amely Roman és Bakó között van, egy lőszerraktár őrzésére. Itt töltöttem 1942 május és június hónapját. De ez még rosszabb volt, mint a fronton. Minden második nap őrscgbe. Három-

száz katona ment egy váltásba őrségbe. Ennek a parancsnoka egy tiszt és egy szakaszvezető. Éjjel a posztokat ellenőrizni, a tisztek kegyetlenek, vadak. Ha valakit nem találtak rendbe a posztjánál, engem szidtak, hogy nem oktattam jól ki a katonákat.

Egy nap meg es történt. A századosom elment személyesen ellenőrizni a katonákat. Ez időben egy katonámra rájött, hogy vécczni kell neki. A puskáját nekiállította a barakkjának, és elment olyan jó öt-hat méterre végezni a dolgát. Ezt észrevette a százados, odalopakodott, és elvette a puskáját a katonának. Vállhoz vette, mintha ő lett volna őrségben. Amikor a katona végzett és visszamegy a helyre, látja, hogy a százados van a helyén. A százados gúnyból még tiszteleg a katonának.

De a katona bátor volt, megragadta a puskáját. Kirántotta a keziből, és jól mellbe vágta a puska agyával. A többi katonák, akik ezt látták, mind nevettek erre. Ő nagyon megszégyellte magát. Bejött hozzám az őrségirodába. Az időben, amikor ő beért hozzám, a katonák már telefonáltak nekem, mi történt.

Amikor bejött, azt kérdezi: "Laczkó, amikor a katonáid őrségbe mentek, kioktattad őket?" Mondom, ki, százados úr. Szigorúan meghagytam nekik, hogy viselkedjenek az ellenséggel szemben. Erre azt mondja: "Dumnezou maiti!", azt jelenti: "Az anyád estenit!". Mi az, történt valami, kérdem, de nem felelt, kiment az ajtón. Én meg nagyot nevettem rajta.

A két hónap elteltével felváltották a mi ezredünket, így visszakerültünk Bákóba. Amikor a kapun kívül értünk, kelet felé fordultunk, keresztet vetettünk, hogy kiszabadultunk ebből a tűzből.

Bákóba érkezésünk után megint kaptam ideiglenes szagadságos levelet, hazamentem. Egész nyarat otthon töltöttem, meg a telet is. Szeptemberben megszületett Mihály fiam. 1943 telén meghalt Jakab is. Így maradtam csak három fiúval, Pista, Illés és Mihály.

De a háború folyt, rossz hírek érkeztek a frontról. 1943 telén bekerítették a román hadsereget, csak egytizedének sikerült visszatérni. A többi katona ki meghalt, ki fogságba esett. Én szerencsémre itthon voltam.

1944 februárjába megkaptam én is újra a behívót. Gondoltam most úgyse úszom meg, kivisznek a frontra. De nem ez történt, hanem harminckét katonát adtak a kezem alá. Én mint parancsnok, őrséget teljesíteni Bakónak azon a részin, ahol a német barakkok voltak, mo meg a pékség, ahol a kenyeret sütötték. Igazság szerint tiszt kellett volna hogy legyen a parancsnok, de a tisztek mind a fronton voltak.

Nagyon jó dolgom volt itt. Volt egy káplárkám, Dávid Miklós a neve. Ő osztotta be a katonákat az őrségbe, én csak ellenőriztem. Volt irodám külön, ahol megírtam minden nap az őrségi jegyzőkönyvet, és ezt minden nap beküldtem a város parancsnokságára. Étel t kaptunk a 27. ezredtől, könyeret annyit kaptunk a pékségtől, amennyit csak akartunk. Éjjel áthozták az irodámba. Egy katona egyebet se csinált, csak a könyeret árulta. Bement az állomásra, és ott a nagy forgalomban eladta. Pénzünk bőszégesen volt, a feleségemnek tudtam küldeni.

Közben márciusban az oroszok beértek Romániába, elfoglalták Jasit /Iasi/ egész Romanig, ahol olyan erős kazamaták voltak. Itt megállott a front. A civil

nép menekült az oroszok elől, mint a vízözön. Ki vonaton, ki kocsival, ki gyalog. A nagy hidegben sok gyerek megfagyva. Sokan meghaltak, menekültek Havasföldre, távol a fronttól.

Én haza csak úgy mehettem huszonnégy órára, és vissza a szolgálatba. A feleségem sokszor meglátogatott Bakóban. Egy időben behozta a kisfiamat, Mihálykát. Kétéveske volt. A katonák ölből-ölbe vették, annyira szszerették, nagyon szép kisfiú volt. Ki gondolta volna akkor, hogy még ő es katona lesz egész életében.

A város tele volt német hadsereggel. Én úgy megbarátkoztam egy német katonával, hogy az sokszor ott hált nálam, mivelhogy az ők barakkjaikban sok volt a poloska. Sokszor éjfélíg elbeszélgettünk. Mondta, hogy látta közelről Hitlert. Olyan vad nézése van, mint egy tigrisnek. Az embernek remeg a lába, amikor ránéz.

Azért lettem ismerős ezzel a katonával, mert tudott magyarul, így mind a ketten tolmácsok lettünk. Ha román tisztek akartak valamit a németektől, én beszéltem magyarul, és a német mondta németül. Még a német tisztek es megismertek, így meghívtak egy mulatságra es. Ittunk és kellett énekeljem én es velünk. Esszefogtuk kezeinket és énekeltünk. "Trink, trink, brüdeileesz trink."

Sok csalafintaságot es csináltam ezzel a katonával. Éjjel loptuk el a németektől az üres kocsikat, amit én adtam el, a pénzt megosztottuk. Egy kocsit még haza es vittem. Kalugerből /Luizi=Calugara - magyar falu Bákótól délre/ volt egy katonám, ennek volt lova. Csináltam hamis bizonyítványt, elindultam haza. Amikor a Szeret hídján megyek át, az őrség megállított, és kérte az igazolást, hova viszem ezt a kocsit. Megmutattam, elfogadták és azt mondták: "Vigyázz, mert várjuk Antonescut, a marsallt. Jön a hídon át."

A székely, aki látta Antonescut

Úgy es volt, amikor a híd közepére értem, jön es egy taxi, benne a sofőr es Antonescu, olvasott valami újságot. Amikor iránta értem, katonásan tisztelegtem, ő bólintott a fejből, én mentem tovább hazafelé. Antonescu ez időben nem lakott Bukarestben. Félt a bombázásoktól. Dioszénben /Gioseni magyar falu Bákótól délre, a Szeret bal partján/ lakott egy kastélyban, innen irányította a frontot.

Így telt el a nyaram 1944 augusztus 23-ig. Nagyon, de nagyon jó dolgom volt. Egy kicsit éjjel volt félelmetes, mert jöttek az angol meg az amerikai repülőgépek, es bombázták a várost, de minket elkerültek. Annyi volt a partizán az erdőben, még a falunkban es volt. Aztán voltak román tisztek, akik hadifogságba estek. Ezek mindig küldték a röpcédulákat román nyelven. "Ne harcoljatok, románok, adjátok meg magatokat az oroszoknak, nem lesz semmi bántódásotok."

Egy héttel 23-a előtt jön hozzám egy főtörzsőrmester, régi ismerős es azt mondja: "Laczkó, tud-e valamit?" Mondom, nem. "Románia békét kötött a három nagyhatalommal, Anglia, Amerika es az oroszokkal, de Antonescu tudta nélkül. Lehet, hogy egy-két nap múlva itt lesznek az oroszok. De ez titkos, a katonáidnak nem szabad megmondani."

Elmúlik egy nap, kettő, harmadik nap délben küldöm a katonákat, hozzák el az ebédet. De nemsokára visszajönnek ebéd nélkül. Kérdem, mi van veletek, miért nem hoztatok ebédet? Azt mondják: "Csak jöjjön, nézzen be a város felé." Amikor nézem, hát a civil nép mind menekül a városból, ki az erdő felé, mert jönnek az oroszok.

Ez csak egy pánik volt. Lejött a frontról egy őrnagy kocsiban, és végigkiabálta a városban, hogy meneküljön mindenki, aki csak tud, jönnek az oroszok, és mindenkit felkoncolnak. Ez csak azért volt, hogy meneküljenek a németek, és így mentik a várost, ne legyen vérontás.

Amikor nézem, hát a pékségnek az egész személyzete menekül, meneküljek én es, de hova? Megmaradtam én egy falumból való katonával, és a káplárom, két katona /egy faluból valók/, tehát öten maradtunk. Merre menjünk? Elindultunk mi es Kaluger felé. De az úton megálltunk, és mondom nekik, gyertek, menjünk vissza.

Volt egy katonám, amelyik egy kicsit dilis volt. Eszembe jutott, hogy ott felejtettük az őrségben, az pedig nem hagyja el a posztot, ameddig le ne váltjuk. Vissza es menyünk, ahonnét elindultunk. Valóban még ott volt a katona, puskával a vállam őrködött. Nem fogta fel, hogy mi történt. Mondom neki, miért nem menekültél te es, mint a többi. Azt mondja, mert nem váltottak le. Most már mondom neki, menj te es haza, ahogy tudsz. Erre azt feleli: "Merre van az én hazám? Erre menjek?" - mutat kelet felé. Mondom, nehogy arrafelé menj, mert arra az oroszok vannak. Menjél nyugat felé a vágányok mellett, amíg hazaérsz. Nem hiszem, hogy élve hazaért szegény gyalog Munténiába.

De mi ezzel lezártuk az ügyet. Felelősséget nem vállalhattunk érte ilyen időkbén. Visszamennénk a régi őrhelyünkre, és látjuk, hogy a pékségből a katonák, civilek mindent rabolnak, fosztogatnak. Ki kenyeret, ki ruhát, kinek ami tetszett. Mondom a katonáknak, gyertek ti es, menjünk rabolni, meg van engedve. Meg es rakodtunk, ki pokrócot, ki katonaruhát. Ez időben szembe menyek egy ezredessel. Azt mondja: "Mit kerestek ti itt?" Mondom neki, ezredes úr, ezt a pékséget mi őriztük, csak ennyien maradtunk. A többi katonám mind elment, ennyien nem bírunk ezekkel a fosztogatókkal.

Azt mondja nekem: "Azonnal állítson őrséget, és aki bemerészkedik a pékségbe, azonnal lője agyon! Különben nemsokára visszaérkeznek a pékség emberei is." Be se fejezte a mondókáját az ezredes, és láttuk, hogy jön az egész személyzet, ami a pékséghez tartozott. Kiszáll a kocsiból a százados, a pékség parancsnoka, és tiszteleg az ezredesnek, de nem fogadja. Azt mondja neki: "Hogy mertél elmenekülni parancs nélkül, amikor az egész front innen várja a könyeret?" Azt mondja a százados: "Parancs nem kellett ide, amikor mindenki menekült, menekültem én es." Erre az ezredes: "Azonnal állj munkába, és könyeret süssetek reggelre, mert nem igaz, hogy jönnek az oroszok, csak pánik volt."

Pánik ide, pánik oda, de én már nem mehettem sehova, őrséget kellett állítani. A százados úgy megijedt, mert sok mindent kiraboltak a pékségből, és ő ezekért mind felelt.

Másnap parancsot kapok az ezredestől, vegyem a katonáimat, ami még maradt, és jelentkezzem az ezrednél. Én, hogy búcsút vegyek a századostól, jelent-

kezem nála és mondom, hogy százados úr, én parancsot kaptam, hogy jelentkezem az embereimmel az ezrednél. Azt mondja a százados: "El nem engedlek. Te es tanúja leszel ennek a sok fosztogatásnak." Ahogy beszélgetünk, én arra nézek a német barakkok felé, látom, hogy mind lángba borultak.

Mondom a századosnak, százados úr, nézzen csak arra! Amikor ő es arra néz, és meglátja a nagy lángokat, a németek felgyújtották, azonnal leveszi a sapkáját, és keresztet vet: "Uram Isten! Még sincs végem, ez ment meg engem a felölősségtől. Most már mehetek, nem kellett többé."

Én azonnal vévém a katonáimat, és jelentkeztem az ezrednél. Az ezrednél nem volt más, csak egy főtörzsőrmester, a tiszték mind elmenekültek. Ő meg volt bízva, hogy esszeszedje a katonákat, és vigye őket egész Olteniába, Havasalföldre gyalog. Nem tehattünk mást, parancs az parancs. De engem gyötört valami, miért nem szöktem és mentem volna haza? Mentség nincs, most már nem szökhettek meg. Megkaptuk három napra a könyeret, és sorakozunk indulásra. De nem volt időnk a kapun kimenni, mert a németek az aknavetőkkel löni kezdtek közénk.

Erre mint a csibék, amikor a holló megtámadja, úgy széjjelmentünk, ki ahogy tudott. Én mondtam a katonáimnak, csak gyertek utánam, és be a kukoricásba. A főtörzsnek még hallottam a hangját: "Laczkó, állj meg, mert én es menyek veletek!", de én nem törődtem vele. Csak az volt a célom, hogy maradjon le tőlünk, ami úgy es volt.

Vettük az irányt az erdő felé. Amikor kiértünk az erdő szélire, leültünk és visszaneztünk a város felé, ahonnét kijöttünk. Láttuk, hogy a németek minden üzemanyagraktárukat mind felgyújtották, füstben volt az egész város. Felszálltak a repülőgépeik, úgyszintén a románoké es, menekültek. Egy német se maradt a városban, mind menekültek Magyarország felé.

Mint a vízözön, úgy mennek az oroszok

Mi estére bementünk egy faluba, és megháltunk egy háznál künt a töltésen. Pokrócot terítettünk és lefeküdtünk. Hajnalban még setét volt, és jön egy asszony, azt mondja: "Meneküljete, édes gyermekeim, mert a németek járnak házról-házra, és ahol román katonákat látnak, mind lelövöldözik őket". Nem volt időnk felöltözni, pokrócba raktunk mindenünket, és mezftláb szaladtunk ki az erdőbe. Szerencsére az erdő kétszáz méterre volt a falutól. Az erdőben felöltöztünk. Puskája volt mindenkinek. Állást foglaltunk, ha kijőnek az erdőbe utánunk, lövünk mi es, de nem jöttek ki. A civilek jószágaikat mind kihozták az erdőbe, ahol mi voltunk, hogy biztonságba legyenek, nehogy a németek elvigyék. Így szakadt meg a német-román barátság. Ellenség lett és ellenség az orosz es. Mind a kettőtől féltünk.

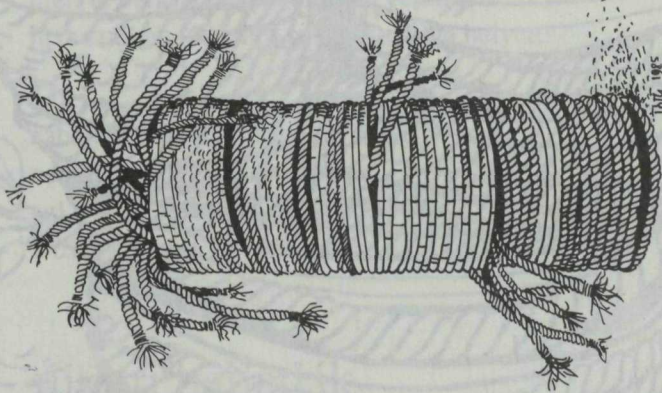
Dél felé, amikor a kövesút felé nézünk, mint a vízözön, úgy mennek az oroszok a németek után. Így 1944. augusztus 23-án mi es befejeztük a háborút, és tanakodni kezdünk, hogy menjünk haza.

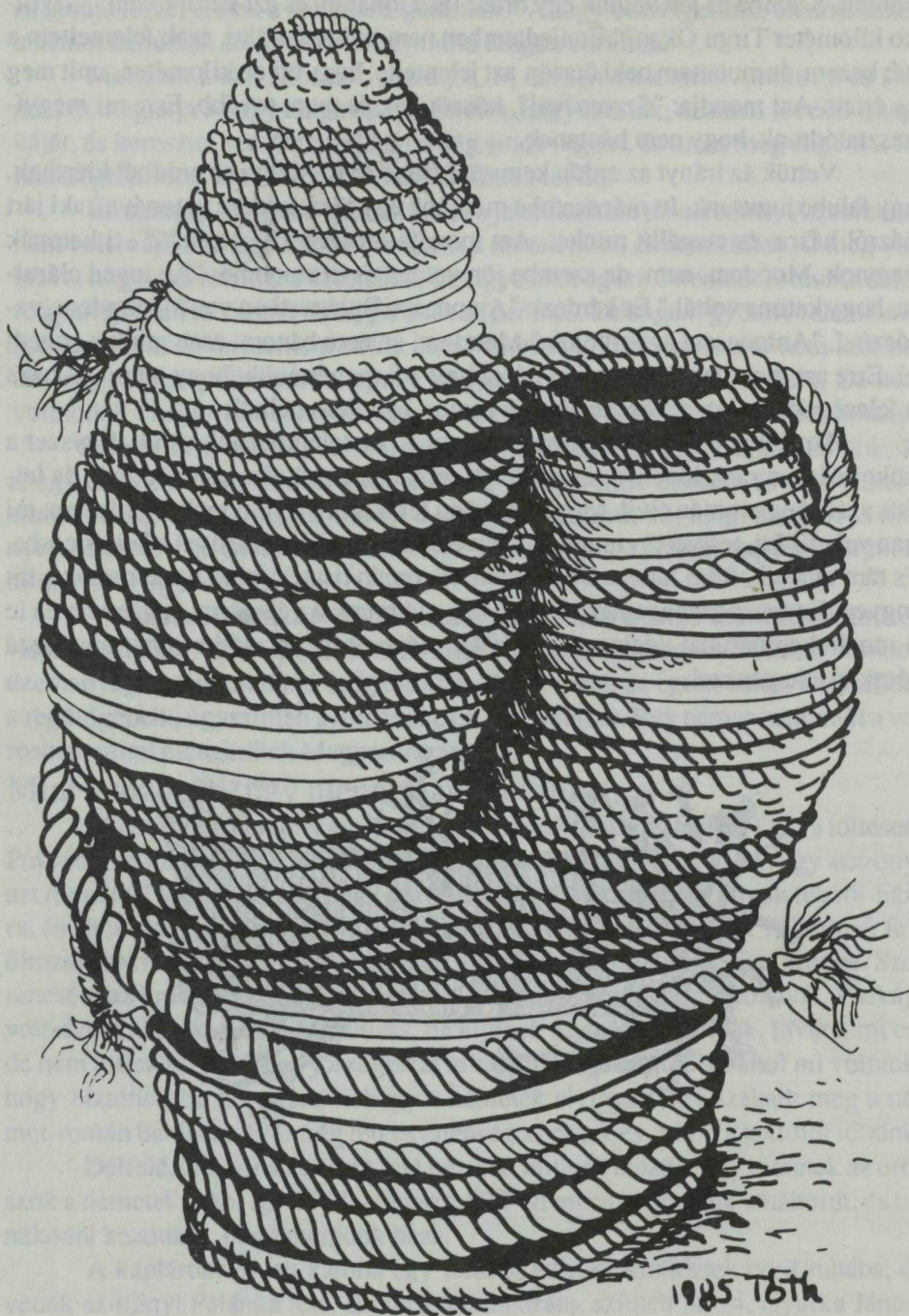
A káplárom es két katona egy faluból voltak. Átöltöztek civil ruhába, es vették az irányt Palánka felé. Én meg a cimborám, szintén falusi, Gyurka János, ugyancsak átöltöztünk civil ruhába, amit a parasztoktól kaptunk. Ott hagytuk a katonaruhát, puskát. Minekünk volt a legnehezebb, mert mi azon a kövesúton át kellett menjünk, szemben az oroszokkal, amittől nagyon féltünk, hogy fogságba esünk, vagy pedig agyonlőnek.

Megkértünk egy civilt, hogy jöjjön el velünk a kövesút felé, ha minket lelőnek, legalább hírt küldjön haza. Kiléptünk a kövesútra, remegve, hogy mi lesz velünk. Szembe es jön velünk egy orosz tiszt lóháton, és azt kérdi tőlem: "Szkolko kilométer Tirgu Okan?" Én ijedtemben nem tudtam szólni, csak felemeltem a két kezem, és mutattam neki ötször, azt jelentette, hogy ötven kilométer, amit meg es értett. Azt mondja: "Szpasziva!", köszönöm, és ment tovább. Erre mi megvígasztalódtunk, hogy nem bánanak.

Vettük az irányt az erdőn keresztül Bákó felé. Ahogy az erdőből kiértünk, egy faluba jutottunk. Itt már szembe mentünk egy részeg orosz katonával, aki járt házról házra, és megállít minket. Azt mondja oroszul: "Ti szoldát?", ti katonák vagytok. Mondom, nem, de szembe jön velem, és azt mondja: "Az inged elárulja, hogy katona voltál." És kérdezi: "Antonescu Bukarestben van?" Mondom, valószínű. "Antonescut agyonlőjük." Mondom, én nem bánom, csak minket engedj el. Erre azt mondja: "Háj pasli le házjáika!" Mi megértettük, hogy menjünk haza a feleségekhez. Így ezt es megúsztuk semmi bántódás nélkül.

Továbbra es a kukoricásokon mentünk, ne találkozzunk velük. Egyszer a kukoricásban ránk lőnek, a fejünk felett repülnek a golyók. Lefeküdtünk, és felénk szalad egy román civil. Meglát minket, lefekszik ő es mellénk. Kérdezem, mi van veled. "Jaj, testvér!" - mondja - "Kivettem a lovaimat kocsival a kukoricásba, és rám találtak. Rám lőttek. De az é lett. A román tisztek mind hazahordták a fát ingyen. Engem hazaengedtek végleg, hogy jó munkát végeztem. Így tevém én le a román katonaruhát végleg. 1938-1945. május 9-ig. Hazaérkeztem, még hozzá jócskán tele pénzzel.

Wehner Tibor

Is

A népek maradjanak a helyükön, a diktátorok költözködjenek.

/Micsoda keveredés lenne, ha a népek is, a diktátorok is./

Dorkovics Ágnes:

Dózsa mondja

együtt harcoltunk, együtt vertük a kost,
a vastaghájú, dúspénzű, nagyúri kost!
az alig-földesúrt, a szájtáti sunyit,
ki de jure nyálazta lányink, asszonyink,

ki szívta vérünk, ette húsunk, ette!
ette, barátom, finomabban, mint most te,
mert te paraszt vagy! törölnéd véremet?!
hisz szájkendőd sincs gyapjas szolgál helyett!

zabálj csak, gyomrodból üvöltök:
ne dőlj be, nagyúri früstök
ez! a múlt se miénk, de ez se!
Dózsa mondja, az emberette!

újkori balladák

4.

járom a karcagi estét.

lágysz az idő: csoda könnyen
omlik a kései fény,
múlik a perc.

ím ez a korcs kuvasz is
hogy baktat előttem a múltba!
s múlt-kutya már:
orra a földön, oktondi farával

átbicegett az idő szeletén.

fárad, szürkül az este,
hunyja szemét. csak a bűvár
fény könyököl még fönn az egekben.
almol lenn a világ zizegőn.

nedves az éj, sűrja magából a szennyet.
fésülködnek a fák is.
könnyű, puha légzés a határ:

múlt neki most csak az ember.

szerda van

zúgnak a harangok, szerda van.
állok a téren egymagam.
koszos kis téren. izzad a hátam.
galambszarosan, bokáig mában

állok a téren egymagam.
alternatíván? gyanúsan?
hitelbank vagy a sarki vizelde:
erre is, arra is szükségem lenne

e koszos kis téren. izzad a hátam
absztrahált keleti nyilvánosságban.
hallom a gyomrok őrlését a szélben:
zsebemhez nyúlok elszánt-merészen,

galambszarosan. bokáig mában
vásárolok egy áruházban.
keresek aztán egy padot, egy csöndest,
s befalom majd a munkaerőmet.

Szilágyi Miklós

Olyan munkát nem szeretek, amit az ember kénytelenségből csinál

Édesapámnak 15 hód földje vót, az osztán ötfele ment. Mer Pista tesvírem azt mondta, hogy neki nem kell a földbül. Hát ű nem talajművelő ember, ű tanár. Édesapánk meghalt korán, 60 éves korába, '39 októberibe, akkor örököltük el. Aután mikor a nagymamánk meghalt, utána is örököltünk. Meg osztán vettem is egy hódat. Úgyhogy mikor a tsz bejött, 6 katasztrális hóddal ífptem be.

Nade: nem ennyin gazdálkodtam én! Vót itt a református egyháznak a város kömyfkin jó egyezer hód földje, amit haszonbérbe kiadott. 15 hódankint - mán kishódankint, 1200 nfgyszögölivel - parcellázták ki, oszt 12 éves haszonbérbe adták. Nekem is vót belőlle egy parcella - egy esztendeig. De másik esztendőbe Rác Izván bátyán eloregedett, oszt lemondott: Vedd át mán, fiam, ezt a földet! Úgyhogy a református egyháztúl vót ez a 30 hód bérletem, meg a sajátom. Evvel mán lehetett mozogni!

Ez a bérlet különben nagyon jó vót. A 30 hód földr amit fizettem haszonbért, az nekem nem vót egy szemmel se rosszabb, mintha sajátom lett volna. Mer ha a sajátom, én fizetem az adót, annyi-formára rugott volna, mint a haszonbér. A kicsiír sokkal több adót kellett fizetni; akkor az vót a rendszer, hogy a nagybirtoknál sokkal kevesebb vót a hódankinti adófizetfs, mint a kicsiknél.

Hát - mondjuk - a paraszt-észt csak használni kellett akkor is. Ha ezt a haszonbirt vállalom, megfizetem írte rendesen, nem szól hozzám a kutya se 12 esztendeig. 12 esztendő nagy idő! Akkor megin újra árverezték: aki ragaszkodott hozzá, megtartotta annyiír, amennyiír rajta maradt. Ha nem, akkor meg lemaradt.

Vót itt két idős ember, ismertem űket, ugyanazt a földet szerette volna, oszt ígirt rá, ígirt rá: 120-130 kila búza... Úgyse lesz a tied! - még ígirt rá... Úgy vót akkor is, hogy az okosabb enged. Az okosabb oszt azt mondta: Na, legyfk akkor a tied! Ű meg kivette a mellette valót, azonos minőségű-formán, de űneki mán nem vót konkurens: maj' nem felíír bérelte, mint amaz.

Én oszt 140 kila búzát fizettem egy hódír. De ebbe azt vetett az ember, amit akart, csak a haszonbirt kellett búzába fizetni. Vethettem bele lucernát is, mert - ugye - a lucernának a tenyészideje legtöbb hat esztendő, de áltálába kevesebb, a bérlet meg 12-re szólt. 2 hódat vettem lucernát, mikor kibéreltem azt az első 15 hódat. Vót olyan évem, hogy a lucerna kifutotta az összes haszonbért! Na, a harmadik kaszálást hattam magra, az első két kaszálást takarmánnak. Jól fizetett a lucernamag: ára vót a termínkereskedőnél. Meg osztán kellett a takarmány, mer jószágot azt tartottunk szípen. Nem hogy: búzát termelünk, meg tengerít, oszt slussz-pász. A fenéket! Az csak félsiker! Vót egy pár lovam, vót két tehenünk, vót disznónk, ez, az, amaz... Abbúl van a forint, nem a termésybül.

A tengerit se szerettem eladni. Inkább megettettem az állatokkal, oszt majd mikor az feldógozza! Valahogy vastagabb forint esett írte... vagy pengő még akkor...

Na meg azír is szerettem a lucernát, mer olyan gazdagító hatással vót a talajra. A lucernagyökér egy méterre is lement, oszt ha kiszántottuk - mer nem várta meg az ember, hogy mind kipusztuljon, mikor mán ritkásodott, vetettünk helyette mást -, mondjuk 25-30 centire mmég a lucernatövek ott maradtak, úgy kórhadtak el. Ez által a talajból méterről is fel tudta színi a nedvessíget az a növény. Szóval gazdaságos vót mindenkíppen. Csak akkor lehetett ráfizetni, hogyha nem sikerült a kelése. Én úgy igyekeztem, hogy őszi vetítség legyen. Ha mondjuk szeptember végén elveti az ember, a másik esztendőbe teljes termíst ád. Ha tavasszal veti el a lucernát, mondjuk március dereka-tájon, akkor mán csak féltermíst ád, mer az az apró kis lucernamag, ha rájön a márciusi meleg meg mi, nem tud úgy haladni a fejlődíssel. Nagy fórbá van ezzel szembe az őszi vetítség, mer arra rájön az október-november hónap, oszt a gyökér jól halad addig.

Szóval vót ez a két hód lucerna... Búzát olyan 10-12 kishódat vetettem, ez mán attúl is függött, hogy abba az esztendőbe milyen vót a talajmunkája a földnek. Tengerit meg olyan 4-5 hódat... Meg vót valamennyi tavaszi vetemíngy, mán tavaszárpa meg zab. Mer a zab az nélkülözhetetlen vót! Azt minden szerette: a kiscsíki is, a kisbornyú is, a malacok is, az aprólk is - szóval a zab nélkül nem lehetett eredményesen gazdálkodni. Meghát a lovaknak ez vót a fő takarmánnya: az abrakja! Szerettík nagyon szemként megeszegetni, csak úgy habzott a szájok túlle, olyan jóízűen ettík.

Neveltem én osztán csikókat is. Mán nem eladásra: fiatalítani a sajátot. Nem kellett venni valami rosszat, hanem a kezihe' szoktatta az ember, oszt az csak jó lehetett. Értelmes jószág vót a csikó! Befogtam az anyja mellé harmadiknak, oszt így tanulta meg, hogy ott nem jó menni. Mikor majd azt a kort írte, hogy a rúd mellé került, ott mán sokkal könnyebb vót menni neki, mer ott nem vót összevágva az út. Fődutak voltak ezelőtt, oszt a csikónak ott kellett menni, ahun a keréknyom nem simította el.

Meg bornyút is neveltem. Na, vót olyan tehén, hogy várta az ember: maj' csak üszőt ellene mán. Hogy az anyját leváltsa! Vót rá eset, hogy 3-4 bornyú is bika lett, dehát nem adtuk fel a reményet, mer hátha mán az ötödik üsző lesz. Amúgy mindegy, akar üsző, akar bika, csak mikor le akarta váltani az ember. Mer jó pízeket adtak a bornyúír! Mán nem kicsi korába, hanem megnevelte az ember, hogy komoly súly legyen, olyan 5-6 mázsa, azír mán jelentős forint esett. Az mán oszt sőre vót, mindegy akar üsző, akar bika, akar tinó. Csak a bika valahogy sűrűbb vót, súlyosabb vót. De avval nehéz vót ám a bánás, mer az sokszor pajkos vót, úgylahogy gyerekre bízni nagyon nem lehetett. Megcsapja a szarvával, vagy fellöki, vagy mit tudom én... A tinó viszont olyan, mint a kezesbárány. Egy kicsit kevesebb, olyan 50 kilóval kevesebb, de könnyebb vele bänni, ha felesíg, ha gyerek, avval foglalkozhatott akarmelyik.

Szóval így gazdálkodgattunk mink... De nem tótt ki osztán a 12 esztendő, mer elvettík az egyháztúl a földet, oszt kiosztották így 5-6 hódankínt prole-

tárfödnek. Meg osztán nem is kellett vóna mán akkor. Azt se vót, aki csinálja, azt a 6 hódat, mer én csak '47 őszin jöttem haza a hadifogságból.

Az utolsó haszonbér is odamaradt! Mindfg úgy fizettem a haszonbért, amikor csípeltem. Az vót az egyességbe, hogy egyik felit májusba, a másikat meg október 1-ig, de elfogadták amúgy is. Én meg úgy vótam vele, hogy az úgyse az enyím, én nem tárolom a más terményit: az egísz évit beszállítottam az egyháznak. '44-be, ugye, mán csak a felesígem vót itthon, én odavótam a fronton, de ő is beszállította a 32 mázsa búzát, ahogy elcsípelték. Az oszt otmaradt, mer a következő évbe mán másnak termett a föld. Dehát az egyház is olyan körülmények közt vót, hogy nem tudott kártérítést adni, hiába hogy megvót rulla a papír. Bevitték a közraktárba, ott meg még akkor télen szíjjelosztották: itt van, vigyfték!

Én mondom, akkor mán a fronton vótam, '44 februárjába hívtak éngem be. Az első tűzvonalba vótam mindfg, míg osztán '44 őszin, mikor Sátoraljaújhelyt elfoglalták az oroszok, ippen benne maradtam... Mán többen, nemcsak én, kinek milyen szerencséje vót.

Onnan oszt hátramentünk Zemplénbe. Ott még vót a kecsegtetés, hogy majd megyünk haza, dehát hazugság vót, mint mások is... Majd aután hátra kísrték Ungvárra. Azt mondták, majd ott a zsidó gimnáziumba regisztrálnak bennünket, osztán elengednek haza. El ám!

Tanátkoztunk is olyannal, aki jött visszafele Ungvárról, dehát nem tudtunk beszólni senkivel, fegyveres őnök kísrték bennünket. Ha tudtuk vóna! Csak kísőbb tudtuk meg, hogy ha azt mondtuk vóna, görögkeleti vallásúak vagyunk, akkor elengedtek vóna. Mer az ruszin! Általába a ruszinok görögkeletiek, azokat elengedték Ungvárról.

Minket aután még kísrték Perecsenbe, meg Uzsokon keresztül Turkára, aután Novi Zamborba, Lengyelországba. Vígig gyalog! Ott vót egy nagy gyűftő-tábor, olyan lovassági kaszárnya, ott szállásoltak el. De nem vót egy szál szalma se a kaszárnyába: a kövön kellett háltni. A ruházatunk mán akkor olyan vót, hogy... Ha a ruszki látta, hogy jobb, mint az övé, akkor ki kellett cserélni. Nem vót mese, lehúzta rullunk, a rosszat meg odaadta. Felfázott az ember, meg mi, hastífuszba esett nagyon sok. Jómagam is. Aszonták, van ott ilyen... kórházszerű, ott padlós szoba van. Az mán nagy különbség vót a kűhő! Én is jelentkeztem maródira, ott vótam benn vagy három napig. A három napig adtak naponta egy olyan három decinyi köleskásalevest. Eccer napjába! A' jó vót nagyon, de három nap után csak úgy gondoltam: ennyin azír nem tud az ember megflni. A fene egye meg, kimegyek a többi közé.

De osztán hogy jöttem ki! Jártunk ki az erdőre fáfr: egy-egy darab fát vett két ember a vállára, oszt vittük 3-4 kilométer hosszon a hóba. Kelltt a konyhára a tűzrevaló. Na, látom, hogy gyülekeznek az emberek a kapunál, számolják őket kifele ötösivel. Mer az orosz csak ötösivel tudott számolni... Aszitem fáfr mennek! De oszt híjja vót az embereknek, hát bejön egy ruszki gyerek abba a szobába, ahun vótam, hogy:

- Na, po pját, po pját! - hogy ötösivel álljunk össze.

Avval osztán kilett. De nagy csapat! Akkor mán: aj, iszen visznek bennünket haza! Bevagonérozta, egy-egy kisvagonba 100 embert. Úgy tér be a 100 em-

ber, állva, ha puskatussal igazgatják. Hát így igazították! Majd másnap reggelfele indult a vonat. Még a vagonba is aszonták, hogy visznek hazafele bennünket.

- Megette a fene - mondom -, a nap fele megy a vonat! Nem hazafele visznek, hanem az őshazába!

Úgy is lett. 12 napig vótunk a vagonba, kilencedik napon kaptunk eccer vizet. Borzasztó állapot vót! Minden reggel jött a ruszki gyerek, hogy:

- Kaput jeszt?

- Jeszt.

- Kolko?

Mondtuk neki, hogy hányan...

- Á, máló...

A halottakat kivitték, oszt mentünk tovább. Sok ember nem bírta ki.

Na osztán a tizenkettedik napon megírkeztünk. Jenelkijavónak nevezték azt a falut, a Donyec-medencébe van az. Egy nagy gyár meg bányatelep. Négy négyzetkilométer területen fekszik az a gyár, minden ódala négy kilométer. Sok ember, rengeteg ember dőgözött benne. Szóval nagy üzem vót, na nem is tudom ki beszélni. Vasat izzasztottak, vagy mi, ilyen kohószerű részlege is vót, meg vót osztán abba asztalosműhely is, meg az a sok lerombolt épület, annak az újrapítíse...

Kísőbb osztán kérdezem eccer az oroszról, akkor mán tudtam valamennyit beszélni:

- Mikor áll el a ti gyáratok? - mer nagy központi fűtíse vót. rengeteg szénjek vót az oroszoknak, drága sok jó szén. Felment úgy valahogy a vagon, kinyitották az ajtaját, oszt kis igazítással odahullott a vagon szén, csak kellett a tűzre lökni.

Aszongya:

- Nem minden esztendőbe áll el a gyár. Több esztendő eltelik, míg eccer leáll. Hát mit gondolsz? - aszongya. Ecceri begyútáskor fábúl 12 vagon kell gyútnak, meg aho' a szén! Ecceri felfűtísfíre!

Akkor mán ezt is megértettem... Mer mindíg keresték, aki tud oroszul beszélni. Hát ki tudott? Mondom: nekem mindegy, ha én is azt mondom, hogy tudok oroszul. Maj' megértjük egymást valahogy! Na, így tudtam én először oroszul... Ha oroszul tudott, az lett a nacsalnyik vagy a brigagyír, vagy mit tudom én...

A láger kívül vót, olyan pár kilométerre, ahunnan bekísértek, meg kikísértek. Vegyes láger vót ez először, vótak románok is, olaszok is, németek főleg. Mikor odamentünk, kérdi egy német - mer a németek, mint korábbi foglyok, mán ősszel vagy mikor odakerültek -, kérdi, hogy:

- Hányan jöttetek?

- Úgy két és fél ezren - mondom.

- Mink is annyian vótunk, mikor idejöttünk - aszongya.

- Oszt most hányan vattok?

- Vagy nyócvanan - aszongya.

Három hétig oszt ilyen vizsgálati fogság vót, addig nem mentünk ki se dőgözni, semmi. Akkor nagyon sok ember meghalt. De nem úgy ám, mint otthon,

hogy: na, meg akar halni, oszt nyavalyog, betegeskedik! Elaludt, oszt meg se mozdult többet. Reggel ébresztő vót:

- Na, kötsd fel mán a szomszédot!

Hát egy-tagba mozgott. Elaludt. Szív halála vót.

Vót ilyen két kerekű kocsi, mint a hordárszekér vót ezelőtt a vasúton, arra rakták rá, mint a zsákot. Olyan húsz-huszonöt vót naponta! A lágeren kívül vót egy nagy gödör ásva, oda kellett vinni. Fejjel erre, lábbal arra, mikor jól megtőtt, egy hordó mésszel leöntötték, meg egy kis havas földdel betakarták. Ki tudja, ki vót? Nem ismertük egymást. Én is olyan szerencsétlen helyzetbe kerültem, hogy akikkel kimentem Jenelkijavóba, ebbe a fogolytáborba, még tán Szolnok megyei ember se vót köztök, nemhogy kisújszállási.

Én osztán inkább ípfűsnél vótam. Mer' amúgy kűműves mester vótam én! Hát nem tudta senki, hogy a' vagyok-i. Mindegy vót, mer papír nem vót senkinek rulla.

Egy eset vót, amit a többi közül elsorolok... Adtak 12 embert, jött egy főnök, kimírtük az ípületet. legalább 80 méteres hosszú ípületet, szflessége is vót 8 vagy 10 méter. Közfal egy se. Kraszni kirpics vagy csomi kirpics - vót akar ilyen, akar olyan, mán veres téгла, meg fekete téгла. Sokáig ípfűtettük. Kérem eccer a főnökötül:

- Mondjad mán, miből lesz ennek a teteje?

- Azt én se tudom - aszongya.

Csak ípfűtettük, oszt jó vót. Ellenőrizte naponta.

- Jól van?

- Jó, nagyon jó!

Hát neki ha jó, énnekem mír ne vóna jó?

Az vót a borzasztó állapot, hogy annyira éhesek vótunk, hogy azt nem lehet kibeszélni. Vót olyan, hogy valaki kapott egy levelezőlapot a jó munkáért, meg hát ha szerencséje vót, amit megírhatott haza. Vót egy csfki székely fiú, Varga Itsvának hítták, na az kapott egy ilyen levelet a mi körzetünkben.

- Á, minnek adták? Úgyse megye e' haza! - aszongya. Csak hergelik az embert vele... - meg ez, meg az.

- Hallod, ha nem frod meg, add nekem ezt a levelet - mondom.

- Hát jó, az ebfdedfr neked adom.

- Rendbe van, el van intézve!

Hogy mit jelentett az az ebfd akkor! Ugyi, ment az ember, oszt mán remeggett írte, hogy majd megkapja. Megkaptam, oszt odaadtam neki. Megírtam haza. Ez úgy '46 őszin vót. Majd a feleségem írt rá, meg- megvannak, a két kislyány is...

Még egy év vót, mfg oszt hazajöttem. De akkor is hogy? Gyártelepet, vagy mi az istent, falaztunk körül termfiskűfállal, meg termfiskűzúzalfkkal tőtöttük a közit. Hideg is vót, meghát csak erőltette az ember a lábát, eccer megfájdult a lábom feje. Megfeketedett bokáig! Hát jelentkeztem maródira. Jött egy orosz orvos, aszongya:

- Itt le kell amputálni!

Mondom neki:

- Eridj mán, te bolond - durák -, hát haza akarok én menni! Ha levágod a lábom, hogy megyek haza?

Na, jön egy másik, egy nőmet orvos:

- Min veszekedtek mán?

- Ez a bolond le akarja vágni a lábom - mondom.

Megnézi, megtapogassa, azt mondja:

- Nem kell ezt levágni. Majd én megcsinálom mingyán, oszt megmarad a lábod. De ez itt meg nem fog gyógyulni! Addig leszel, ameddig leszel itt, de nem fog meggyógyulni.

Hozott egy kis tálkát, oszt:

- Na, tedd bele a lábod!

Fogta a bűrt itt a lábom ujjánál, oszt vígígvágt a lábom fejit. Megvan a forradás most is.

Bevittek Boldovkára, a kórházba, mégiscsak nyílt seb vót. Egy kis vattát tettek rá. Ott vótam oszt azután. Ott enni adtak, jó is vót, csakhát... az ember szígyell a macskának annyit adni, olyan kicsit kaptunk. Borzasztó vót az éhség!

Naoszt bekötött lábbal jöttem haza! Vót egy major - alezredesi rangba vót -, osztán mondja ahogy meglátta a lábomat, merhát sántikáltam, meg a kondi is olyan vót:

- Ezt is hazaküldhetitek. Ennek mán nem veszitek hasznát úgyse.

Én persze megértettem. Na - mondom -, a fene egye meg, maj' csak lesz mán valahogy! Majd osztán jött egy másik, egy zsidó asszony, mondja:

- Tudsz jámi?

- Tudok! - mondom. Hogyne, mikor arrúl van szó, hogy hazamegyünk!

Egy pár rossz bakkancsot kaptam, fatalpú bakkancsot, vászon vót a felső rísze, a vval jöttem haza.

Debrecenbe nagyon jól fogadtak. Vótak ezek a demokratikus asszonyok, adták azt a jó tarhonyás birkahúst. De nagy csomót ám! Egy egísz tányírral! Olyan csomó ftelt nem láttam egísz hétig se. Jólesett, megettük, nem vót oszt semmi baj. Ott megint papírt csináltak rullunk, meg adtak 5 forintot. Forint vót mán akkor. Ennyi vót a fizetés három esztendőre.

Sajnos elég gyenge kondiba gyöttem haza, úgyhogy ekkor ősszel nem vótam munkáipes. Na, majd másik tavasszal kezdtem egy kicsit jobban rúgkapálni... De szinte a semmire jöttem haza! A feleségem megvót, meg a két kislányunk... De semmi jószág! Nagy Endre komám is ideadta a lovat, hogy vessem el vele, amit vetni akartam, Varga sógor is ideadta. Nem pízír, hanem dógozzam le! Jó vót az azír, hogy nem kellett fizetni. Mondom osztán - de ez mán '49-be vót -, mondom a feleségemnek:

- Hallod, annya, nem jól van ez így. Hát a komának is meg a sógornak is a nehéz munkáját én segíttem megcsinálni. Nekem meg senki se segít. Valahogy ezen változtatni kell.

- hát mit tudsz csinálni?

- Hát - mondom - azt gondoltam, hogy veszek két tinót. Befogom, betanítom őket, osztán majd azokkal elvígzem én a nehéz munkámat is, meg a könnyűt is.

Vettem osztán a dévaványai vásáron két szíp magyar tinót. Zemplénből hajtott a eladó! A Hortobágyra vót a számítása, így Péter-Pál tájon, de nem tartották meg a hortobágyi vásárt, hanem Dévaványán lett a legközelebbi vásár, így oszt eltértette oda. Mink mán virradat előtt benn vótunk a vásártéren, mer korán ment a vonat. Mán ahogy hajtotta befele a kapun, akkor nagyon megtetszett. Jó kinézetű vót, víkony szarvú - ez a szürke-magyar tinó. Mentem: hogy adja, mint adja? De nem engedtem el! Ű azt mondta, hogy 3400 forintí adja, én kétezer-hatot ígírttem neki. Nem adja annyífr, háromezer kettőfr adja! Kétezer-nyócszázat adok írte - mondom. Így oszt három ezernél megállapodtunk. De én fizettem az áldomást.

Hazahajtottam űket, mán dílbe itthon vótunk. Jöttek takarosan. Haraptak az úton, meg mi, de mindífg jöttünk, jöttünk.

Na, másnap: be kék űket fogni szekérbe. Mer nem vót még tanítva, de mán nagyságba ott vót, hogy be lehet fogni a járomba. Apósomnak megmaradt az ökör-szekere, elkírtem tülle, neki mán úgyse kellett. Befognám űket, de nem jöttek oda a rúdho'. Nem tudták hogy megy az, hogy mit akarok. Na - mondom -, nem baj, gyerekik! Megkötöttem űket a szekéródalho', levettem a jármot a rúd vígirűl, oszt szípen a nyakokba tettem, bedugtam a járomszöget. Elódtam a szekéródaltúl osztán, elébe vezettem a szekérnek, utána húztam a szekeret, bedugtam a járomszöget. Na - mondom -, most meg be vagytok fogva, gyerekik! Kivezettem az útra, megindultak. Szólongattam - nem ostorral, csak szípen - meg vezettem. Utóbb elmaradtam, fellíptem a szekérre: na, hadd menjenek! Hun az út mellett mentek, hun az úton mentek, mindegy vót, csak hadd menjenek. Majd rájönnek eccer, hogy hun jobb menni. Rá is jöttek. Szípen betanultak.

Mondom a felesífgemnek majd harmadnap:

- Hallod-i, fogjuk be ezeket a bornyúkat az ekíbe! Utóvígre meg kell nekik is tanulni szántani. Vezesd mán vagy két kerűlfsen!

Nem nagyon szívesen, de csak rálett. Szántottunk mink a szílin is, meg a közepin is, mindenűtt... Nem baj - mondom -, csak hadd menjíjk. Vagy 2-3 nap vezette annya egy pár óra hosszág.

- Nem baj, elíg e'. Hadd tanulják.

Először csak összekaristoltuk, de aután megkezdtem takarosan, oszt szípen megtanulták. Álom vót velek dógozni. Na, meg is vótak ezek '51-ig, de akkor mán a felfejlesztífs vót, akkor meg bivalyt vettem.

Mentem kifele a tanyára, osztán Oros Albert bátyám - kovácsmester vót, ott lakott a Vásár utcán - aszongya:

- Hallod, te László, nem fílsz, hog meglátják ezt a szíp két magyar ökröt?

- Hát nem loptam én, bátyám. Mír fílnék?

- Nem lopta más se - aszongya -, oszt csak elvettík tülle.

Sajnáltam űket, nagyon, nagyon értelmes két jószág vót. De nem, a téeszbe nem viszem. Elhajtottam Kevibe, a vásárba, eladtam, oszt vettem két bivalyt. Na, a fene egye meg, ezt mán nem irigylik meg!

A téeszbe osztán '53 márciusába líptem be. Akkor mán nem lehetett... 1952-t én vígig dógoztam, minden munkát elvígeztem, ami termett, azt beszoáltatásba adtam mindet, ennek árát meg az adóba - a vígin még 1400 forint adóhátralíkom vót. Akkor elmentem a kísríleti telepre fuvarozni két hétre - mer vót mán ak-

kor pár-lovam, szekerem is -, 100 forintot kerestünk naponta, azt befizettem az adóhátralékba. Úgyhogy nem tartoztam akkor se, de viszont nem is maradt semmim! Valamit csinálni kellett. Híttak nagyon, agitáltak, hogy menjek a técszbe.

- Na, elmegyek - mondom -, de nekem feltételem van ám. Ha elfogadjátok, csak akkor leszek tag.

- Na, mondjad a feltételedet!

- Mindenki dógozik - mondom. - Csak munkaegységre osztunk. Majd aki amennyit dógozik, annyit kapjon.

Bezdédi Pista bátyám vót az üzemi párttitkár, meghát vótak párttagok, én pártonkívüli vótam... Jól van, aszongyák, de nekik is van egy feltételek. Hogy akkor én legyenek a brigádvezető. Mint aki járatos a gazdálkodásba.

- Jól van, elvállalom. De úgy, hogyhát a párttitkár a párttal intézze el a dógokat, a técsznek az elnöke az intézze el a tanáccsal. A kinti dógokat majd én rendbe rakom a tagtársakkal. Lehetőleg egymás dógába ne nagyon avatkozzunk bele.

Negyvenen vótunk, 400 hónon gazdálkodtunk. Vót négy pár lovunk, aho' gondozó, a negyvenbe mindenki benne vót. Nem osztottunk valóban semmit, csak amiér megdógozott. Úgyhogy akkor Kisújszálláson a legjobb técsz ez vót, az Új Barázda.

'57-be aután, mikor avvót, hogy aki akar, kimegy, aki akar, benn marad, én kijöttem. Merhát a feltételem nem úgy sikerült...

Mán '53-ba is ki lehetett vóna lípni, de akkor még maradtam, mer vót, aki figyelmeztetett. Párttag vót pedig, de amúgy jó munkatárs vót. Aszonta:

- Hallod, komám, ne lípjél ki! Ebből baj lesz. Nem szabad kilépni. Várjál csak, hogy majd mi lesz.

Hát vártam, maradtam csendbe.

'57-be mán megengedett vót. De akkor meg... Míszáros Pista bátyánk vót a főhajjakend: tanácselnökhelyettes, nagy ember! Kőművesnek vallotta magát, de én nem láttam egy házat se, amit íptett vóna. Amúgy jó pártember vót, osztánhát vezetőszerpet tőött be. Szóval: behívattak tanácsházára, éngem is, meg többeket. Aszongya Míszáros elvtárs:

- Maga pedig, Zsódos elvtárs, azt a fődet fogja elfogadni, amit Fehér Károly mond, hogy: itt adom. Megértette?

Közelebb lípett hozzám, én is közelebb líptem hozzá, úgyhogy egfész közel vótunk egymásho'.

- Nem érttem meg, Míszáros elvtárs! Mert a rendelet nem úgy szól, hogy azt, amit Fehér Károly mond. Hanem úgy szól, hogy vagy azt, ami sajátom vót, vagy aho' hasonló fődet kell helyette adni.

Ez oszt borzasztó sértette Míszáros elvtársat. Szólt:

- Halló, a 2-est kérem! - a rendőrsíget, hogy éngem foglaljanak el, legalább a mai napra...

Mer azt kérdezte, hogy mit akarok csinálni? Mondom: megfírett az árpám, aratok. Hogy: ne arassak. Hazajövök, aszongya anyya:

- Hallod, itt vót a rendőr, hogy azonnal menjél a rendőrsígre!

- Hát ha bolond vónék! - akkor vót az, hogy behítták az embereket, oszt jól elnászpágolták. - De itthon se maradok! Van még nekem egy kis kapálnivalóm, osztán kimegyek Szórfűbe, bekapálom azt a kis rípát, osztán maj' meglássuk.

Ki is mentem, bekapáltam. De nem jöttem haza: majd reggel fele valamikor.

- Na, vótak-i a rendőrök? - kérdem annyátúl.

- Nem vót senki - aszongya.

Na, lehet, hogy vót nekem egy jópontom - arra következtettem. Míkor az ellenforradalom vót itten: szobrot borfítottak, ez, az, amaz, valahogy e' nekem nem tetszett. Szombati nap vót, jól emlékszek... Eszembe jutott, hogy nagy szél fűtt azelőtt, oszt a csutkakúpjaimat felborogatta kint a határba. A fene, semmi közöm nekem ehe' a szobordöntíshe' meg ehe-amaho' - mondom -, nem nekem való ez. Kimegyek oszt összerakom mámma a csutkát kúpokba, ha jön esső, nehogy kár írje. Kinn vótam akkor is, másnap is. Akkor egy hétig magam jártam ki Turgonyra, nem jött ki se párttag, se pártonkfűli, senki! Egy hétig minden nap elvetettem azt a 14 zsák búzát. Dfíleőt egyik három lovat fogtam be, dfílután a másik három lovat. Jó vót a föld, úgylahogy nem is magtakaróztam utána, csak a vetís hadd menjék.

Balogh Pista bátyám kijött egy hét után, ű vót a párttitkár:

- Hallod, László, te nem gondolod, hogy a forradalom ellen dógazol?

- Nem, bátyám.

- Hát mit gondolsz?

- Azt gondolom, bátyám, hogy azt a búzát, ami a magtárba van, azt még fel is gyúthatják, el is lophatják, de amit én naponta elvetek, az mán biztosítva van. Azt még nem tudjuk, hogy a forradalom mire dűl, de azt tudjuk, hogy ha megmarad valaki, az enne jövőre is. Nekünk ez a dógunk, hogy vessünk!

Hát lehet, hogy ez jópont vót nekem.

Úgy kaptam meg osztán a földet, hogy két rísze a Szórfűbe vót, egy ríz meg a Gyalpáron. Mán ez, ugye, kidöglött rizstelep vót, ezt traktorral felszántattam. Mer csak egy lovam vót akkor. Visszakaptam különben a szekeremet, lovamat - mer csak az egyik lovat vittem be annak idején, - de megvakult ott a téeszbe, úgylahogy mint értéktelen jószágot kaptam vissza, csak ippen abba az árba, amibe bevitettem.

Na, ez a föld '59-ig van '60-ig vót meg. Akkor megint vót a felfejlesztífs, jöttek az agitátorok. Többek között még Bakó Kálmán bácsi is! Mán akkor ű az állami gazdaságból visszakerült, a Petőfi Téeszbe vót mífísz. De amúgy a pártbizottság küdte, annak vót tagja. Kubikosember vót azelőtt, jó dógos ember... Olyan téli időszak vót, ott vótunk bent a szobába. Ki az ördög jön ide? Rendesen felötözve... Na, bejön, köszön rendesen. Fogadom. Hát ősmertem gyerekkoromtól kezdve.

- Tessík, vesse le a kabátját... - jó báránbűr kabátja vót mán akkor - tegye le, Kálmán bácsi, a kalapját, tessík, foglalják helyet.

Mint ember az embert fogadtam az otthonomba. Mír ne? Nem vótam én vele haragba azelőtt se.

Mondja oszt, hogy mfr jött: lípjek vissza a téeszbe! Tudják, hogy jó tanuló a lányom - Erzsébet lányom vót akkor érettségiző, a nagyobbik lányom -, osztán megmutatják, hogy nem veszik fel az egyetemre, ha nem lípek vissza a téeszbe. Tudják, hogy éngem megtívesztett az ellenforradalom, meg ez-amaz, de ajánlatos, hogy lípjek vissza.

Hát, nem esett jól... A feleségem is ott állt a kemence mellett, hallgatott. Én se szóltam, hattam, hadd beszélje ki magát Kálmán bácsi.

- Na, szóljal mán te is valamit, László!

- Hát, Kálmán bátyám, megmondom, hogy engem ugyan nem tívesztett meg az ellenforradalom. De maga se fog megtívesztetni. Ha maguknak nem kell az én lányom, attúl függetlenül, hogy olyan tanuló, s nem veszik fel az egyetemre, semmi baj. Hála istennek ípkézláb a lányom, nem is ffl a munkátúl. Maj' a munkája után megfl, úgy, ahogy az apja megflt eddig.

Felállt Kálmán bácsi, oszt elment. A feleségem, hogy: ilyen vagy, olyan vagy, de fgy, de úgy... Mondom:

- Értsd meg, anya, ezekkel az emberekkel, akik engem úgy engedtek el onnan!... - Mer ahogy kilíptem a téeszbul, hát éngem borzasztóan megpumpoltak. 2400 forintot kellett nekem fizetni, amír kilíptem. E' nem vót jogos, ennek semmi alapja nem vót. Mondom: - Ha én ennyit érdelek túllök a munkám után, én ilyen emberekkel nem tudok együtt dógozni. Lesz, ahogy lesz, nem bánom akar-hogy, de megmaradok egyéniek.

Eljött osztán június, leérettségizett a lányom, azután felvételi vizsgázott Debrecenbe. Akkor azt mondta Kollát Józsi - a pártbizottságnak vót mit tudom én mije -, hogy az apjának a magatartásátúl függetlenül csak felveszik az egyetemre.

Na, ezután adták oszt a földet a Nagy-Ríten, innen a házamtúl olyan 12 kilométerre. De nem kedvező útviszonyok mellett! Merthát a Ványai-kövesút borzasztó rongy állapotba vót, oszt onnan még földúton... Mán nemcsak nekem, egy düllőt, körülbelöl négy kilométer hosszát, adtak ott ilyen egyénieknek a Ványai-kövesúttúl a karcagi határig.

Mikor először kimentem, jött a város kocsissa, meg jött egy mérnökféle ember, az mutatta ki: na, hát itt lesz a földem. Csak nézem: egy lerombolt tanyahely vót. A fák kivágva, gyökerestúl benne hagyva; nagy csomó trágyakupac ott évek óta, ott ette az idő. Énnye, énnye, de rossz kinfzetű föld! Ez a mérnök meg siettetett, hogy neki más dóga van, ne spekuláljak, írjam alá: vagy kell, vagy nem kell. Na osztán elfogadtam. De csak azír, mer Kiss Endre komárnak ott vót a tanyája: megengedte, hogy bemenjek a tanyába lovat itatni, vagy mit tudom én, esetleg olyan idő jön.

Nehezen ment! Mondtam vóna én a traktorosnak, hogy szántsza ki, de aszongya:

- Ha én ezt ki akarom szántani, akkor ez magának annyiba kerül, hogy annyit korántse ír a föld. Mer ezek a fagyökerek: ebbe beleszakad az eke. Ha elnyövöm a maga földjibe, ehelyett másikat kell venni!

Innye, a fene egye meg... Akkor télen - valamibul flni kellett - a földművesszövetkezetenél vótam préselő munkás: préseltük a rizsszalmát, oszt szállított-

tuk be Szolnokra. A papírgyárnak vót az alapanyagja ez a rizsszalma. Úgy négy óra felére vagy háromra, mikor hogy vígeztünk, akkor én mindig ide mentem, a kapott földemhe'. Úgyhogy tavasz felére minden fatövet kiástam, meg lehetett szántani a földet. Megszántottam, be is vetettem.

Na, ez vót meg osztán, ez a 6 hód 200 kodrát. De nem vallottam kárát! Nekem mindig jól termett, engem nem hagyott cserbe a Rít sose. Hát, ugye, ésszerűen gazdálkodtam... Mondták azután is, hogy lépjek vissza a téeszbe. Ezen a kis földön mit lehet csinálni?

- Ha 500 hódon tudtam eredmínyesen gazdálkodni, ezen a 6 hódon is tudok! Lesz nekem úgy is, amennyi nekem kell.

Majd ám jött, hogy megközelítettem az 50 esztendőt. A felesígem is: mégis, menjél valahová... a nyugdíj így, a nyugdíj úgy... A földmívesszövetkezethe' mentem először. A rizsszalmával kapcsolatosan vót itt a városon kívül egy tárolóhely, ahova beszállították a rizsszalmát, onnén osztán vagonba rakták. Oda mentem telepvezetőnek. Kaptam havonta egyezer forint fizetíst. De nem is ez! A telep 5 katasztrális hód földön feküdt, ennek a rendbetartása vót az én feladatom. Nyáron azt én legalább háromszor szípen megkaszáltam. Ott vótam, ugyi, ha kellett, fordítottam, ha kellett, gyűttem. Szóval sok jó takarmánt összegyűtöttem, úgyhogy nekem e' vót a fizetís inkább. A teheneim meg a bornyú szípen nőtt itt-hon, mer fínom takarmánt kapott egész nyáron. Megvót a jó lovam, osztán sokszor - ha ráírtem, meg ráírt a lovam is, - legelíszett ott a gyepen, azt a szekírdérknyi apró, fínom füvet meg este hoztam haza.

A földem meg: vót ottan egy jó munkatársam, éjjeliőr, aki aszonta:

- Hát, ha olyan dógod van, elmehetsz nyugodtan. Itt leszek én akkor nap, ha neked kint van dógod, amit vígezni kell.

- De - mondom - akkor mit fizetek én Józsi bátyámnak, amír itt van helyet-tem?

- Hát fizessél annyit, mint a szövetkezet óránként - aszongya.

- Rendbe van, bátyám, fizetek én magának!

Megbízható ember vót, nagyon rendes ember vót. Így osztán, ha kint vót dógom, akkor kimentem, azt intéztem. Vót benne egy rísz búza, egyharmada tengeri, egyharmada meg árpa meg zab. A két hódat megkapáltam háromszor-nígy-szer is: lúval mentem ki, oszt meghúztam, utána meg kiskapával. Nem sajnáltam túlle a munkát! Hát a talajmunkát, mán a vetíst meg a boronálást is, azt mán géppel csináltattam. Meg az aratást is kombájnnal. Mikor a termelőszövetkezeté rendbe van, akkor még szánnak rá egy napot. Ez kötelessígek is különben. Hát nem ingyen, de mindegy: megcsinálják.

Eccer oszt felszámolták ezt a telepet, gazda nélkül maradtam. Akkor elmentem a Vízgazdálkodáshoz. Ott vótam aután 6 esztendeig, vagy 7-ig, míg nyugdíjba nem mentem. Hát ott jó is vót, meg nem is... Mer a téli munka, az ilyen pocso-lya-hányás meg kubik-munka vót, az csak bajos. De a nyári munka a vízgazdálkodás, azt mán szerettem. Kaptam egy marha-nagy területet, ami öntözhető a csatornákból. Nem vót más mód, kerékpárral lehetetlen vót: egye meg a fene, veszek egy kis motort! Vettem egy Simpson-motort, aután avval jártam. Ha nem vót es-ső, akkor nagyon jó vót, de ha esső vót, akkor csak gyakog kellett menni a köve-

súttúl: megnézni a csatornát, hogy áll a víz. Kiszámoltam eccer: 18 kilométert kellett nekem naponta megtenni, hogy minden rendbe legyen. Szerettem azír, mer ha meglocsoltuk azt a tábla lucernát - akar az állami gazdaságnak, akar a téesz területin vót -, az másnap úgy fledgezett, szinte szemlátomást nőtt. Hát e' nekem borzasztó teccett!

Vót úgy, hogy elrendeltem: hajnali négytől indítsák be ezeket a villangépeket, oszt hadd nyomja a vizet. Estig nem jött a víz, csak alig. Másnap felköttem, őtözök fel. Mondja a feleségem:

- Mit akarsz?

- Megyek - mondom -, megnézem, hogy indulnak-e a gépíszek, amire írtam a papírt.

Háromkor indultam itthonról, egy óra hossza múlva kinn vótam a szivattyútelepen.

- Jó reggelt, gépísz úr! Mír nem indultak?

- Hát, kérem - aszongya -, 4 óra 5 perc...

- A papíron mennyi van? - mondom.

- Hát 4 óra, dehát... - így, meg úgy.

- Egy percet se! Akkor én 4 óra 5 percet fírok, ha akkor kell indulni! 4 órát írtam, tessék akkor indulni...

Jó, elindultak. De a fűdterületem beleesett a munkakörterületbe, úgyhogy én attúl függetlenül, hogy reggel 3-kor indultam itthonról, csak nem jöttem haza olyan 8 óra feléig. A szerszámom kinn vót, oszt kapálgattam. Vót mindig mit csinálni.

Na osztán '70-be... olyan körül... jöttek a téesztül:

- Hát, Laci bácsi, maga itt nekünk láb alatt van. Nem erőszak, de ajánljuk, hogy cseréljük el ezt a földet. Adunk helyette magának nem rosszabb földet, meg közelebb a kövesútho', legalább két kilométerrel.

Elcseréltük.

- Nade - mondom - feltételem azír csak van nekem most is.

- Mi vóna a feltétele?

- Az, hogy énnekem ne mírjenek mán csak 3 hódát.

- Hát mír?

- Azír - mondom -, mer én is közeledek a hatvanho', oszt nem akarok mán annyit dógozni, mint eddig. Most mán elég lesz 3 hód.

- Na jó, akkor hát a többit kifizetjük.

Kifizettük. Kaptam 2400 forintot a 3 katasztrális hód földír. Keveseltem, dehát aszonták, hogy ez az ára.

Ezt a 3 hódát még meg tudtam kedvem szerint művelni. Ha nehezemre esik, nem tudom úgy megművelni, akkor inkább hozzá se kezdek. Mer én olyan munkát nem szeretek látni, amit az ember csak úgy kintelenségbűl csinál. Így oszt a három hód föld megvót még tavaly nyáron is.

Bementem oszt a téeszbe, mint ahogy illik, felkínáltam nekik. Megjött osztán a papír, hogy 4600 forintot adnak a 3 hód földír. Hát annyiír nem adom - be se mentem hozzájuk. Beszéltem ennek is, annak is, osztán egy fiatalember vette meg 15.000 forintír. Sokkalta! Mondom neki:

- Ha eladod egy 100 kilós malacot, mostani ár szerint 5000 forintot kapod írte. Ha én valamikor, amikor a fődet vettem még, egy malac árára vehettem volna egy katasztrális hód fődet, nagyon boldognak éreztem volna magamat! Egy jó tehén árára vettem! Most meg egy jó tehén ára 30.000 forint.

Így oszt megvette. Kifizette az árát, a fődet bemunkálta, bevetette. Ez a fontos! Nehogy engem utólag molesztáljanak írte, hogy műveletlenül hagytam a fődet.

Mer én nem sajnáltam rá a munkát sose. Szípen bekapáltam, minden, még tavaly is. Még mondták is úgy szeptember elején a téesz-tagok:

- Nízd - aszongya -, az öreg még mindig kapálja tengerit! Isz' lassan már tömi kéne...

Nekem termett is a főd szípen mindig. Dehát elfogyott az erő, 74 éves vagyok, oszt nem megy. Annak meg, hogy úgy csináljak én valamit, ahogy nem szeretem, annak meg nincs semmi értelme.

Bíró József

Táviratok

TÁVIRAT
MAGYAR POSTA

megeelek
meeg eeek

józsef

TÁVIRAT

MAGYAR POSTA

EES

h

h
 tttttttt
 ttttt
 .tttt
 h
 t
 ttttt
 ttttt

MEEG

Bíró József

TÁVIRAT

MAGYAR POSTA

(b)iiro(k)

jozsef

Bíró József

Rózsa Endre

A PKK megalakulására

Volt egyszer egy párt... Kell még kokain?
Kipukkadt tályog gőzöl nyomain,
de szaglik még és elgennyedhet újra.

Lépjén mindenki -- egyetemes árva --,
be a ... cipőbe; vagy kit merre lába
vezet! Legkivált otthon -- papucsába.

Hogy pőre nap éltet vagy művесе,
avagy te vagy e föld földművесе,
kit érdekelhet s mi köze van hozzá?

Belépő nincs. Már leperkáltuk negyven
hátgerinc-sorvasztó éven át,
ha ott nem hagyta végül az ember a fogát.

Szavazókörzetekre nincsen helyszín.
Tízmilliós hangforrás, mint a gejzír,
tör föl s bolyong az égre sugarazva.

A rangkórságban megvetemedett
szemteleneken, száj- s orrtalanokon
nem segít más, csak még több hatalom.

Tagsági díj: benyújtani a számlát.
A kilépést mi megfizettük, ámbár
anélkül, hogy akár beléptünk volna.

Én innen vagyok mindenen, nem onnan.
Nem is egyszemélyes párt ez valóban:
az vagyok, mi a pártokon kívül van.

A tettek és a rögvest megteendőik
értelme már oly halálos komoly, hogy
sapka nélkül vágom magam vigyázzba,

holott oldani és
ocsúdni kell a gyászban,
elestünket mindhalálíg odázva --

kezem parázslík, lánggal ír a toll,
hűthetem is, mert köddel füstölög,
de már más emberfajta ajka szól
testvéri szót a mostohák között:

nyugodj meg, önvéredtől üldözött!

A múlt irigy; kis jövőt is sokall már.
Önmagad légy a portéka s a kalmár.

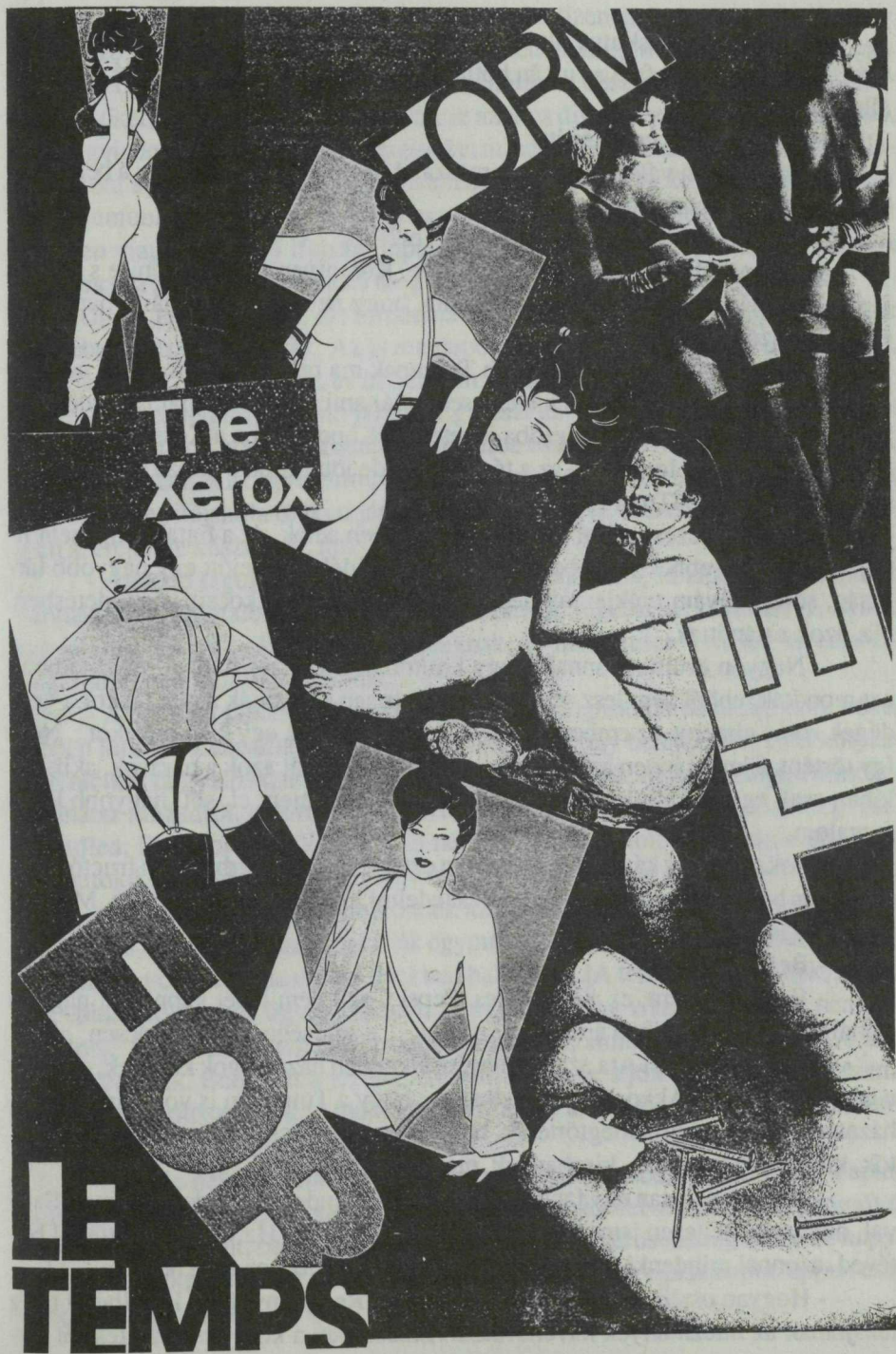
Bőrödre és bőrömre -- mondd! -- ki áskál?
Ki mond áment az elhalálózásnál?

Feltámadásig vérre megy a vásár.

Párton Kívüliek Klubja Magyarország, 1989.

Zalán Tibor

Xerox

Molnár H. Lajos

Visszajátszás

Hatalmas farkaskutya ült a kávézó előtt, kikötötték a bejárati ajtó mellé. Öreg néni sántikált lefelé az utcán botjára támaszkodva. A kutya mellé ért, megállt, megsimogatta.

- Mi az te, mit csinálsz itt?

A kutya nem válaszolt. Ekkor rosszállóan, emelt hangon, hogy a bentiek is hallják, a néni hozzátette:

- Miért nem mész be már te is kávézni?!

Az okos állat ezt a célzást sem értette. Komolyan nézett a néni s a többi járókelőre. Mintha az lett volna a feladata, hogy ne csak a gazdjára, hanem az egész kávézóra ügyeljen...

- Komoly konkurenciát a Cafe Tutunnak ma már tulajdonképpen nem jelent egyetlen marosvásárhelyi kávézó sem, már ami a fiatalok által látogatott helyeket illeti. Egy időben még szóba jöhetett a "Koporsó", ez a Kossuth utcai kis-kávézó, de teljesen leromlott, az a társaság is ide jött, itt nem adnak szeszes italt, és ez nagy előnye a Tutunnak.

- Nem kell szeszes ital a Tutunba, régebben adtak, de a fiatalok úgysem itták, csak az idősebbek, akik betévedtek. Például délelőtt bejött egy nagyobb társaság, sofőr, anyám tyúkja, minden egy ilyen megrakott kocsin, kiküldetésben. Na, azok aztán ittak.

- Nagyon örültünk annak, hogy kitiltották a szeszes italt. A vészmadarak azt mondták, ebből nem lesz semmi, mert ha innen kitiltották a piát, akkor a vendégek zöme elmegy, az emberek a kávé mellé szeretnek egy kis konyakot... Nem így történt. Elment innen az, aki nem volt ide való, tehát azok a pasasok, akik valóban csak egy pofa italra tértek be, senki más nem ment el, sőt, nagyobb lett a forgalom.

- Sokan nem is kávé isznak, hanem ezt a rémes és kibírhatatlan fructót, ami fizetlen és büzetlen, nem akarok itt kereskedelmi hitelrontást, de így van. Meg azt a..., hogy is hívják a másikat?

- Bem-bem.

- És a bem-bem, ez a két rémes. Pepsi Colát nem lehet kapni, ezt nagyon sajnáljuk. Colát az izében árusítanak nálunk..., a zöldségesnél. Itt nincsen.

- Na most, a Vári Ata azt írta, hogy a vkenden házasságok kötettek, ott kinn a cementlapoknál. Akkor én elmondhatom, hogy a Tutunban is volt ismerkedés, házasság, sőt, gyakorta megtörténik, hogy a zsenge csecsemőt is elhozzák a szülők, kinn van a kocsiban, kirohannak, megcsodálják...

- A Tutunnak van egy fantasztikus előnye: mindenki mindenkit ismer. Szóval, nincsenek teljesen ismeretlen emberek a Tutunban. Ha valaki véletlenül betéved, azonnal mindenki felszisszen: jé, valaki új jött be, ez még nem volt.

- Hogyan oszlik meg a Tutun népessége? Reggel nyolctól körülbelül tízig lezajlanak az intézmények kávéhordásai. Elsősorban a környező üzletekből jár-

nak kávéért az üvegekkel, a textilüzletből, a cipészetből, az óra-ékszerből. Aztán ott van még a leíró-másoló iroda és a törvényszék. A törvényszék összes alkalmazottját én ismerem már, pont a Tutunból, mert ide jár az egész törvényszék. A Teleki Könyvtárból már csak én járok, a többiek berendezkedtek az irodai kávéfőzésre, de én úgy vagyok, mint az egyszeri részeges: nem a kávé a fontos, hanem hogy itt vagyok, itt iszom meg azt a kávé... Aztán tizenegykor van a nagy csapatgyülekező, akkor van a Bolyaiban a nagyszünet, akkor jön a diáknépség. Ez egy teljesen homogén társaság, egyenruhájukról, illetve beszédmódorukról lehet felismerni őket, az azonos divatszavakról, az azonos divathülyeségekről, az azonos, kerékagyig lejáratos vicceikről, amelyeket mindenki mindenkinek mond. Meglepő viszont a jólétesültségük. Szombaton mindenkinek ott a kezében az Utunk, A Hét. Ifjúmunkást is láttam, megsúgom neked: nem sokat. Érdekes, ezt a lapot, az egyetlen magyar nyelvű ifjúsági lapunkat, nem árusítják mindenhol. A fiatalok nagy része a közeli boltban veszi meg a sajtót, és itt nem árulnak Ifjúmunkást. Viszont Utunk és A Hét van, ezt mindenki olvassa; mikor csak egy lap van, akkor az körbejár, és azt olvassák. Az is meglepő, mennyire jól értesültek politikailag, ismerik a napi eseményeket, és itt helyben vitatják meg nagy szabadszájúsággal.

- Sok egyetemi hallgató jár ide. Egyrészt az orvostanhallgatók, akiknek itt van gyakorlatuk a nőgyógyászatban, tehát útba esik nekik. Vagy azok, akik tízre, tizenegyre mennek az egyetemre, és előtte megisszák a kávé. Aztán a szomszédos színművészeti főiskola diákjai járnak rendszeresen, itt beszélnek meg velünk, milyen szerepekre készülnek, mit játszanak.

- Állandó tagok a Tutunban az amatőr színjátszók, köztük nagy számban vannak munkásfiatalok, a valódi kétkezi munkát végzők, de olyanok is, akik a színjátszást tekintik elsőrendű feladatuknak, és mellékesen keresők is valahol. Legtöbbjük tejkihordó a környéken.

- A délutáni társaság jóval vegyesebb: ez hangoskodó társaság, ezek közül többen kinn az utcán élnek a Tutun-életet, anélkül, hogy betéménnek, kinn kutyáznak, biciklit tárgyalnak, adásvételi szerződéseket kötnek, itt az égvilágon mindent eladhatsz magadról, a farmeredtől kezdve egészen a hajtűdig mindent megvesznek tőled. Ilyenkor jelenik meg az a néhány leszázalékolt fickó, aki első- vagy másodfokú dilit tud kimutatni, megvan a papírja.

- A délutáni bandában működnek az úgynevezett koromcégek, akik nagy-mértékben kormoznak, azaz ugratják egymást. Ebből a társaságból került ki a legnagyobb korom, amit az utóbbi években hallottunk. A tengeren nyaraltak, le kellett volna szólítani az ügyes kislányt, az ügyes kislány viszont abszolút nem állt kötélnék. Erre a fő heccmájszter beúszott a vízbe, amikor meglátta, hogy a kislány is beúszik. Bebukott a víz alá, elúszott mellette, s jött a víz alatt vele szemben, majd pontosan előtte kibukkant, és lihegve azt kérdezte: bocsánat, kisaszszony, ez már a román tengerpart?

- Jár ide néhány fura fickó. Hát mit mondjak neked, hosszú ideig alaptag volt egy templomfestő. Vagy olyan, aki ötször-hatszor felvételizett a képzőművészetre, nem sikerült, beállt reklámfestőnek. Néhány zűrösebb tag az egész napját itt tölti, délelőtt tíztől este zárásig, félórás szünetekkel az egész napot, éppen csak ebédelni ugrik haza.

- Az egyik ideggyógyászati eset. Azon kívül, hogy tejet hord ki reggelente, színésznek hiszi magát, és ebben sajnos a rendezője, Kovács Levente a hibás, mert elhitette velük, hogy nagy színészek, mikor ezek csak amatőrök, de a profik státuszába kezdik képzelni magukat. Ez a srác vagy két évig statisztált Az ember tragédiájában. Odáig ment, hogy a Tutunba is így jön be, "valódi" ógörög ruhában, copfba font hajjal, éppen csak a maszk hiányzik róla.

- Vannak aztán olyan fickók, akik az életben talán soha semmit nem csináltak, és haláli elegánsan öltöznek. Például Marci, ezt rögtön felismered, egy olyan fekete gyerek, kissé borostás álla van, mindig rettenetesen elegáns, csendes, jól nevelt, mindenkinek tüzet ad; ez a Marci jellegzetes figurája a Tutunnak. Marci érdekes figura: egyik karja béna, paralízises volt gyerekkorában és..., hát nem teljesen, fel tudja emelni, mozgatja, tud fogni vele, csak nincs benne erő. Ő csinált egy ilyen húzást az egyik taggal, akinek az volt a hülyesége, hogy mások cigarettedobozairól elkérte a celofánt, és csavargatta, sodorta. De már idegesítő volt, recegett ott meg minden; sodorgatta, aztán ez a Marci mondta neki, hogy hát ne csinálja na, mert idegesíti...Másokat is, csak azok nem szóltak. A tag betette a zsebébe, pillanatok alatt el is felejtette, hogy szóltak, kivette, és

megint bügyürgette. És akkor elrohant Marci a sarki élelmiszerüzletbe, vett egy egész ív celofánt, odaadta a tagnak, és mondta, hogy vigye haza, otthon bügyürgessen, de itt most már elég legyen belőle! ...És akkor nagy hékli, és akkor fel volt háborodva a tag, hogy vele nem lehet ilyet csinálni. Valami mérnöknek adta ki magát, meg ilyen zsupák...

- A társaság átlagéletkora kábé huszonegy év, de egy idősebb tagot befogadtunk magunk közé: Laci bácsit. Őt lehet húzni, vele lehet pajtáskodni, nem számít a köztünk levő negyven vagy ötven év. Az öreg mélységesen nyugdíjas, és borbély volt itt Vásárhelyen. Vele mindig mindenről lehet beszélni. Soha nem sértődik meg, ha eldugod a botját. Zörög, mond néhány ízes káromkodást ott neked, és ennyi. Azt is kedveljük benne, hogy az öreg vagy ötven éve él Vásárhelyen, de megtartotta azt a Szatmár megyei tájszólását, szóval i-zik egy kicsikét az öreg. A lányokkal megkülönböztetetten, régimódián, gavallérosan udvarias, s ettől a lányok teljesen ki vannak borulva, mert ilyet ők még nem hallottak, esetleg csak könyvben olvashatták. Ismered: az a teljes borbélyelegancia...

- Laci bácsi nyitáskor az első, ő itt van. Aztán az öregnek vannak ilyen sztorijai, hogy a széket lefoglalja, rengetegen állnak, nem tudnak megmozdulni, de a szék foglalt, rajta van az öreg sapkája. Hogy kinek foglalta, azt nem lehet tudni. Aztán valaki szimpatikus lesz neki, akkor odaadja. De azelőtt kérhetik húszan, nem adja, "foglalt, uram," de még ő sem tudja, kinek, csak foglalt. Ezek az öregnek a sztorijai. Ha történetesen mindkét oldalán üres a szék, mind a kettőt lefoglalja. És nem adja. S akkor veszekednek az öreggel, de az öreget nem lehet felhéklizni. Eldugják a botját, meg ilyen zsupák...Nincs senkije az öregnek, hiányzik neki a társaság. Pedig idősebbek nem látogatják a Tutunt a fiatalok miatt, a zajért, hogy állni kell, vagy hogy közös az egyetlen asztal, nem tudnak leülni a saját asztalukhoz. Laci bácsinak pont ez kell, hogy itt együtt legyen velük.

- A Tutun törzsgárdája körülbelül hetven-nyolcvan tag körül van. Ennek a társaságnak szerencsére nincs vezére. Mindenki mindenkit egyenlőnek tekint.

Vannak kiemelkedő egyéniségek, de vezér nincs. Ennek a törzsgárdának java része középiskolás diák és egyetemista. Azt mondhatná valaki, hogy aki kávézóba jár, az jó diák nem lehet. Ennek az ellenkezője bizonyítható: a Bolyai Líceum super-reál osztályának a gyerekei kivétel nélkül ide jártak a Tutunba, a harminckét felvételiző közül huszonnyolc az első felvételin bejutott: kibernetikára, építészetre, közgazdaságra meg az orvosira, a lehető legjobb eredménnyel.

- A Tutun hangulatát kezdettől fogva a Bolyaiba járó licisták adták meg, akiknél mindig jó volt a közösségi szellem. Ezek a gyerekek szavalóestet rendeztek, színjátások voltak, népdalestet tartottak, a színiakadémia előadásaira jártak, ezek olvastak, volt és van véleményük, mondanivalójuk, ezek mindenhova bejutottak: képzőművészetre, egyetemre, főiskolára, Bukarestbe, Kolozsvárra, mindenhova. Általában reál szakosok vagyunk, de nem reál dolgokról folyik a szó.

- Aztán a más városba elkerült volt diákok visszajárnak. Ha egy egyetemi hallgató hazaugrik Bukarestből, Kolozsvárról vagy Iasiból, első útja ide vezet. Nem haza megy a szüleihez, hanem bőröndöstől, hátizsákostól leparkol a Tutunban, megissza a kávéját, megtudja, hol vannak az ismerősei, itt mindenkivel lehet találkozni. Ez az a nem-intézményesített forma, ahol mindenki mindenkivel találkozik. Megérkezik például Jaki, egy ilyen nagyhajú srác, az elektronikán van, egy csuda okos fiú, egy tiszta tízes matematikus, nagy fej. Vele gyakran megtörtént, hogy hazaugrott Vásárhelyre az egyetemi év alatt anélkül, hogy szülei tudták volna, beült a Tutunba délután hatkor, hétkor már tudta, hova megy házibulizni, ott házibulizott egész éjszaka, másnap reggel elment, megivott a Tutunban egy kávé, és a déli vonattal visszament Bukarestbe. És a szülei nem is tudták, hogy Vásárhelyen volt! Ő a Tutunba jött, házibulizni jött.

- Itt mindenről tudsz. Ha bemész szombat este teljesen program nélkül, a Tutun-társaságnak akár kültagja is lehetsz, öt perc múlva tudod, hol van házibuli, négy-öt helyet felsorolnak neked, és azok közül válogathatsz. Sehonnan ki nem rúgnak, mindenhova elmehetsz házibulizni.

- Sőt, azt is tudod, milyen zene lesz, odahozzák a lemezeket.

- Én szombat délután, a csúcsidőben nem a bulik miatt megyek be. Ilyenkor negyvenen-ötvenen vannak benn arra a kilenc ülőhelyre és hét polcra, fiúklányok fele-fele arányban, divatbemutatóval egybekötve. Tehát: ha én meg akarom tudni, hogy melyik a legújabb divat adott pillanatban a teenagerek körében, akkor szombat délután odamegyek, ott mindent megtalálok.

- Egy időben kitört a bridzs-őrület, akkor itt meg lehetett tanulni ezt a játékot. Az egész társaság lengyel, csehszlovák, angol, amerikai, francia bridzslapokat forgatott, és mindenki erről beszélt. Ez például egy divatos téma volt.

- Máskor divat volt angolt tanulni. Az ember kedvet kapott a tanuláshoz, mindenki angolt tanult a Tutunban, kezdtek angolul társalogni, nyelvkönyveket kölcsönözni egymásnak.

- De ha az olimpia idején elmulasztottam meghallgatni a híreket, tökéletesen informálódtam, ha délben bementem a Tutunba, akkor mindenki ezt tárgyalta, és négy szájból csak kijött az, hogy mi is történt az olimpián.

- Nemcsak szombat délután nagy a zsúfoltság, hanem ha érdekes a szövegelés, akkor is. A nagy dumcsi-partik idején csak egyre gyűlnek a tagok, senki nem

megy el. Szerintem itt pont ez a zsúfoltság vonzza a tagokat, és hogy mindenki egy helyen van. Csak egy asztal van, és közel vannak az állóhelyek. Rengetegszer megtörténik, hogy valaki hozza a kávé és akkor "bocsánat", a másik pont rossz irányba fordul, meglöki, és aki ott lenn ül, hát azt leöntik. Engem is öntöttek le, mást is, és nem is egyszer.

Fehér ingre és mindenre rá. De nincs harag érte! Nincsen baj ezért, hogy zsúfoltság van. Na és ilyenkor mennek a szövegek: nem adod el a kávé a hátamról? Ilyen zslugák... Hát nekem is ráöntötték..., talán ez volt a legnagyobb, ami az én hátamon, hi-hi, előfordult. A gyerekek meg volt rakva a nagy tálcája: két kávé..., akkor még lehetett kapni szeszes italt is, rajta volt két fél likőr és három bembem. Na, ez mind az én hátamra ömlött! Így összekeverve. Szerencsére nyár volt, hazarohantam, és vettem más cuccot magamra... Hát olyan, hogy lehordják ezért az embert, hogy oda kellett volna figyelni..., ilyen nincs. Mindenki magára vállalja a hibát azért, hogy téged leöntöttek, s te ott gyanútlanul ültél, és, hi-hi, forró kávék folynak végig a hátadon... De azért mégsem csinálsz különösebb problémát, kell ez a zsúfoltság. Szó volt arról, hogy megnagyobbítják a helyiséget, mert van mellette ez a ... kendőüzlet, ilyen hülyeségeket árulnak. Én még soha senkit nem láttam, hogy bement volna vásárolni valamit, az elárúsítónő is többet ül a Tutunban, mint túl, mert úgyse megy be oda senki. Na és ajánlották itt a kiszolgálónőnek, Marikának, hogy miért nem üt ki a falat, menjenek oda túl is, legyen nagyobb a hely, és akkor nem kell visftania, amikor szedi össze a kávéscuccokat, hogy "párdon" és "nincsen hely" és "nem tudom összeszedni"...

- Most még jó, nyár van, aki nem fér benn, kiül a Tutun elé kávézni az aszfaltra. De néznéd meg télen, amikor be kell csukni az ajtót. Nem lehet szuszogni a füsttől. Szellőztetés nincs, ott fenn van egy ventilátor, de hát az egy órában ha egyet fordul, úgyhogy ott nem megy ki a füst, az tény. És akkor néha kinyitják az ajtót, mindenki megfagy, de azért ott ül, nem mozdul.

- Akármilyen zsúfolt legyen, egy törzstag majdnem mindig kap legalább egy fél széket. Sokszor tízen ülünk öt széken.

- Néha bejönnek szülők is gyerekekkel, aztán a gyerek ordítani kezd valamért, és akkor már valahonnan megszólal valaki, sosem lehet tudni, hogy ki, hogy "vigye már ki!" Tehát ilyen szövegek... nem sértő! De mégis olyan dolgok, tudod, hogy meggondolja az a szülő is, ha ilyen zslugák vannak...

- Namost, hogy milyen a Tutunban a műveltségi szint? A társaság egyik részében körülbelül azonos könyveket adogatnak egymásnak, az úgynevezett sikerkönyveket olvassák, semmi mást. Amikor A 22-es csapdája volt divatban, akkor mindenki úgy beszélt, mint Jossarian, akkor mindenkinek ez volt a mániája. Amikor Száll a kakukk fészkére volt a divat, akkor ebben a stílusban beszéltek. Amikor Moldova Györgyöt kapták fel, akiben nem látták meg a riportert és az izgalmas író, csak a jópofát, akkor mindenki úgy beszélt, mint Az elátkozott hivatalban, azokban a szatírakban. Egymást például így üdvözlik Moldovával szólva: te helyből olyan hülye vagy, mint más nekifutásból.

- Vannak ilyen huncutabb gyerekek, akik direkt idegesítik a kiszolgálónőt, nyávognak meg ilyen marhaságok. De csak akkor, mikor látják, hogy idegesíti. Ha idegesíti, akkor normális is... És akkor megszólal az egyik sarokból az egyik,

a másik sarokból a másik, és akkor ez közben meg van hülyülve, nem tudja, hogy mit csináljon, ilyen zslugák...

- A Tutun-társaság másik része már jóval izgalmasabb: azok az orvostan-hallgatók és bukaresti elektronikusok, akik egyszerre végeztek itt a Bolyaiban, az Unireában meg a Papiuban. Ez a társaság kirándulni jár, komolyan foglalkozik helyismerettel és helytörténettel, könyvtárba járnak, tudományosan feltérképezve előkészítik a kirándulást, és úgy mennek el, ez egy izgalmas társaság. Ott van olyan fényképész, aki műemléket fényképez, a másik rajzol, mindenféle műemléket lerajzol neked; ezek között amatőr erdész van, aki azonnal eligazít az erdőben, növényismerettel, minden, ez egy nagyon jó társaság. Itt nőttek fel a Tutunban, itt tanultak meg cigarettázni, itt voltak először szerelmesek, itt ismerkedtek meg mindenkivel az égvilágon, ezek hajnalig házibuliznak, hajnalban kimennek fürödni a víkendre, és utána elmennek neked és halálokosan beszélgetnek, mert olvasnak is. Na, ezeknek az olvasmányélményük már differenciált. Ezek ismerik a folyóiratokat, ezek egy csomó mindent tudnak, ezek színházba járnak, s érzékenyek a színházi eseményekre.

- Különböznél el kell mondanom, hogy a színiakadémia előadásainak kilencven százalékára a Tutun-társaság megy, háromszor-négyszer beülnek egy produkcióra. Ez a törzsközönség, ebből él a színiakadémia. Nem köti őket a család, illetve friss házások még, gyerek nincs, ezek mennek színházba. Ezek mennek moziba, ezek fogják az összes turnékat, tehát amelyik színház ide jön, elsősorban erre a társaságra alapozhat.

- A rendszeresen bejáró színiseknél egy nagyon érdekes dolog alakult ki. Van néhány történész-kutató, akik be szoktak jönni, és akkor a színis srácoknak van egy-egy tisztázatlan kérdésük, történelmi kérdés. Amikor a történész bejön, mindjárt kialakul a vita. De lőcumba járó srácok is kérdeznek dolgokat, azok, akik olvasnak történelmet is, filozófiát is, szociológiát is, jogot is, mindent. Van, aki emésztetlenül olvassa el ezt az egészet, itt tisztázhatja.

- Egy időben például, tíz percig, nagy divat volt a freudizmus. Akkor mindenki azt kérdezte tőlem: van-e Freud a könyvtárunkban? Egy másik, sajnos nagy grafomán, ez se többre, se kevesebbre nem vállalkozott néhány évvel ezelőtt, mint arra, hogy megcáfolja Kuncz Aladár Fekete kolostorát, hogy talált egy pasast, aki Kuncz Aladárral együtt volt fogoly ott, a fekete kolostorban, és hogy mennyire csalt Kuncz Aladár, hogy mennyire megmászította a tényeket. Erre mondtam neki: de barátocskám, létezik írói fikció is a világon, és a próza törvényei és meggy-más. Nem-nem, ez neki dokumentumnak kell, és sűrűn gépelt, húsz-harminc oldalas cáfolatot írt.

- A Tutun-társaságban teljesen spontánul indulnak a különböző közös akciók. Például együtt járnak kirándulni. A múltkori udvarhelyi Ifjúmunkás-matinén az összes játékra benevezett vásárhelyi Tutun-gyerek volt, akik az almási barlang felé igyekeztek, közben megálltak Udvarhelyen, s nyolcan-tízen beálltak közülük, s tudom, hogy ott a nyilvánosság előtt versenyeztek, s még díjakat is nyertek. Látod, így terjed a hír a Tutunban.

- Itt nem mondhatod el két havernek, hogy "gyertek, srácok, kirándulni", mert másnap reggel, mikor kiállsz stoppolni, holt- biztos, hogy tizenketten vagy

húszan állnak ott, olyanok is, akik az ötlet bedobásánál nem is voltak jelen. Ilyen abszolút gyorsasággal terjed a Tutunban a hír.

- Minden újdonságot megtudok itt. Itt mindenki állatian jól informált, és elég egy információt bedobni, mindjárt mindenki tud róla. Teljesen ismeretlenek is bekapcsolódhatnak a beszélgetésbe, s ilyenkor senki senkivel sem tartja kötelezőnek a bemutatkozást, mert ez nem is érdekes, úgymint megismeri az ember a másikat, ez teljesen családias légkör.

- Nem minden ismeretlent fogad be a társaság, ezek a kinézettek támadják is a Tutunt. Pedig tulajdonképpen nem kell sok ahhoz, hogy befogadjanak. Jól szövegelj, legyenek gondolataid, amiket a srácokkal is megosztasz, lehetőleg jól értesült legyél, fiatal, kicsit kötelezően cinikus - persze nem visszataszítóan cinikus, hanem inkább fiatalosan hetvenkedő -, divatos öltözet, és lehetőleg ismerjen valaki, mert ha teljesen egyszál magadban jössz be, és nincs embered, akivel beszéljél, akkor nehezebb. Főleg, ha megvetően nyilatkozol a Tutunról és egyáltalán erről az egész társaságról azzal, hogy "micsoda nagy ember vagyok én, aki leereszkedtem hozzátok" - így menthetetlenül kiközösítenek.

- A Tutunban egy olyan közösség alakult ki, hogy nyugodtan odamehetsz és kérhetsz tőlük egy cigarettát. Nem tudod, ki az, esetleg néhányszor láttad bejönni, de nem vagytok haverok, az utcán talán nem állnátok le szövegelni. A Tutunban ellenben megengedheted ezt magadnak. És csak tegeződünk, itt olyan zsuga nincs, hogy... Mert például én is, hogy meg vagyok nőszülve, nyugodtan jöhetnek, lehetnének ilyen pretencióm: drága gyermek, valamivel idősebb vagyok... Ő tizenhat-tizenhét éves gyermek, én huszonnyolc, "fiam, hát ne csináld ezt" ... szóval ilyesmi nincsen.

- Aki támadja a fiatalokat, hol az idősebb pozíciójáról, hol a más milyenség pozíciójáról, azt kivetik a fiatalok maguk közül. Tehát, ha én leültem velük szövegelni, vitatkozni arról, hogy vannak hiányosságaik, vagy mennyire egyoldalú a műveltségük, akkor ezt az egyenlő az egyenlőhöz alapról tettük. Mert jöhetnek én a harminc éves fejemmel, egyetemi tanulmányokkal magam mögött és humán tudományokkal és készülő doktorátussal, s azt mondom nekik: srácok, én ebben a korban már... - akkor holtbiztos, hogy körberöhögnek és azt mondják: apu, hát te olyan hülye vagy, hogy ha a hülyeség nőne, akkor te a Holdat nyálnád - ez egy ilyen Tutun-szöveg például. Az ilyent biztos kinézik. Légy egyenlő velük, ne próbálj különb lenni, csak talán jópofaságban, szellemességben. Légy szellemes - ez egyik alapfeltétele a dolognak. Légy talpraesett minden helyzetben! Légy barátos, a zárkózott pasasokat utálják. Persze jó az, ha egy kicsit sznob vagy, és ismeresz néhány nevet, és teszem azt fel, nem azt mondd, hogy Panek Zoltán, hanem így: Panekhhh Zoli. Vagy teszem azt: Kovács Levi. Szóval, néhány embert említs becenevén! Végy hozzá némi jópofaságot, tudj újdonságokat - biztosan tagja leszel a Tutunnak.

- Ha valaki rendszeresen bejár, de soha senkihez nem szól, akkor kinézzük, nem állunk vele szóba. Mi nem közeledünk. Az első lépést ő kell hogy megtegye, mi sosem fogjuk megtenni.

- Teszem azt, tüzet adsz valakinek. Vagy például, ahogy velem történt egyszer, amikor a társaságot nem ismertem, vita folyt a Tutunban meglehetősen tájéko-

zatlansággal a vallási szektákról. És nem tudtak különbséget tenni a szekta és a felekezet között. És akkor elmondtam nekik, hogy azért, srácok, a szekták és a felekezetek között, illetve a bevett és a nem bevett vallások között vannak különbségek, s elmondtam nekik ezt a dolgot. Így ismerkedtem meg például négy-öt emberrel.

- Merészen bele kell szólni a dolgokba, okosan és szerényen. Az olimpiáról volt vita, nem tudták a srácok, hány aranyérmük van, s akkor én elmondtam, hogy ma reggel hallottam ezt meg azt - így ismerkedtem meg megint néhány fiúval.

- Az első lépést kötelező módon az új fiú tegye meg! Mi nem fogunk feléje közeledni, mert mi egymás között nagyon jól megvagyunk. Ha valaki bejön a Tutunba, ehhez joga van. Vagy megissza a kávéját és tíz perc alatt elpucol, vagy pedig beül, de akkor beszéljessünk egymással! Lehetőleg nyerve meg a bizalmunkat, mert van úgy, hogy bizalmatlanok vagyunk...

- Ott van például Kincses Elemér. A fiatalok szeretik. Elemér bejön, beül közéjük, mégiscsak színházi rendező és meggyász, szóval Elemér bejön, őt mindenki szereti, vele mindenki szóba áll. Elemér az az ember, akinél mindig látsz néhány csodálatos, új, művészi reprovál teli könyvet, és azt mutogatja mindenkinek, és körbejár, és elmondja neked a dolgokat, akár halálkomolyan is. Vagy Hunyadi Lacika: nyíltan beszél neked, hogyan formálja meg a szerepét, és mit szeretne... Itt megtudod az egész színiakadémia belső ügyeit. Egyáltalán mindazt, amit színházban és a színpadon Vásárhelyen lehet tudni, még komoly színházelméleti bulit is, azt innen megtudod.

- Előfordult, hogy leszólítottak engem: apu, színiakadémián vagyok, valami szerepet készítek elő, nincs hozzá anyagod? Mondom, de van, gyere be a könyvtárba, kapsz. Államvizsga dolgozatot is írtunk már a Tutunban.

- Itt még az az érdekes, hogy fiúk és lányok teljesen egyenlőknek tekintik egymást, tehát nincs az a hagyományos udvariasság meg meggyász. Itt a fiúk és lányok között nagy a pajtási és haveri viszony.

- A másik dolog, amit el kell mondanom az, hogy ide, ebbe a társaságba románok, magyarok vegyesen járnak. Mindenki tudja a másik nyelvét, szóval a románok is éppúgy beszélnek magyarul, mint mi románul. Meglepő például az, hogy román orvostanhallgató azt mondja a magyar kollégájának: nincs egy sebészeti jegyzeted? Véletlenül sem chirurgiét vagy ORL-t mond, hanem egy sebészeti jegyzetet, egy fül-orr-gége jegyzetet kér.

- Mindkettő beszéli egymás nyelvét, ez nagy pozitívuma a Tutunnak. Öt év alatt, amióta ide járok, soha semmiféle ilyen probléma nem merült fel. Átsapnak egyik nyelvből a másikba, elmondanak két viccet magyarul, utána egyet románul, és senki az égvilágon nem tartja ezt furcsának, ez egy természetes dolog. Itt ez van.

- Van egy román srác, Cucunak szólítjuk, hallatlanul értelmes és nagyon széles látókörű. Mind a két nyelvet egyformán jól beszéli, s azt állítja, itt a Tutunban tanult meg magyarul három-négy év alatt.

- Nincsenek társadalmi megkötöttségek sem. Ez óriási előny, hogy van kivel barátkozni, vannak társaid, barátaid.

- A demokratizmus egyik jele: a színiakadémia tanári kara bejár, és nincs különbség tanár és diák között, egy asztalnál kávéznak. És bele lehet szólni a tanárnak és a diákja közötti beszélgetésbe is! Ezek a tanárok úgy járnak a Tutunba, hogy nem érzik lealacsonyítóknak, hogy huszonevesek nyüzsgik őket körül, hiszen egy részük tanítványuk vagy tanítványuk lesz, vagy ha nem is lesz, de majd megpróbál felvételizni a színi, és így a tanárok a jelöltek ötven százalékát már a Tutunból ismerik.

- Nagyon sokat számított a jó hangulat kialakulásában a két fiatal elárusító. Csak csodálni tudom őket a vasidegeikért. Azt a kibírhatatlan délutáni zajt napról napra, hétről hétre elviselni nehezen lehet. Ők zúgolódás nélkül végigcsinálják az egészet évek óta. Ezek a kiszolgálónők név szerint ismernek mindenkit. Veled együtt örülnek vagy szomorkodnak. Öregem, miután szült a feleségem, bementem a Tutunba, az elárusító már tudta, hogy fiam született, de azért megkérdezte: na mi van, fiú vagy lány, egészséges?

- Mindent tudnak rólad, közvetlenség, melegek, barátságosak veled szemben. Senkit sem néznek ki. Nem mordulnak rád: na, már itt van hajnal óta, aztán menjen már haza a fenébe, mert várja otthon a családja! Ilyen nincs. Addig ülsz, ameddig akarsz. Soha nem morgolódnak, ha öt kávéval veszel vagy nyolcat. Annyit veszel, amennyit akarsz, azonnal kiszolgálnak.

- A legnagyobb kávéház idején is mindig van kávé, és jó kávé kapsz. Előtte teszik be a vízbe, előtte készítik el. Nagyon figyelmesek, egy időben együtt jártam a kollégámmal, tudták, hogy neki keserű kávé kell. Tudják, kinck hány kanál cukor kell a kávéjába, mindenkinek ismerik az ízlését, az igényeit. Ha én bemegyek, tudják, hogy nekem csak kávé kell.

- A fiatalok kispénzűek. A kávé egy lej negyvenöt bani itt, ezt mindenki ki tudja venni a zsebéből. Van olyan srác, aki nem bagózik rendszeresen, csak a kávé mellé szív el egy cigarettát - kapsz egy cigarettát külön! Bármilyet, te választod ki. Szóval, a kiszolgálás kifogástalan, és ezek előtt a nők előtt le a kalappal! Soha nem rendeznek cirkuszt, csak azok ellen, akik aztán tényleg huligánok. De ez, azt hiszem, egész pályafutásuk alatt - vagyis hét éve - kétszer vagy háromszor történt meg, s akkor is a társaságból többen helyeselték, hogy az illető ide ne jöjjön többet randalírozni, mert nincs helye.

- Hét éve vagyok itt kiszolgálónő, együtt jöttem ide a kollégámmal, aki a másik váltásban van. Számomra itt nagyon kevés az idegen. A többség az olyan vendég, hogy..., na ezt csak magyarul tudom mondani: törzsvendég. Sokat tanultam itt magyarul. Munka van bőven, sokszor nagy a zaj és a füst, de nem tudnék innen elmenni, nagyon megszoktam azokat, akik ide járnak, nagyon nehéz lenne máshol. Ellenem csak egy reklamáció van beírva, nézze a panaszkönyvet. Itt alá beírta az egyik vendég, aki jelen volt, hogy nem én voltam a szemtelen, hanem az a fiú, aki még reklamáció. S még azt is ide írták a vendégek, hogy flegmatikus volt a fiú, fenyegetőzött, hogy az apja orvos a Közegészségügynél, majd elintéztet engem...

- Ezelőtt vagy három hónappal elterjedt a hír: a hét végén bezárják a Tutunt. Akkor hirtelen olyanok is járnak kezdtek ide, akik ritkábban szoktak bejárni, de a hír után rendszeresen beültek, hogy "hát akkor használjuk ki, ha bezárják". És ak-

kor a következő héten sem zárták be, mentél lefelé a hegyen, mások jöttek felfelé és kérdezték: na, be van zárva? És akkor mondtad, hogy nincsen. És akkor futás, örvendeztek, hogy még nincs bezárva. Aztán el is felejtették, hogy volt egy ilyen zsuga, hogy esetleg be akarták zárni. Hogy kitől indult el? Ezt máig se lehet tudni. De jó volt, hi-hi, mert óriásit nőtt a forgalom és az elárusítás. Ez egy jó pszichológiai zsuga volt. Ki tudja, hi-hi, kit biztattak fel erre, hi-hi, az elárusítók?...

- Mi nem biztattunk fel senkit, a kereskedelmi igazgatóságtól szóltak, hogy máshova helyeznek minket, mert ezt bezárják. Azért, mert a Bolyai igazgatója felvetette a problémát, hogy a diákok állandóan itt ülnek és nem az órákon. Aztán olyan változat is volt, hogy teázó lesz a Tutun helyén. De akkor más lenne, akkor nem tudom, hogyan tudnánk teljesíteni az eladási tervet. Végül is a kereskedelmi igazgatóság azt a választ adta az iskola igazgatójának, hogy ha majd nem lesz Tutun, akkor máshova mennek, száz méteres körzetben még három cukrászda van, nem szüntethetik meg valamennyit, úgyhogy maradt minden, ahogy volt.

- Azt hiszem, a Bolyai Líceumból jött a fúrás, hogy a tanítványok bejárnak a suliból, és nem tanulnak, tekergőkké válnak. A valóság viszont rácáfolt erre, mert a bolyaisták nagy része nem maradt ki a továbbtanulásból, még a sportosztályosok sem, egészen jók az érettségi médiák, és egészen jó iskola a Bolyai. Bizonyították az is, hogy az idei felvételizők közül egy nagy csomó gyermek jutott be mindenhova, és aki nem jutott be, annál is századokon múltott...

- A bolyais tanárok panaszkodtak, hogy a tanulók ellógnak az órákról. Igaz, megtörtént velem is, hogy bementem délelőtt a Tutunba, óriási zsúfoltság, kértem egy kávé, abban a pillanatban jött egy diák és szólt, hogy a XI. b azonnal menjen vissza történelem órára. Két perc múlva én maradtam a Tutunban és a kiszolgálónő. Viszont: ugyanezzel a bandával történt meg, hogy filmvetítés közben felgyújtották a villanyt az Arta moziban, és megint kiharagsolták az osztályt, akik el is mentek, az ajtó előtt várta őket a tanár. Ha a diákok lógni akarnak, nemcsak a Tutunban lóghatnak.

- Szóval: a tanárok részéről jöhetett a fúrás. Szó volt arról, hogy a főtérré helyezik az egészséget, ebből nem lett semmi. Egyszer három napig nem adtak kávé, nem volt meg a működési engedély, de a törzstagok továbbra is következetesen bejártak ide találkozni, beszélgetni. Aztán győzött a józan vagy a számító kereskedelmi szempont, hiszen a városban a legtöbb kávé itt fogyasztják, és a napi bevétel viszonylag magas. A kereskedelmi igazgatóság visszaadta a működési engedélyt.

- Meleg, otthonias ez a hely. Talán a világítás vacak, de ezen lehet segíteni. Szerintem ez maradjon ilyen, ahogy van, így jó. Ha nagyobb, akkor nagyobb tömeget vesz fel, jobban felhígulna, a társaság felbomlik kisebb csoportokra. Nem vagyok arisztokratikus gondolkodású, de ez a társaság így, ahogy van, így jó, vagy így rossz. Ha ennek a jellegét megbontják, ugyanolyan lesz, mint bármelyik másik kocsmá, hova csak beállnak az emberek, tíz perc alatt megisszák a kávéjukat, és elrohannak.

- A Tutun arra kell, hogy ne érezzük egyedül magunkat, és el tudjunk beszélgetni valamiről, találkozzunk valakikkel. Házibulin nem megy, mert ott zaj

van, zene van, smárolás van, ez más kérdés. De itt a Tutunban végre lehet beszélgetni!

- Szóval, valamiféle törzskávéház ez a Tutun, ez a fiatalok parlamentje, ha akarod. Más intézményesített forma a teljes ismeretlenségnek örvend. Kellott egy kávézó, ami a diákoké legyen, ami olcsó is legyen.

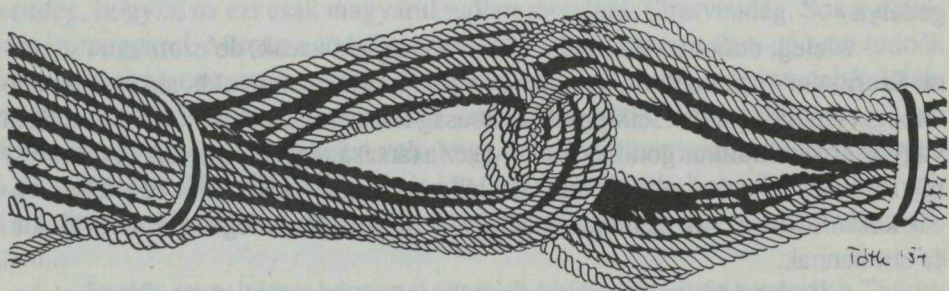
- Nekem a fiatalságomat jelenti a Tutun. Azt, hogy nem vénültem meg, nem tokosodtam be, nem lettem tojásfej, azt a Tutunnak köszönhetem. Itt tudom lemérni, hogy hozzá tudok-e még állni a teenagerek kérdéseihez, tudok-e velük beszélgetni anélkül, hogy érződne köztünk az évek távolsága, anélkül, hogy az apák generációjához, illetve a fölöttük lévő elrothadt harmincasokhoz sorolnának. Szóval, én itt tudom lemérni, mennyire vagyok fiatal, és mennyire vagyok érzékeny egy csomó dologra. Azért hiszem, hogy számomra ez az ifjúságot jelenti, vagy az ifjúság meghosszabbítását. Én ezt veszíteném el, ha bezámák a Tutunt.

- Miért zámák be? Maradjon meg a Tutun ilyennek, járjon ide ez a törzsközönség! Ne féljünk a törzskávézóktól, kell ilyen is...

Mindezt az 1976-os esztendő augusztus havának vége felé mondta el egy történész-kutató, egy orvostanhallgató, egy sofőr, egy líceumi diák és az egyik el-árusító. Néhány nap múlva - mindannyiunk számára váratlanul, hirtelenül, hihetetlenül és tragikusan - hét éves korában megszűnt létezni a Cafe Tutun. Nem enyhít a fájdalom a helyén létesített, Teázó és Palacsintaboltnak keresztelt, cigarettát és virslit kínáló utód. A kulisszák mögé lesve kerestem a bezárás hivatalos indokait. Sejthető volt: a döntnökök úgy ítélték meg, hogy ez a kávézó így ahogy van, nem jó. A beépített "tagok" fontosabb észrevételei, azaz a főbb kifogások: a törzsgárda túlnyomó többsége magyar; az itt véletlenül - és csakis szám szerint! - kisebbségben létező románság tanulja a magyar nyelvet, és - minő oktondiság! - barátkozik az "alacsonyabbrendűekkel"; itt a fiatalok beszélgetnek, gondolatok ébrednek bennük, és van magánvéleményük - mindez szöges ellentétben áll a magas politika törekvéseivel. Tehát: a felszámolás politikai ügy, sőt: államérdék.

Azóta többnyire csendes és szomorúan kihalt a most már túlságosan tágasnak bizonyuló helyiség. A tizenegy órai nagyszünet végén a diákok egykedvűen baktatnak visszafelé a Bolyai líceumba, kezükben langyos kolbász...

/1989-es utóirat: Hol az a régi jó kolbász?/

Kása Csaba

A kunok megkeresztelkedése, és a milkói püspökség megszervezése

A népvándorlás utolsó hullámaként a besenyők, az úzok és a kunok özönlöttek el a Kárpátoktól és az Al-Dunától keletre eső területeket. A magyarokat vándorlásra készítő besenyőket az úzok győzték le, majd őket a kunok, akik hatalmas birodalmat alakítottak ki a Kaukázustól a Kárpátokig terjedő területen. Egy csoportjuk 1068-ban a Kárpátok és a Dunának a Vaskaputól a Fekete-tengerig terjedő szakasza közötti területeket szállta meg, így Magyarországgal közvetlenül szomszédosak lettek. Országukat a latin nyelvű források Cumániának nevezik.

A nomád, állattartó nép betelepülése veszélyeztette az oroszokat, bolgárokat, Bizáncot és Magyarországot.

Több fegyveres konfliktusra került sor Magyarország és Kunország között, először 1071-ben törtek be az országba az erdélyi hágókon keresztül, majd a Mesez hegységen átkelve a Szamos és a Bihari - hegység vikédét pusztították, de Salamon király, Géza és László herceg serege kiverte Ozul vezér kunjait.¹ Később az elűzött Salamon a trón visszaszerzése reményében szövetkezett László ellen a kunokkal, akik ekkor is vereséget szenvedtek.² 1091-ben László horvátországi tartózkodását kihasználva újra támadást indítottak, ekkor az Al-Duna felől, de Szent László legyőzte őket, s a kun sereg vezére, Kopolcs is elesett. 1099-ben azonban a kunok győztek. Svjatoszlav kijevi nagyfejedelem Kálmánhoz küldte fiát, Jaroslavot, hogy segítségül hívja őt a lázadó Volodár, Peremislei /Przemysl/ vezére ellen. Erre Volodár a kun vezérhez, Boniakhoz küldte segítségért Igorevici Dávidot, aki Svjatoszlav ellensége volt, mert kiűzte őt Vladimir tartományból. Dávid és Boniak az akkor már a várat ostromló magyar király seregét csúnyán szétverte. Ezután közel száz év csönd következett, legalább is Magyarország irányába, hadjárataikat az orosz fejedelemségek, Bulgária és Bizánc ellen vezették. 1124-ben egy törzsük Tatar kán vezetésével Magyarországra jött, elismerte uralkodójának II. Istvánt, aki őket a Kiskunságba telepítette le.

A XIII. század elején Mohamed, a korazmi birodalom szultánja terjesztette ki országának határait keletre, 1208-ban átkelt az Uralon, s többször megverte a kunokat. Így azok országuk nyugati részének leszakítása miatt kénytelenek voltak javítani viszonyukat az orosz fejedelemségekkel. Ennek, és a Bulgáriával fenntartott jó viszonyuk következtében terjeszkedni Magyarország felé próbáltak. Többször megtámadták a Barcaságot, mely az egykorú forrás szerint "kifosztott, elpusztított, lakatlan vidék lett a pogányok szakadatlan betörései miatt."³ Ezért II. Endre a Jeruzsálem visszafoglalására induló "Hospital St. Marien" lovagrendet hívta meg 1211-ben határvédelemre. Az oklevél szerint a király átengedte nekik a Barcaságot, széleskörű gazdasági és igazságszolgáltatási autonómiával ruházta fel őket, akik ez ellenében hűbéruruknak tekintették a királyt, s területükre a király és az erdélyi püspök joghatóságát elismerék. A teuton lovagok hamarosan

megerősítették földjüket, várakat építettek, s dél felé tovább terjeszkedtek. II. András nekik adta Kunországnak a havasokon túl eső részét az Al-Dunáig.⁴

Itt folytatták várépítő tevékenységüket, ezért a kunok, hogy megzavarják őket, rájuk támadtak, de vereséget szenvedtek. Egy részük megadta magát, s később meg is keresztelkedett s letelepedett. A meginduló békés fejlődés hatására megkezdődött Magyarországról a betelepülés. Főleg a magyarok és a szászok részéről, akiket II. Endre oklevelében megkülönböztet egyrészt a "mi embereink", másrészt a "vendégek", akik "országunkhoz tartoznak" kitételrel. E magyarok alkotják a mai csángó-magyarok első csfráit a Barcaság és Moldva területén.⁵ /Nem számítva most a honfoglaláskor a Kárpátokon kívül maradt magyarokat, kiknek a XIII. századig való fennmaradása vitatott./

Később Herman de Salza, a lovagrend nagymestere ajánlatot tett a pápának, hogy egyházjogilag vegye védelem alá a területét, mert a pogányok ellen híveik szívesebben jönnének a "pápa országába". Az önállósodási kísérlet III. Honorius részéről támogatásra talált, érthetően azonban II. András részéről nem, aki végül fegyverrel kergette el a lovagrendet. Érdekes adalék, hogy ekkorra a pápa már újból a király mellé állt, és a lovagokat mint "ignis in situ, mus in pera et serpens in gremio"⁶ jellemezte.

Mindenesetre a 14 éves ott-tartózkodásuk alatt kiépített védővonalat nem hagyta üresen a király, hanem saját embereivel töltötte fel. Ez a Kárpátok keleti és déli lejtőire telepített magyar csoport lett a csángó-magyarság második rétege.⁷

Ez alatt az idő alatt történt meg a mongol törzsek egyesítése Temudzsin, a későbbi Dzsingisz kán vezetésével. Temudzsin először a többi mongol törzset gyűjtötte - többször véres harcok árán - vezérlete alá, majd leigázta Észak-Kínát és Kara-Kitait. Ezáltal határos lett a már említett Mohamed szultán Korazm nevű országával, melyet 1219 és 23 között szintén leigázott. Ezáltal közvetlenül Kunországot fenyegette, hiszen a két ország között már csak a kisebb jelentőségű Lesgia /a Kaspi tenger nyugati partján, a Kaukázus mellett/, a cserkeszek országa /a Fekete tenger keleti partjainál/ és az alánok országa /a Kaukázus északi völgyeiben/ feküdt. Utóbbiakat ás-oknak vagy jász-oknak is hívták. A közös veszéllyel szemben az említett három ország és a kunok szövetséget kötöttek. A hosszú és kegyetlen harc során végül csellel győztek a mongolok. Így szabaddá vált előtük az út, egészen a Dnyeperig törtek előre, kifosztva az Azovi tenger vidékét s a Fekete-tenger partjait egészen a Krímig. Az oroszok közé menekült kunok Kötöny vezetésével rávették Metiszlavot, Galícia fejedelmét, hogy közösen harcoljanak a mongolok ellen. Metiszlav összehívta Kijevbe a közép-orosz fejedelmeket, akik elfogadták a szövetséget. Az egyesült haderőt azonban a mongolok legyőzték. Ezután a Volga-menti Bolgárországon, Korazmán és Indián keresztül visszatértek Mongóliába.

A kunok megtérése előtti politikai viszonyok áttekintése

A 20-as évek közepére a kunok ill. Magyarország és Róma érdeklődése egymás iránt szinte törvényszerű volt.

A magyar király szempontjából a keleti határ védelme egy megbízható szomszédot igényelt, akire lehet támaszkodni a mongolok ellen. A keresztény kun állam befolyásolhatóságára számíthatott Endre. Másrészt a római kereszténnyé válás után a Bulgáriával való jó kapcsolatok megromlására, így a kunokkal való szövetségre. Ráadásul a kereszténység megkövetelte letelepedett életformával megelőzhetőnek látszottak az állandó betöréseik.

A pápa szempontjából a keresztény egyház missziós tevékenysége számára kitűnő lehetőséget nyújtott Kunország, elsősorban földrajzi helyzete révén. Politikailag a legkeletibb keresztény államszervezet közvetlen szomszédját látta benne Róma, mely a kereszténység felvétele után felhasználhatóvá válik a mongolok elleni harcban. Nemrég alakult meg Szent Domokos rendje, amelyik az eretneknek az Anyaszentegyházhoz való visszavezetését, és a pogányok megtérítését tűzte ki maga elé célul. Így a rend elhivatottsága, frissesége, népszerűsége találkozott a pápai igénnyel.

Végül a kunok szempontjai, akik több megsemmisítő vereséget szenvedtek, államszervezetük bomlásnak indult, nagy keleti területeket szakítottak le országukból. Népük nagy része szétszóródott, egy részük az orosz fejedelemségekben keresett menedéket, más részük nyugatra húzódott. Számukra a fennmaradást csak valamelyik szomszéd országgal való szoros kapcsolat biztosíthatta volna. Az orosz szövetség nem jelenthetett kiutat, mint azt az 1223-as vereség megmutatta. Így tulajdonképpen a magyarokhoz való közeledés vagy a bolgár kapcsolat felújítása jelentkezett lehetőségként. Hogy végül a római kereszténységen keresztül a magyar orientáció mellett döntöttek, annak oka talán a görögkeleti egyháznak térítésre való képtelensége. Elképzelhető, hogy épp a missziós dominikánus barátok vették rá a kun előkelőket a magyarsághoz való közeledésre

A dominikánusok

A rend közvetlen előzménye a XII. század végére egész Európában elterjedt, újraéledt manicheista eretnekség volt. Ez Örményországból, Szíriából, Kisázsziából terjedt el Bizáncon és Bulgárián keresztül egész Európában. Megnyilvánulási formáit a Balkánon bogumilizmusnak, követőit bogumiloknak, Angliában publikánoknak, Franciaországban albigeneknek nevezték.

Kasztíliai Domingo, a későbbi Szent Domokos, pappá szentelése utáni életét a hit terjesztésének akarta áldozni, célul tűzte ki maga elé az eretnekek közt az ige hirdetését és a kunok megtérítését. Már 1204-ben engedélyt kért a pápától, hogy Kunországba mehessen, de III. Ince úgy látta, hogy az eretnekek elleni harcban rá nagyobb szüksége van egyháznak. Így először küldetésének első felét teljesítette. 1217-ben megalapította rendjét, melyet 1221-ben már nyolc provinciára osztottak, köztük egyik a magyarországi. Ezen a magyar király földjét értették, Dalmáciával, Boszniával, Szerbiával, Horvát-Szlavóniával, Kamioliával, Stíriával, ill. Kunországgal.

Közben Domokos készült folyamatosan második küldetésére is. Szakállát megnövesztette, és elkezdte a kun nyelvet tanulni. Azonban 1221-ben meghalt.

IX. Gergely pápa 1234-ben szentté avatta, miután egész Európában ekkor már szentként tisztelték.

A rend azonban alapítójának halála ellenére mégis eljutott Kunországba, a magyar provincián keresztül. A Magyarországra való települést 1221-ben a Bolognában tartott második közgyűlés határozta el. A szervezéssel Domokos Paulus Hungarust bízta meg, akit a későbbi források a boldog jelzővel említenek. Paulus fiatalon ment Magyarországról Bolognába, ahol tanulmányai befejezése után a jog tanára lett, "frater Paulus de Ungaria, doctor" található a kolostor okirataiban, s 1218-ban lépett be a rendbe.

Négy rendtársával érkeztek Győrbe, "inde procedentes venerunt in civitatem Vesprimensem et inde Albam".⁸ Itt létesült az első dominikánus kolostor, melynek priorja Theodorik lett. Paulus először Szlavóniába, a bogumil eretnekek megtértésére küldött prédikátorokat. Később Szent Domokos akaratának megfelelően a kunokhoz, "qui nullam Dei omnino notitiam nabuerunt".⁹

Az első misszió

A magyarországi dominikánus testvérek első kunországi missziójukat az 1220-as évek elején indították. Az 1259-ből származó "Commentariolum de provinciae Hungariae originibus" c. mű - mely később a "Vitae Fratrum Ordinis Praedicatorum" appendixeként jelent meg - leírja az első misszió történetét. Eszerint sok szenvedés és nyomorúság elviselése után a kunok elűzték őket, s így a térítés tulajdonképpen eredménytelen maradt. A misszió tekintetében létezik még egy korabeli forrás, az "Annales Ordinis Praedicatorum", mely hasonlóan írja le a térítés kezdetét, azonban kiemeli, hogy Paulus testvér megbízásából indultak el. Hangsúlyozza a szenvedéseket és az eredménytelenséget.

"A barbárok - írja az Annales - hihetetlenül kegyetlenek voltak hozzájuk, nem hagyták őket országukban megállapodni, a dominikánusok minden eredmény nélkül tértek vissza oda, ahonnan elindultak."¹⁰

Ez a misszió még a teuton korban zajlott le. Bár a dominikánusok iratai nem említik a lovagrendet, elképzelhető, hogy az ő kíséretükkel keltek át a Kárpáton, és érkeztek kunföldre. Ezzel együtt az is elképzelhető, hogy a kunok a lovagok valamiféle mesterkedését látták ebben, s ezért kergették el a szerzeteseket.

A második misszió

Nem sokkal későbbre, 1225 őszére tehető,¹¹ hogy a dominikánusok "a Szentlélektől vezetve és égve a vágytól, hogy e lelkeket megmenthessék"¹² visszatértek Kunországba. Ezúttal azonban nem a Duna felé indultak, hanem a Dnyeperhez, a kunok politikai központja felé. Ez az út is sok szenvedéssel járt, és kettőjüket meg is ölték a kunok: Albertet és Domokost.

Ez a térítő munka évek múltán hozta meg első gyümölcsét. 1227-ben két kun herceg tért meg, velük együtt nagyszámú férfi és nő, valószínűleg háznépük és szolgálók.

Az egyik herceget Borcnak hívták. IX. Gergely pápa levelében "egy Borc nevű herceg a kunok földjéről" szerepel, máshol a kunok főbb hercegei közül a negyedikként említik. 13.

A két herceg megtérése már a bevezetőben vázolt változások következménye, s előrevetíti a kunok magyar orientációját is. Hogy a kun hercegek előrelátása volt-e ez /azaz a magyar szövetségre apellálva változtatták meg a térítőkkel szembeni magatartásukat/, vagy a dominikánusoknak sikerült meggyőzni őket /hogy kiútként számukra csak a keresztény államokhoz való közeledés jelentkezik, s ehhez a megtérésen keresztül vezet az út/, már eldönthetetlen.

Az azonban, hogy Borc fiát a dominikánusok kíséretében Esztergomba azért küldte, hogy népe az érsek által akar megkeresztelkedni, politikai megfontoltságra utal. Ez a gesztus egyben az érsekre nézve erkölcsi kötelességvállalást is hordozott: gondoskodni kell az általa megtérő népről, s azt védelme alá kell vennie.

Robert esztergomi érsek korábban szent fogadalmat tett, hogy a keresztsekkel elzarándokol a Szentföldre, a vallás védelmére. 1227 tavaszán már az indulásra készülődött, mikor megjelent a kun küldöttség. Tagja volt a már említett Borc egyetlen fia, tizenkét kun férfi "nobiles gentis illius", tehát Borc nemzetségből, és az őket kísérő prédikátorok.

Robert érsek értesítette a pápát a küldöttségről, a zalai főesperest küldte el a levéllel, melyben kérte a szükséges felhatalmazásokat. Így először is a fogadalmá alóli feloldozást kérte, hogy ne kelljen Palesztinába mennie. IX. Gergely fennmaradt válaszából tudjuk, hogy a kért feloldozást megkapta, megengedte neki, hogy elmenjen a kunokhoz és a szomszédos brodnikok országába, akiknek megtérésében is bizakodott Róma. Továbbá, mivel szerinte a méltóság sokat jelent az ilyen népek szemében, kinevezte apostoli küldötté az említett országok területére. Felhatalmazta, hogy prédikáljon, kereszteljen, templomokat emeljen, püspökséget létesítsen, és megtegye mindazt, amit jónak lát a hit erősítése érdekében.

A harmadik misszió

A felhatalmazás kézhezvétele után Robert népes kíséret élén elindult a kunokhoz. Vele tartott két francia püspöktársa; Bertalan pécsi és Rajnald erdélyi püspök, Béla rex iunior, a későbbi IV. Béla király. A megkeresztelkedés helye vitatott. Erdélyben lett volna, mint ahogy Borc megígérte, hogy a prímás elé jönnek, vagy pedig a Kárpátokon túl, mint ahogyan a források említik.¹⁴

Meggyőzőbb Ferent állítása, hogy ez valahol Moldvában, a Milkó partján, a későbbi püspökség helyén történt. Magáról a keresztelésről a következő írja a krónika: "Borc megtért Krisztus hitére a dominikánus testvérek segítségével, és megkeresztelte őt népének sokaságával együtt Robert úr, esztergomi érsek, jelen lévén Béla, rex iunior, Magyarország hercege, Endre király fia."¹⁵

Béla mint keresztapa lehetett jelen, s ez alkalomból Borc felajánlotta neki országát, amit ő elfogadott, s az akkori szokásnak megfelelően hűbérbirtokul adományozta a kun hercegnek. Ezt később megt erősítette II. Endre, majd 1229-ben a pápa is. Egyúttal a magyar király címei közé felvétellett a "Rex Cumaniae" is.

A megtértek számáról pontos és megbízható adat nincs. A Magnum Cronicum Belgicum szerint 15 ezer, a Commentariolum csak Membrok háza népéből ezer lélekről tesz említést, a pápa "non parva multitudo Cumanorum" említi levélben, míg más források "multi homines" vagy "magnum numerus virorum ac mulierum" jelzik számukat.

A Commentariolum tud egy olyan keresztelezésről, melyre más adat nincs, a már említett Membrokról és ezer családtagjáról van szó. Ha feltételezzük, hogy Membrok nem azonos Borccal, akkor lehetséges, hogy ez egy, az előzőektől különálló eset. A forrás szerint ezt maga II. András hajtotta végre a keresztelezőkút szentelt vizével.

A kun püspökség megszervezése és működése a tatárjárásig

Robert érsek, élve felhatalmazásával, kinevezte a kunok püspökévé a dominikánus Theodorikot. Ezután értesítette a pápát az eredményekről, aki három levelet is írt, egyet a prímásnak, egyet Bélának, egyet pedig a dominikánusok magyarországi tartományfőnökéhez.

Ezután Robert érsek visszatért Magyarországra. Ferent szerint nem létezik olyan okirat, amely azt bizonyítaná, hogy a milkói püspökség az esztergomi érsektől függött volna. Ez lehetséges. Bár az akkori szokásjog szerint mivel ezt a püspökséget az esztergomi érsek alapította, és egyúttal "legatus apostolicus" volt, az egyházkerület fölöttesének számított. Ferent további gondolatmenete szerint Robert nem is akart beavatkozni a püspökség belső ügyeibe, így a Szentszék deklarációját kérte, hogy erről bizonyosságot kapjon. Ebben azt a választ kapta, hogy se Theodorik, se utódai ne legyenek alárendelve senkinek, csak az Apostoli Szentszéknek. Elképzelhető, hogy ez deklarációs szinten így volt. A gyakorlatban azonban egészen másképpen. Theodorik a magyar püspöki kar tényleges tagjává vált. 1222-23-ban kétszer is szerepelt mint tanú "Theodoricus primus Cumarensis episcopus és "Theoricus Cumanorum episcopus" megjelöléssel az ország többi püspökségével egy sorban, egyszer Budán, egyszer pedig a Beregi erdőben. Ő az a "Th. Cumanorum humilis minister", aki Esztergomban a polgárok és az érsek között békét szerzett. 1232-ben Budán 12 másik püspökkel és Jakab pápai legátussal együtt tanúsította Magyarország interdictum alá vételét, a sorban mint utolsó püspök. 1233-ban, mikor Béla ifjabb király megesküdött, hogy megtartja a pápai követ és az atya közötti egyezséget, a tanúk között Theodorik már az utolsó előtti, megelőzi a boszniai püspököt. 1235 és 38 között a pápa Magyarországon bízta meg különféle ügyek elintézésével, 1238-ban pedig ő szentelte fel a boszniai püspököt. A gyakorlatban tehát a milkói püspök a magyar püspöki kar tagjaként tevékenykedett, ami viszont maga után vonja az esztergomi érseknek való alárendeltséget.

Nemcsak egyházzogilag kapcsolódott Magyarországhoz Kunország, hanem "közigazgatásilag" is. Egyrészt a már említett hűbérország kérdésében. Ezt a kun fejedelmek is komolyan vették, Borc például elkísérte Bélát az 1229-es halicsi hadjáratára. Szintén hűbérúrként ígérte meg Béla Jakab pápai követnek, hogy a kunoknak székesegyházat fog építeni, s mikor erről megfeledkezett, a pápa fi-

gyelmezte. Egy 1234-es oklevélben Béla mint "terra sua" említi Kunországot. Hogy ez a függés nemcsak névleges volt, azt példázza, hogy a kunok panaszt tettek a pápánál. Béla adót is szedett a kunoktól, és a püspököknek is fizették a tizedet.

Kunországnak ilyen mérvű bekapcsolódása a Magyar Szent Korona Országába magával hozta a betelepülés felgyorsulását. A milkói püspököknek katedrális volt, püspöki palotája, birtoka. Kanonokok segítették az egyházmegye kormányzásában. A pasztorálás beindulásával, templomok építésével egyidőben a híveket papokkal kellett ellátni, ez világi papokkal történt, a tized negyede volt a kepe. A további térítésnek Milkó lett a központja, sok dominikánus szerzetes jött kunföldre. Legnagyobb számban természetesen kereskedők, földművesek. Az ekkor kitelepült magyarok alkotják a mai csángó-magyarság harmadik rétegét.

JEGYZETEK

1. Györffy György szerint besenyők, Kossányi Béla szerint úzok 2. Pauler Gyula szerint besenyők, Gyóni Mátyás szerint úzok voltak. 3. Id: Ferent 70. o. 4. Ferent szerint elfoglalták Havasalföld északi, ill. Moldovának a Szeret és a Kárpátok közötti részét, s II. András csak ezt a hódítást szentesítette. /hivatkozik: Hurmuzak-Densusián: Documente la istoria Romanilor, Buk. 1887. I/2. 224. l./ Ezzel szemben Hunfalvy könyvében az szerepel, hogy a király a súrlódások miatt saját embereivel akarta felcserélni a lovagokat, de a tatár vészedelem hírére 1222-ben megerősítette régebbi adományait, és nekik ajándékozta az említett területet. /Hunfalvy Pál: Az oláhok története. Bp. 1894. I. 327-328. o./ 5. Domokos 20. o. megállapítása 6. Tűz a kebelben, egér a tarisznyában, kígyó az ölben. id: Ferent 72. o. 7. Domokos 23. o. megállapítása 8. onnan továbbmenve érkeztek Veszprém városába, és innen Fehérvárra. Comm. id: Ferent 120. o. 9. akik Istent egyáltalán nem ismerték. Comm. id: Ferent 121. o. 10. Annales, id: Ferent 122. o. 11. Makkai szerint már 1223-ban a Dnyepernél jártak. 12. Comm. id: Ferent 124. o. 13. Makkai fejedelemként emlegeti. Ferent szerint másik neve Membrok, Makkai szerint Membrok egy külön személy. Ezt egyetlen helyről, a Comm-ból támasztja alá, mely Membrokot "dux nobilior Cumanorum" említi, s megkülönbözteti Borctól. Szerepel még a megkülönböztetés az Annalesben "duo Cumanorum duces" kivétellel, viszont az Annales feltehetően a Comm. alapján készült. Ferent véleménye: a két herceg közül az egyik neve Bore Membrok, a másikat nem ismerjük. Domokos ez utóbbi álláspontot képviseli. 14. Egy Bélának szóló pápai levél határozottan az utóbbit állítja, Makkai szerint azonban a levél a körülmények ismeretének a hiányában íródhatott. A Magnum Cronicum Belgicum "ultra silvas" kitételét Makkai az "erdőelvi földre" értelmezi, Ferent szerint ez úgy értendő, hogy átkelt a hegyeken túlra, azaz Kunországba. 15. Emonis Chronicon id: Ferent 134. o.

IRODALOMJEGYZÉK:

A/A lábjegyzetekben idézett munkák: Makkai László: A milkói /kun/ püspökség és népei. Db. 1936. Ioan Ferent: A kunok és püspökségük. Bp. 1981. Domokos Pál Péter: A moldovai mag yarság. Bp. 1987. Hunfalvy Pál: Az oláhok története. Bp. 1894.

B/ További felhasznált irodalom: Erdély története. I.k. Bp. 1986.

Auner Károly: A romániai magyar telepek történeti vázlata. Temesvár, 1908 Domokos Pál Péter: Adalékok Moldva történetéhez. Kolozsvár, 1940. Domokos Pál Péter: A moldvai magyarság történeti számadatai. Hitel, 1938. 295. o. Karácsonyi János: A moldvai csángók eredete. Századok, 1914. 545. Mikecs László: Csángók. Bp. 1941. Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története. Bp. 189. Lükő Gábor: Moldva alapításának mondáihoz. Ethn. 1936. 48. o.

Szabó László

Szolnok megye — Jász-Nagykun-Szolnok /vár/ megye?

Újsághír:

"A magyar Demokrata Fórum karcagi szervezete Szolnok megye régi nevének, Jász-Nagykun-Szolnok megye elnevezésnek visszaállítását kezdeményezte..."

Szolnok /vár/ megye elnevezésünk a legrégebbi közigazgatási nevek közé tartozik. Györffy György Szolnokot /Zounuk, ejtése: Szónok, jelentése: szószóló/ első alapítású vármegyéink között tartja számon. Szervesen illeszkedett a szentistváni megyerendszerbe, s nagy királyunk uralkodásának második szakaszában hozta létre Szolnok központtal. Névadója Szolnok ispán, a Szent Gellérttel együtt 1046-ban megölt egykori megyefő volt. A Tisza jobb partján fekvő, Erdélybe nyúló megye eltért területileg és szervezetileg is a többitől, ugyanis a szolnoki ispán feladata a sószállítás ellenőrzése volt. A megye részben a Tisza vonalát követve lehetővé tette, hogy a dési sóbányákból, majd később Máramarosból tengelyen és vizen érkező sót a szolnoki ispán védhesse, ellenőrizhesse, majd eloszthassa. A hatalmas, különös funkciójú vármegye a XIII. században kezd részekre oszlani. 1279-ben tűnik fel a Külső-Szolnok /néha később Kis-Szolnok/ elnevezés, s mellette a Közép- és Belső-Szolnok nevek. A megyerészek Zsigmond és Mátyás korában már önállósodnak. Külső-Szolnok vármegye önállósága 1569-ig él. 1552-ben ugyanis elfoglalta a török Szolnokot, s már látható, hogy jó ideig visszafoglalására remény sincs, s Szolnok mint közigazgatási központ a magyar királyság számára megszűnt létezni. A sikeresen megvédett egri várhoz csatolják, s létrejön a századokon át funkcionáló Heves- és Külső-Szolnok vármegye. Külön meg kell említenünk, hogy a két megyét összekapcsolja, és nagyon fontos: az egyesített megyék önállóságát is kifejezi, s használata nemcsak formális, de jogi következményekkel is járt. Az "egyesített vármegye" - mert századokon át ezt használják megjelölésére - magába foglalta Tiszafüred, Szolnok környékét és a Tiszazugot /bár ennek legdélibb települései jó ideig Csongrád vármegyéjéhez tartoztak/. Ez az állapot - noha a török uralom alól régen felszabadult a terület - 1876-ig állt fenn. Minden bizonnyal azért, mert Szolnok - bár kamarai város volt, vagy éppen ezért - nem tudta súlyával egyesíteni a volt Külső-Szolnok megyét. Aprócska város volt, mely bár fontos átkelőhely, a sószállítás és fausztatás, hajózás egyik alföldi központja, ám mindezek hasznát nem polgárai, hanem a kamara tette zsebre, s maga a város alig fejlődhetett. A kiegyezést követően az 1870-es években átszervezik a magyar közigazgatást, megszüntetik a feudális szemléleten alapuló, különböző kiváltságokat élvező közigazgatási egységeket /pl. Jász- Kun vagy Hajdú kerületek/, s egységes megyerendszert alakítanak ki. Amikor az 1876. évi XXXIII. tc. nyomán létrejön egy sohasem volt új megye: Jász- Nagykun-Szolnok vármegye, amely az egykori Jász és Nagykun Kerületet, illetve a volt Külső-Szolnok vármegyét foglalta magában, gazdasági megfontolások, s nem a területek akkori állapo-

ta vagy múltja volt a döntő: a megyehatárra eső Szolnok azért lehetett központja, mert itt találkozott a köz-, vízi- és vasút, s a kapitalizálódó Magyarország gazdasági irányítói e különleges helyzettől várták a terület gyors fejlődését. Hogy igazuk volt-e vagy sem, azt az azóta eltelt idő mérte meg.

Szóljunk inkább a megye másik két részéről.

A kunok és a jászok IV. Béla uralkodása idején: előbb 1239-ben, majd a tatárjárás után léptek ismét magyar földre. Az egykori Újvár vármegye /Heves, Abaúj és Sáros vármegyék/ egy részén, illetve Kemej vármegye /egyesek szerint csak kisebb, megyén belüli közigazgatási egység és főesperesség/ egy részéből adnak a beköltözőknek részt, s kapnak kiváltságokat, alkotnak önálló közigazgatási egységet. A jászok és kunok lakta terület fejlődése, története az Anjouk alatt eltérő irányú lesz, s sorsuk újból csak a török időkben kapcsolódik ismét össze. Mindkét rész, illetve a Duna-Tisza-közi Kiskunság is külön-külön szerez nagyjából azonos lényegű és értékű privilégiumokat magának, amelyek lényegileg összekapcsolják őket, de közigazgatásilag nem. 1702-ben a kamara által már szinte azonosnak vett három önálló kerületet egyszerre juttatják a Német Lovagrend kezére, s szüntetik meg addig élvezett kiváltságaikat. A privilégiumokért folytatott közös harc végleg összekapcsolja őket, s létrejön 1745-től a Hármas vagy Jászkun Kerület Jászberény székhellyel. Saját erőből váltották meg önmagukat, s e redempció eredménye 1876-ig, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye megalakulásáig kedvező helyzetet biztosított a kerület lakóinak.

Többen bizonyították, hogy a jász és kun öntudat megmaradása, a gazdálkodás, a társadalmi élet és a kultúra magas szintre emelkedése - noha időközben mindkét nép elveszítette nyelvét és magyarrá lett - e területi és jogi különállásnak köszönhető. Ezért is szegültek ellene annak, hogy az újonnan kialakított megye a XIX. század végén, a polgárosodó Magyarországon Szolnok központtal jöjjön létre. Készült Jász vármegye, Nagykun vármegye terv /a Tisza innenső és túlsó partját foglalva magába, s nemcsak a régi kerületi, hanem hevesi, külső-szolnoki településeket is/, de ezeket a már említett gazdasági megfontolások miatt nem vették figyelembe. Az új megye Szolnok központtal alakult meg, s 1950-ig csak nevében viselte az egykori részek önállóságának emlékét.

Az ellenszegülést, Szolnok központi szerepe ellen való fellépést azonban nemcsak a múlt, a hagyományok s az érzelmek táplálták. Szolnok, bár oppidum /mezőváros/ volt, mégsem igazi területi, közigazgatási központ. Nem voltak középületei, megfelelő intézményei /iskola, egyház, egészségügy/. A nagykunsági református iskolahálózat még kisebb településeken is, mint az alközpont szerepét betöltő Karcag, erősebb volt a szolnoknál, vagy legalábbis olyan. Jászberény pedig a kerületi közigazgatás meglévő épületeivel, rangos vezető redemptus családok városias házaival rendelkezett. Mindezeket Szolnokon létre kellett hozni, mégpedig a megyei adókból, más települések rovására. S a jászok és kunok fenntartásai igazolódtak: a megye adói fejlesztették s fejlesztik Szolnokot nagy, hirtelen felduzzasztott várossá, olyanná, amelyben a régi, tradicionális népesség százalékosan elenyésző. A Külső- Szolnok megye, Heves- és Külső-Szolnok megye életében szóhoz nem jutott kisnemesei, elszegényedett famíliái beáramlanak a megyeszékhelyre, de még lakásuk sincs, bérelt iparos- és kereskedőházakban laknak;

maguk alig tudnak áldozni a városkép érdekében. Az azóta eltelt időszak, több mint száz év az egykori jász és kun területek visszamaradását, Szolnok aránytalanul gyors és nagy - éppen ezért gyökértelen - felduzzasztását eredményezte. Íme a szerves fejlődésbe való erőszakos beavatkozás egy koncepciójegyében.

1876-ban azonban kötőjellel, betűrendben közli mindenkivel az új megyenév: itt három különálló rész egyenjogúan egyesült. S ezt fejezi ki az ekkor kialakított megyecímer is, amely mindhárom egykori címerét egyesítette. Ha a valóságban Szolnok többet is kapott, a törvényeken kívül a megyenév, főként az egyszerű emberek számára, kifejezte: mi is egyenjogú lakói vagyunk. 1950-ben azonban mindenki megkérdezése nélkül - mint Botka János kimutatta, gyakorlatilag már 1949 utolsó hónapjaitól - törlik a jász és kun önállóságot megtestesítő nevet, s minisztertanácsi rendelettel Szolnok megye / a vármegye nevet a két világháború között még használták, s ezt is ekkor törölték/lett. Területileg is ekkor vált hasonlónvá, hiszen - bár 1945-től apróbb változtatások addig is voltak - Tiszafüred környékét, több Pest megyei települést ekkor csatolnak ide, s Dévaványa el-, Öcsöd Szolnok megyéhez kerül. Az egykori nagyobb települések /pl. Kunhegyes, Jászapáti/ 1960-ig járási központok még, de ez a jellegük is megszűnik, s sorvadásnak indulnak, annak ellenére, hogy továbbra is természetes központjai egy-egy területnek. 1958-ban a megyei tanács kérelmezte ugyan a régi név visszaállítását, ám az ekkor már megfogant rajonírozási tervekre hivatkozva elnapolták az ügyet. Sőt, mint láttuk, a válasz további központok megszüntetése két évvel később. Most újra felvetődött a kérdés, s a történelem jelenné vált.

Talán kérdenünk sem kell ezek után: jogos-e, van-e értelme a név megváltoztatásának? Mégsem árt a történeti adatokhoz néhány megjegyzést tenni.

A név szimbólum, amelyet /ha mesterségesen adott, s nem természetesen, az idők folyamán alakult ki/ jól kell megválasztani. Úgy vélem, a Szolnok megye elnevezés a mai területet nézve sem a történeti múltat, sem a meglévő tendenciákat s a jelen állapotot nem fejezi ki. Megfosztja a jászokat és kunokat, illetve ezek mai utódait attól, hogy sajátjuknak tekintsék a megyét, otthon érezzék benne magukat. 1876-ban körültekintően jártak el a név dolgában: mindhárom terület részt követelt a megyéből, a múlt jogán a jelenből és jövőből. Ma olyan nevű közigazgatási szervezet részei a mellőzött részek, amely őket anonímmá fokozza le, gátolja cselekedeteikben. A még élő, sőt megéledt jász és kun öntudat bár mozgatja a lakókat, de városuk vagy a Jászság és a Nagykunság nevében cselekednek; Szolnok megyét nem, de Jász-Nagykun-Szolnok megyét vállalnák. Ezért kell a névben is kifejezésre juttatni újra igényeiket. Szubjektív hajtóerő lehet mindez, s mindenekelőtt a jó emberi közérzethez járulhat hozzá. Nagyon hozzászoktattak volna bennünket az elmúlt évtizedek efféle "apróságok" mellőzéséhez, ha nem munkált volna természetes és erős emberi igény, hogy ne csak a pénzre, a haszonra, a nagyobb kenyérre tekintsünk. Ám, mint ez a mozgalom is bizonyítja, szerencsére nem sikerült. Nemcsak nagyobb, de fizetesebb kenyérrel is él az ember.

Botka János

A megye régi neve

A Jászkunság betáblázása a kiegyezés utáni polgári magyar viszonyokba végérvényesen az 1876. évi 33. törvénnyel következett be. E területrendezési törvény intézkedett Jász-Nagykun-Szolnok vármegye területéről, elnevezéséről és székhelyéről. Az új megye az érdekelt országrészek /Jászság, Heves megye, Nagykunság, Külső-Szolnok, Kiskunság/ harcait, országgyűlésen ütköztetett véleményét követő reális kompromisszum eredménye:

- A jászok elérték, ha a kiskunoktól el is kellett szakadniuk, hogy legalább a nagykunokkal együtt lehessenek.

- Külső-Szolnok megye is egy törvényhatósághoz került, bár az önállóságot nem tudta megszerezni.

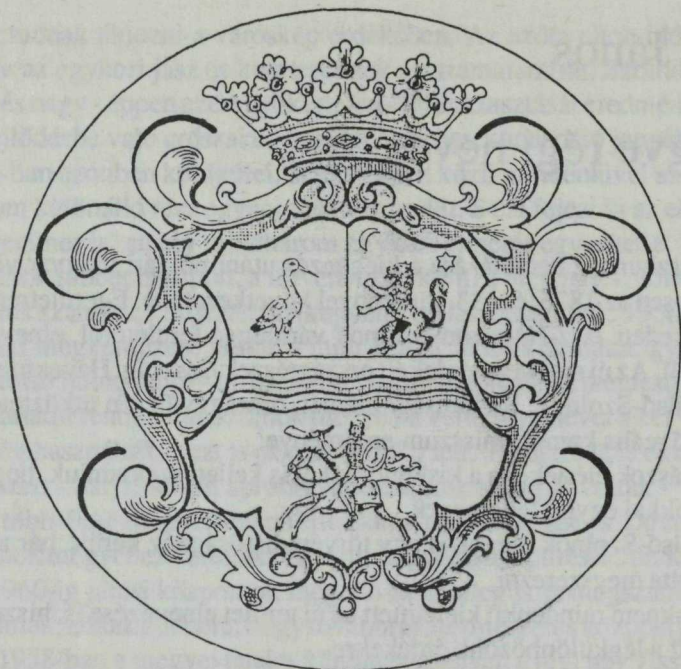
- Csaknem mindenkit kielégített az új terület elnevezése is, hiszen az figyelemmel volt a legkülönbözőbb érdekekre.

- Jó döntésnek mondható Szolnok központtá, székhellyé tétele is. Az akkori határozat helyességét az eltelt 110 év visszaigazolta, annak ellenére, hogy a jászok nagyon sokáig leminősítve érezték magukat Jászberény központi szerepének megszűnésével.

A területrendezési törvény alapján az 1876. szeptember 4-i rendkívüli megyegyűlés mondta ki Jász-Nagykun-Szolnok vármegye megalakulását. Ezt Szolnokon a Schefftsik-kerti nyári színpadon tartották. A szeptember 25-i első rendes közgyűlés már a megye színéről és címeréről döntött:

"Jász-Nagykun-Szolnok megye színéül a búzavirágkék és fehér szín fogadtatik el. Címere pedig a Jász-Nagykun és K.Szolnok megye címereinek egyesítéséből álland, a következőképpen: A volt Jászkun Kerület eddigi címerének paizsa, az azon lévő koronával és kereti díszítésével, változatlanul fenntartatik, valamint annak kétfelé osztása folytán, különváló alsó része, mely kék mezőben egy fehér lovon ülő vitéz, jobb kezében a Lehel-kürttel, bal kezében pedig egy védő paizs, ... - ezen vitéz feje felett lévő három folyó a Jász-Nagykun-Szolnok megye három folyóját, a Tiszát, Zagyvát és Köröst jelelvén; - a felső rész felülről lefelé függőleges irányban két egyenlő mezőre osztván, a jobb, vagyis ezüst fehér mezőben egy álló golya helyeztetik; a bal, vagyis aranyárga mezőben pedig a volt Jászkun Kerület címeréből a Nagykunságot jelző oroszlán, felette levő félholddal és csillaggal változatlanul vétetik át, - mely ekkénti összeállítás által a címer történeti jelentősége annak alakzataihoz s jelvényeihez fűzött emlék megőriztetnek, s a Jász-Nagykun-Szolnok megye jelen együvé alakulásának e nagyfontosságú ténye kifejezést talált."

A címert a király változatlan formában 1878. február 28-án engedélyezte.

A megye a hivatalos iratokban 1948-49 fordulójáig következetesen Jász-Nagykun-Szolnok vármegye néven fordul elő. Ezt követően körülbelül egy éven át a Jász-Nagykun-Szolnok megye elnevezés volt használatos, mindaddig, amíg a 4.343/1949./XII.14./MT. számú rendelet a Szolnok megye elnevezést nem írta elő. A változtatásnak természetesen az akkori szemléletnek megfelelően megvolt a maga logikája. Dokumentumokban nincs nyoma annak, hogy ezekben az években valaki is szót emelt volna a történeti elnevezés eltörlése miatt.

Az már csak érdekesség, hogy 1949. december 20-án a Törvényhatósági Bizottság Díszközgyűlésén - melyet Sztálin 70. születésnapja alkalmából tartottak - nevezték a megyét először hivatalosan Szolnok megyének.

Jogosnak tartom a régi elnevezés visszaállítását annak ellenére, hogy területünk már éppen 40 éven át Szolnok megye néven szerepel, s megszokottá vált. Ezt mondom annak ellenére is, hogy a megyerészek sok-sok tekintetben és elmélyülten integrálódtak, s a megye nagyobb hányadát már messze nem a Jászkun-ság teszi ki.

Figyelemmel kell lennünk a következőkre:

- 1949-ben rendelettel döntöttük el a kérdést, nem voltak tekintettel a jászkunok hagyománytisztelőre, a múlthoz és egymáshoz való ragaszkodásukra.

- A jászkun életfelfogás mindig tiszteletet parancsoló önbecsülést, sajátos tartást is jelentett, úgy azonban, hogy az a magyar államiságot sohasem csorbította, sőt annak mindig támasza volt. A haza részének tekintették és tartották magukat. A jászkun magatartás minden időben korrekt magatartás volt, mások tiszteletével párosult, s sohasem vált parttalanná.

- E szellemiségnek tudatos táplálása kötelesség, a történelmi elnevezés visszaállítása jól szolgálná ezt a célt, s valóságosan segítené a napjainkban sokat emlegetett és kívánt önkormányzati tevékenység erősödését is.

Cseh Géza

Adalékok Szolnok város utcanévadásának történetéhez

Az 1970-es, '80-as években a magyar városok egész sora - Cegléd, Debrecen, Esztergom, Szeged, Szentés, Zalaegerszeg, stb. - utcanévtörténeti kiadványokat jelentetett meg. A legutóbbi időszakban pedig egyre többen, politikai és társadalmi szervezetek, pártok és magánszemélyek sürgetik a jelenlegi elnevezések megváltoztatását, az új utcák és terek esetében pedig a változatosabb, a helyi hagyományokra jobban támaszkodó névadást.

Nem minden esetben politikai szempontokról, történelmünk újraértékelése következtében felvetődő javaslatokról van szó. Sokkal lényegesebb kérdés ennél annak a veszélye, hogy a hagyományos, politikai személyektől független, eredeti elnevezések, melyek nyelvészeti, helytörténeti, vallási és kulturális értékeket őriznek, az idők során végleg feledésbe merülnek. Különösen súlyos következményekkel jár ez a veszteség olyan alföldi települések esetében, mint a fennállása során tizenhétszer elpusztult Szolnok városa, ahol műemlék-épület szinte alig maradt meg.

A régi utcanevek nyitott könyvként ismertetik a települések egykori jellegzetességeit, plasztikus városképet tárnak az utókor embere elé. Szolnoki céhekre és iparosműhelyekre utaló elnevezések például a Kovács köz, Félcsizma sor, Halász utca. Nevezetes épületekről, búcsújáró helyekről és más vallási emlékekről tanúskodó utcanevek: Sóház utca, Fehér ló utca /hfres fogadó volt/, Nagy Kereszt utca, Mária utca, stb. A város hajdani gazdasági életét, kereskedelmét, földrajzi viszonyait és a lakosság etnikai megoszlását tükröző elnevezések: Belsőmalom utca, Cédulaház utca, Búzapiac tér, Csordajáró utca, Árok utca, Büge utca, Vízi köz, Magyar utca, Német utca, Cigány tér, stb.

Az utcanevek etimológiájának és történetének feltárása rendkívül hosszadalmas és alapos kutatómunkát igényel. A most közölt cikk teljességre nem törekszik, hiszen ez csak egy nagyobb terjedelmű, önálló kötetnek lehetne feladata. Az alábbiakban csupán a szolnoki utcanévadás történetének legfontosabb mozzanatait szeretnénk ismertetni, és a mellékelt jegyzékben a jórészt már feledésbe merült régi utcaneveket soroljuk fel.

A közölt adatokkal a helyi hagyományok felelevenítéséhez és a jövőbeni utcanévadásokhoz igyekszünk adatokat szolgáltatni.

Ugyancsak hosszadalmas feltáró munkát igényelne a közel száz éve folyamatos, különböző, a maga korában éppen aktuális szempontokat figyelembevevő politikai névadás minősítése, és mindazon személyek életútjának újraértékelése, akikről régen és a közelmúltban Szolnokon utcákat neveztek el. Egy később megjelenő, önálló kiadvány azonban ezt a kérdést is tisztázhatná.

Bizonyára kevesek előtt ismert, hogy az utcanévadás története Szolnokon viszonylag rövid múltra tekint vissza. A múlt század közepéig csak az egyes városrészeknek volt neve, melyeken belül a házakat a tulajdonosok neve szerint, később pedig az egész városban folyamatos számozással jelölték. Városrészek az 1860-as években: Ferencváros, Katonaváros, Kondoros és Katonavárosi kertek, Német tized, Nagyváros, Tabán, Téglaház vagy Szent János város, Újváros.¹

Az első utcanévjegyzék 1863-ban készült, melyet 1944 őszéig a Szolnoki Pénzügyigazgatóság irattárában őriztek. Ez a jegyzék, mely eredetileg a város adótelevényének mellékleteként szolgált, 1944 novemberében megsemmisült. Botár Imre, a Versegly Gimnázium egykori tudós tanára azonban azt még a II. világháború előtt lemásolta, és a "Szolnok város települési viszonyai a XIX. században" című kéziratához felhasználta. A jegyzéket és sok más rendkívül fontos településtörténeti adatot tartalmazó kézirat mindmáig kiadatlanul hever a Szolnok Megyei Damjanich János Múzeum helytörténeti adattárában.

Botár Imre munkája még a tudatos politikai névadás előtti, eredeti, jórészt szájhagyományon, a hajdani lakosság szóhasználatán alapuló utcanéveket tartalmazza. A város kiegészés korabeli földrajzi, etnikai, gazdasági és kulturális viszonyait tükrözi. Sajnos az eredeti jegyzékhez tartozó várostérképet már Botár Imre sem tudta felkutatni. Ez valószínűleg még 1919-ben, a Tanácsköztársaság és a román intervenciók közötti harcok idején megsemmisült. Így, részletes térkép hiányában, Botár a hagyományos utcanévek jó részét, elsősorban a mellékutakat és közöket nem azonosíthatta. Mivel az üres telkeket és kerteket a lakosság fokozatosan beépítette, a mellékutak közül nagyon sok megszűnt. Egyes esetekben pedig az utcák nyomvonalá változott meg, mely a pontos azonosítást ugyancsak nehezíti.

A tudatos politikai névadás országszerte a XIX. század végén kezdődött meg. Szolnokon 1894-ben került sor először az utcák és terek neveinek tömeges megváltoztatására.² Kivételt csupán a Versegly út, Szapáry utca és a Kossuth tér jelentett, melyeknek régi nevét már korábban megváltoztatták.

Szolnokon elsőként Versegly Ferenc kapott utcanévet. 1878-ban az addig beépítetlen nagykerüli országútnak, a vártemplom és az Alcsi vasúti megálló közötti szakaszát a szolnoki születésű jakobinus költőről nevezték el.³

A Molnár utca nevét - vízimolnárok házai álltak itt - 1891-ben változtatták meg Szapáry utca elnevezésre.⁴ Szapáry Gyula nem volt ugyan kiemelkedő tehetségű miniszterelnök, azonban a város megyeszékhellyé válásáért és a szolnoki törvényszék felállításáért kétségtelenül sokat tett. Ugyancsak jelentős érdemeket szerzett a Tisza szabályozás munkálataiban is. Szapáryhoz hasonlóan, még életében nevezték el Szolnokon a Piac teret Kossuth Lajosról. A tér nevét 1892-ben Kossuth 90. születésnapja alkalmából változtatták meg.⁵

1894-ben az első tömeges utcanévadás során a fontosabb utcákat a magyar irodalom és történelem kiemelkedő alakjairól nevezték el. Arany János, Batthyány Lajos, Deák Ferenc, Jókai Mór /még életében/, Madách Imre utcanéveket kaptak Szolnokon.⁶

Újabb tömeges utcanévadásra több mint három évtizeddel később, 1926-ban került újból sor a városban.⁷ Időközben azonban számos utca és tér neve meg-

változott, a közök nagy része pedig megszűnt. 1926-ban a korábbi Laktanya körútát Horthy Miklós út névalakra változtatták, de ekkor keletkeztek a máig meglévő Thököly, Rákóczi, Jósika Samu és Mátyás király utca elnevezések is, továbbá a trianoni békekötés traumáját tükröző utcanevek: Csallóköz, Dráva, Száva, Kassai és Kolozsvári utca, Pozsonyi út. Ugyancsak megöröklítették a város és a megye kiemelkedő tisztviselőinek, országgyűlési képviselőinek emlékét: Hubay Ferenc, Kludik Gyula, Scheftsik István /polgármesterek/, Sipos Orbán /alispán/, Bécsi János /tiszti főorvos/, Horánszky Nándor /országgyűlési képviselő/.

Szórványos utcanévváltoztatás az 1930-as években is történt. A Városház utca nevét Apponyi Albert utca névre változtatták. 1930 és 1940 között pedig a Vár és a vasútvonal közötti ún. Scheftsik telepen, továbbá a Kertvárosban nyitott új utcák nevet kaptak. Érdekességként emlíjtük meg Szolnok utcanévadásában azt a mindmáig legkirívóbb esetet, amikor 1937-ben a város egyik legrégebbi utcájának nevét, a településtörténeti jellegzetességre utaló Magyar utca névtábláját Musolini utca felirattal cserélték fel.⁸

A hárszámozás hagyományos rendje, az egész városban folyamatos számozás 1926-ban megváltozott. Ezután a házak utcánként újrakezdődő számozást kaptak.⁹

A politikai személyiségekről elnevezett utcák neveinek legnagyobb részét 1945 után minden alapos mérlegelés nélkül megváltoztatták. Az úgynevezett fasiszta személyek esetében a névváltoztatás már közvetlenül a felszabadulást követő időszakban megtörtént. A Mussolini, Horthy Miklós és Gömbös Gyula névalakok megszüntetése mai szemmel nézve is jogos intézkedésnek tekinthető. 1950-ben azonban az utcák és terek nevének egész sorát, így például Béla király, Kálmánkirály, Deák Ferenc, Kapisztrán János, Pázmány Péter, továbbá valamilyen 1945 előtt élt helyi közéleti-politikai személyiségről elnevezett utca és tér névalakját megváltoztatták. Ugyanakkor az eredeti, politikamentes és hagyományos utcaneveket nem állították vissza.¹⁰

1952-ben Szolnok főutcájának a vasútállomáshoz vezető szakaszát, mely korábban az egységes vasúti tarifarendszert létrehozó Baross Gábor miniszter nevét viselte, Nikosz Beloiannisz görög kommunista mártír nevére változtatták. Ezzel egyidejűleg a Verseggy Gimnázium is felvette a Beloiannisz nevet, melyet azonban 1955-ben az iskola eredeti nevének visszaállításával eltöröltek.

A szolnoki utcanevek jó része mindmáig az 1950-es évek egysíkú szemléletét tükrözi. Kivételt talán csak Szolnok külterülete, Szandaszőlős jelent, ahol a XIX. és XX. század írói és költői: Gorkij, Kassák Lajos, Krúdy Gyula, Tóth Árpád, Kölcsey Ferenc és Karinthy Frigyes utcanevet kaptak.

Amennyiben a jövőben ténylegesen is sor kerül a hagyományos utcanevek felelevenítésére, két megoldás lehetséges:

1. A jelenlegi utcanévtáblák alatt a hagyományos, régi elnevezéseket is fel tüntethetnék. Pl.: Ságvári körút /Molnár utca/, Tisza Antal utca /Fehér ló utca/, Ady Endre út /Nagy Kereszt utca/.

2. Az új lakónegyedekben nyitott utcáknak hagyományos, a várostérképen ma már nem szereplő utcaneveket, például: Cédulaház, Háló, Zsinagóga utca, stb. elnevezéseket adnának.

Az új utcák névadásakor megfelelő értékelés után mindazon személyiségek nevét fel lehetne használni, akik Szolnok város múltjában kiemelkedően pozitív szerepet tölthettek be. A Verseghy Gimnázium jeles tanárai, a Művésztelep festői, a közegészségügy és kultúra fejlesztéséért küzdő orvosok, tanfők, színgazgatók, a Járműjavító és a Fűtőház munkásainak művelődését szem előtt tartó mérnökök, stb. egész sora kiérdemelné, hogy városukban az utókor megemlékezzen róluk.

A halaszthatatlanul sürgős utcanév változtatásokról pedig minden esetben a lakosság közvéleményének kellene döntenie. Az utcák lakóközösségei szavazással ítélik meg, hogy visszatérjenek-e a régi, hagyományos, vagy az 1950 előtti politikai névalak használatához.

Az alábbiakban közölt jegyzék a szolnoki utcák és terek jelenlegi, 1863. 1894. és 1926. évi névalakját tünteti fel. A legutóbbi évtizedekben nyitott új utcákat, továbbá azokat, amelyek 1926 évi névalakja megegyezik a mai elnevezéssel, kihagytuk a felsorolásból. Valamennyi olyan utca és tér nevét közöljük azonban, melyeknek a múlt században is volt nevük.

A XIX. századi utcanévek azonosítását és a Botár-félc kéziratban lévő 1863. évi utcanévjegyzék kiegészítését elősegítette egy 1874-ben keletkezett várostérkép, mely a Szolnok Megyei Levéltárban található meg.¹¹ Ez a térkép azonban a kisebb mellékutcaikat és közöket nem tünteti fel.

Szolnoki utcák és terek névalakjai:

Mai elnevezés:	1863	1894	1926
Acél u.	-	-	Szél u.
Áchim András u.	-	-	Liliom u.
Ady Endre u.	Nagy Kereszt u.	Nagy Kereszt u.	Horánszky N. u.
Aradi u.	Veréb u.	Veréb u.	Aradi u.
Arany János u.	Oskola u.	Arany J.u.	Arany J.u.
Bajcsy Zsilinszky E.u.	-	Abonyi u.	Abonyi u.
Bajtárs u.	-	-	Vitéz u.
Balassa Bálint u.	Gőzhajó u.	Gőzhajó u.	Balassa B.u.
Dr.Balogh K. u.	Halász u.	Halász u.	Dr.Balogh Kálmán u.
Bánát u.	Juhász köz	Juhász köz	Bánát u.
Bástya u.	Bástya u.	Bástya u.	Bástya u.
Batthyány u.	Vörösökör u.	Rőtökör u.	Batthány u.
F.Bede u.	Kis Híd u.	Vigadó u.	Scheftsik I.u.
Beloianisz u.	Fő u.	Baross u.	Baross u.
Bercsényi M. u.	Czédulaház u.	Czédulaház u.	Bercsényi u.
Bocskai I. u.	Rövid u.	Rövid u.	Bocskay u.
Budai Nagy Antal u.	-	-	Lovag u.
Csokonai. u	Csordajáró u.	Csokonai u.	Csokonai u.

Mai elnevezés:	1863	1894	1926
Dimitrov u.	Árok u.	Árok u.	Elek Dávid u.
Dobó I. u.	Szarka u.	Szarka u.	Dobó I. u.
Dózsa Gy. u.	Régi Patika u.	Verbőczy u.	Verbőczy I.u.
Dr.Durst János u.	Szarvas u.	-	Iskola u.
Eötvös tér	Szélső sor	Eötvös tér	Eötvös tér
Fürst Sándor u.	-	-	Károly király u.
Gábor Áron tér	Disznó Piacz	-	Pázmány Péter tér
Gutenberg tér	Zöld u.	-	Lippich Gusztáv tér
Hámán Kató u.	-	-	Irgalmas u.
Hoksári János u.	-	-	Róna u.
Hold u.	Béka köz.	Görbe u.	Hold u.
Hősök tere	-	-	Gróf Tisza István tér
Hubay Ferenc u.	Tündér u.	Tündér u.	Hubay F.u.
Hunyadi János u.	Liba köz/1874/	Hunyady u.	Hunyadi J.u.
Jászkürt u.	Kertész u.	Jászkürt u.	Jászkürt u.
Jókai u.	Csillag u.	Jókai u.	Jókai u.
József Attila u.	-	Laktanya krt.	Horthy Miklós u.
Kántor u.	Köteles u.	-	Kántor u.
Kard u.	Sáros köz/1874/	Sáros köz	Kard u.
Kassai u.	-	Zagyvahíd u.	Kassai u.
Kasza u.	Kerek köz	-	Kasza u.
Kazinczy Ferenc u.	Malom u.	Malom u.	Kazinczy F.u.
Keskeny János u.	Hosszú u.	-	Pozsonyi u.
Kisfaludy S. u.	Sörcesamok u.	Kisfaludy u.	Kisfaludy S.u.
Kolozsvári u.	Pintér u.	Háromrózsa u.	Kolozsvári u.
Koltói Anna u.	Templom u.	Templom u.	Szent Ferenc u.
Kossuth tér	Piacz tér	Kossuth tér	Kossuth tér
Kossuth Lajos u.	Fő u	.-	Gorove István u.
Koszorú u.	Kasza u.	Koszorú u.	Koszorú u.
Kőműves u.	-	-	Turul u.
Könyv u.	Százarmalom u	.-	nincs feltüntetve
Köztársaság u	.-	-	Béla király u.
Kút u.	Nyúl u.	-	Kút u.
Lengyel Légió u.	Kováts köz	Kert u.	Kert u.
Lenin park	-	-	Horthy Szabolcs tér
Madách u.	Nagyrózsa u.	Madách u.	Madách u.
Magyar u.	Magyar u.	Magyar u.	Magyar u.

Mai elnevezés:	1863	1894	1926
Május 1.u.	Mária u.	Mária u.	Mária u.
Markotányos u.	-	Markotányos u.	Markotányos u.
Mártírok u.	Kő u.	Tomory u.	Tomori Pál u.
Márvány u.	-	-	Hant u.
Meder u.	Büge u.	Büge u.	Meder u.
Mester u.	-	-	Verseghy u.
Mészáros Lőrinc u.	Kisrózsa u.	-	Liebner János u.
Mikszáth K. u.	Csucsó köz	-	Zrumetzky V. u.
Móra Ferenc u.	Vetsor u.	-	Sipos Orbán u.
Móricz Zs. u.	Kereszt u.	Vöröskereszt u.	Kludik Gy. u.
Munkásőr u.	Kőrösi u.	Kőrösi u.	Kőrösi u.
Nyomdász u.	Szűrszabó köz	-	nincs feltüntetve
Oroszlán u.	-	Oroszlán köz	Oroszlán u.
Pálfi János u.	-	-	Szent János u.
Petőfi Sándor u.	Szél u.	Petőfi u.	Petőfi S.u.
Pólya Tibor u.	-	-	Festő u.
Rákóczi F. u.	Baranyi köz	Bárány u.	Rákóczi u.
Remete u.	Székes köz	Remete köz	Remete u.
Réz u.	Gólya köz	-	Réz u.
Rózsa Ferenc u.	Kút köz	Bárány köz	Kapisztrán János u.
Rudas László u.	-	-	Szent István király u.
Ságvári Endre krt.	Molnár u.	Szapáry u.	Szapáry u.
Sajtó u.	Sutu u.	Sajtó u.S	ajtó u.
Sallai Imre u.	Kápolna u.	Kápolna u.	Kápolna u.
Sándor Pál u.	-	-	Hanzély Pál u.
Schönherz Z. u.	-	-	Dr.Kreutzer K. u.
Sólyom u.	Tuhi köz	-	Sólyom u.
Somogyi B. u.	Gyász köz	Törvényház u.	Gyömörey F. u.
Sütő u.	Vadász köz	Vadász köz	Sütő u.
Szabadság tér	-	Szabadság tér	Szabadság tér
Szabadság u.	Sóház u	.Sóház u.	Kálvin u.
Szántó krt.	-	Szántó u	.Szántó u.
Széchenyi István u.	-	Széchenyi u.	Széchenyi u.
Szigligeti Ede u	Nadrág köz	Csatorna u.	Fürdő u.
Szigony u.	Laktanya u./1874/	-	Szigony u.
Szív u.	Közhely/1874/	-	Szív u.
Sztrájk u.	-	-	Hullám u.

Mai elnevezés:	1863	1894	1926
Tanácsköztársaság u.	-	Baross G.u.	Baross Gábor u.
Táncsics u.	Német u.	Városház u.	Gróf Apponyi Albert u.
Temető u.	Temető u.	-	Temető u.
Terv u.	-	-	Üstökös u.
Tisza A. u.	Fehér ló u.	Deák F. u.	Deák F. u.
Tiszai Hajósok tere	-	-	Erzsébet királyné tér
Tiszaligeti sétán	y	-	-Móric-liget
Tófenék u.	Tófenék u.	Tófenék u.	Tófenék u.
Tompa Mihály u.	-	Gyufagyár u.	Tompa M.u.
Tóth Ferenc u.	-	-	Dr.Bécsi János u.
Tőr u.	Ürge köz	-	Tőr u.
Török u.	Tőke u	-	Török közTörök u.
Úttörő u.	Tehén u.	-	Konstantin u.
Vágó Béla u.	-	-	Kun u.és Fiumei u.
Vas u.	Luenka köz	-	Vas u.
Verseghy Ferenc u	.-	Verseghy u.	Verseghy u.
Viktor József u.	-	-	Levente u.
Viola u.	Burdin köz	-	Viola u.
Virág János u.	-	-	Szent László király u.
Vörös Csillag u.	-	-	Városmajor u.
Vörös Hadsereg u.	Tószegi u.	Tószegi u.	Attila u.
Vörösmarty M. u.	Varjú u.	Vörösmarty u.	Vörösmarty M.u.
Zrínyi Miklós u.	Kígyó u.	Kígyó u.	Zrínyi M.u.

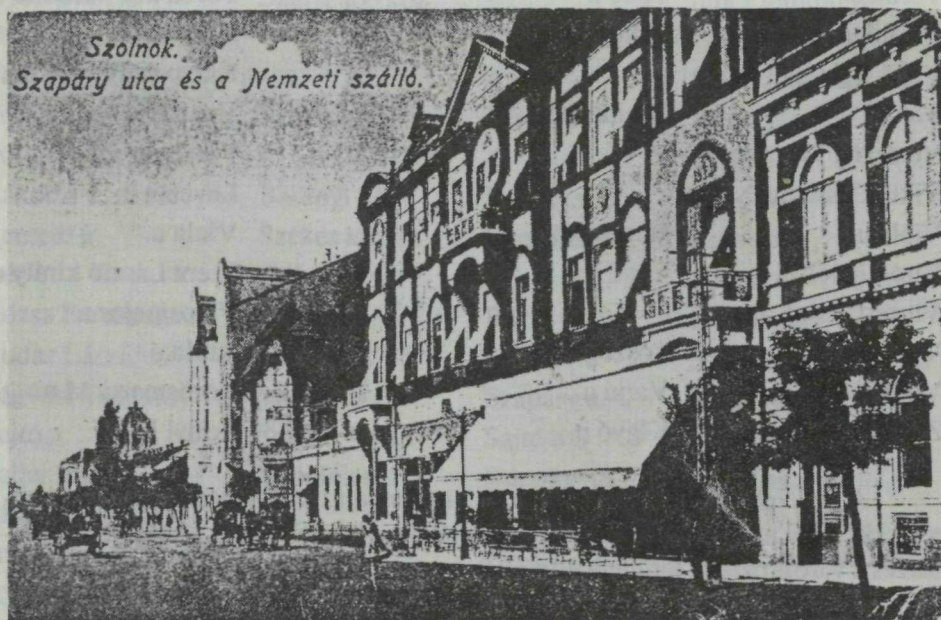
A jegyzék kiegészítéseként közöljük azokat az utcaneveket, melyek a város térképéről az 1970-es, '80-as évek szanálásai során tűntek el. Elsősorban a Tabán és a városközpont területét érintették a nagyszabású átépítések. Ezek az utcanevek: Csarnok, Csolnak, Fecske, Fiumei, Fogoly, Hajadon, Hajnal, Harcsa, Hárló, Hullám, Kakuk, Kárász, Kerék, Kinizsi, Könyök, Kun, Kürt, Mozdony, Muhar, Ór, Órház, Ósz, Pacsirta, Part, Pillangó, Pipacs, Ponty, Róna, Törpe, Vidra u. A halászzattal kapcsolatos elnevezések a Tabán utcáit, a vasúthoz kötődő nevek pedig a rendezőpályaudvar építése során szanált utcákat jelölték.

Terjedelmi okokból eltekintettünk körülbelül 150-160 olyan mellékutca és köz nevének felsorolásától, melyeket múlt századi térképek és más fontos levéltári források hiánya miatt nem lehet pontosan azonosítani. Hangulatos és jellegzetes nevük miatt azonban feltétlenül meg kell közlünk néhányat említeni:

Bádgos köz, Belsőmalom u., Bolt köz, Czigány tér, Csiszlikó tér, Csorda tér, Fertő tér, Félcshima sor, Jaj köz, Kutyaszorító u., Pékköz, Portus sor, Porvíz köz, Sülthal u., Tolvaj köz, Török sor, Vak u., Vízi köz, Vízimalom u., Zagyva köz, Zsák köz.

JEGYZETEK

1. Vincze László: Szolnok belterületi neveiről. In.: Zounuk. A Szolnok Megyei Levéltár évkönyve I.343-359.p. Szerk.: Botka János, Szolnok, 1986.
2. Láncki Sándor /szerk./: Szolnoki és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei útmutató. Szolnok, 1914. 94-95.p.
3. Szolnok Megyei Levéltár /a továbbiakban: SzML/ Szolnok város képviselőtestületi üléseinek jkv.-e, 1878/10.sz.
4. SzML Szolnok város képv.ü.jkv.-e, 1891/1.sz.
5. SzML Szolnok város képv.ü.jkv.-e, 1892/142.sz.
6. Láncki S. ... Szolnok, 1914. 94-95. p.
7. Szolnok város térképe 1927. - Szolnoki kalauz és címtár... 1928. Szerk.: Tamásy Béla. Szolnok, é.n. 125-126. p.
8. SzML Szolnok város képv.ü.jkv. 1938/73.sz.
9. SzML Szolnok város képv.ü.jkv. 1924/15800.sz.
10. Szolnok Megyei Néplap 1950/38.sz.
11. SzML Szolnok város térképe 1874.N.214.

Kiss Z. Géza

Két fontos könyvről

A Szolnok Megyei Levéltár XVI-XVII. századi
forráskiadványáról

/Levéltári Füzetek, 1988. 11. sz.

A történelem iránt érdeklődő olvasó 11. alkalommal veheti kezébe a Levéltári Füzetek c. sorozat gondosan szerkesztett, új kötetét, amelynek lapjain Hegyi Klára ismert turkológus és Botka János levéltárigazgató ad kitűnően válogatott forrásokat a Jászság török kori történetéből.

Hegyi Klára ezúttal "Jászberény török levelei"-t kínálja élvezetes, új fordításban, Botka János pedig jól válogatott "Latin és magyar nyelvű források..." közreadásával mélyíti el a Jászságra vonatkozó ismereteinket. A szerzők szakértelmén kívül Káldy-Nagy Gyula és Benda Kálmán professzorok lektori véleménye is garantálja a kiadvány tudományos színvonalát.

Az azonos történelmi viszonyok között keletkezett más-más nyelvű források történeti háttérét az állandósuló háborúkban és az ország három részre szakadásának tényében jelöli meg Hegyi Klára igen hasznos Bevezetője. Az általa válogatott török források tovább erősítenek bennünket abban a meggyőződésben, hogy ezen az alapon formálódott másfél évszázad során a hódoltsági területen a magyar-török kondominium, az érintkezés minden szintjén érvényesülő, tényleges, kettős uralom. Ennek köszönhetően tudták érvényesíteni a királyi Magyarországi kormányszervei- és a vármegyék a magyar adóköveteléseket, védték a magyar nemesi birtokjogot és a hódoltságban élő magyarság alapvető érdekeit.

A hatalmas török birodalom teljesítőképességének egyéb fogyatékoságain kívül ez az állapot okozta azt is, hogy a törökök Magyarországon a termelést adóztatták, de nem szervezték, s a lakosságot legfeljebb csak hadimunkára- és fuvarozásra tudták kényszeríteni. Itt van a titka annak is, hogy a Balkánnal szemben Magyarországon az iszlám csak területeket tudott meghódítani, de lelkeket nem. Megindult ugyan a magyar-török vegyes népességű települések kialakulásának folyamata Jászberényben, a dunántúli Tolnán és másutt is, de a XVII. századra már csak megerősített centrumokban éltek törökök Magyarországon.

Ilyen körülmények között irányították a gondjaikra bízottak életét a magyar települések választott elöljárói, a falusi-, és mezővárosi magisztrátusok. Az ő dolguk volt az adók beszedése a királyi Magyarország képében fellépő egri vár és a török számára, de ők irányították a községekben a határ használatát, városon pedig a közösség egész háztartását is. Nagy alkalmazkodni tudást igényelt a rendszeti feladatok ellátása a lakossági önvédelem megszervezése is. Hegyi Klára szellemen utal bevezetőjében arra a sajátos munkamegosztásra, amely szerint a magyar magisztrátusok dolga volt a bűnösök üldözése, elítélése, a törököké pedig a büntetéspénz beszedése. Ez a gyakorlat a XVII. századra már a halálbüntetések

kiszabásában és végrehajtásában is érvényesült. Ennek az emberpróbáló időnek a mindennapjait idézi fel számunkra a Hegyi Klára által rendelkezésre bocsátott török forrásanyag.

A kötetet forgatva előbb az 1567-1568 között épített török palánkvárat ismerjük meg, amely kitűnően illeszkedett bele a Szolnok-Szentmiklós-Hatvan közötti várak láncolatába. A várban négyszáz fős helyőrség szolgált, a polgári lakosság életét pedig egy kádi, és a szandzsákbég munkáját könnyítő vojvoda /a magyar forrásokban vajda/ irányította. A palánk 1620-ig funkcionált, de azután leégett, és többé nem építették fel a törökök. 1647-ben a város már "...Hatvan várát javítja és építi"; a török kádit visszahívják s az ügyeket Hatvanban, illetve Egerben, a két török közigazgatási központban intézik.

Berény azonban ezután is központi, vezető szerepet játszik a jász települések között. Vezetői el tudják érni, hogy a törökök adott esetben az egész Jászság képviselőinek ismerjék el őket.

Hegyi Klára publikációjában 147 török és négy magyar levelet tanulmányozgatunk. Lelőhelyük egy kivétellel a Szolnok Megyei Levéltár. Közlőjük gondos szóstatistikai vizsgálata szerint szövegükben abszolút többséget élveznek a "fenyeget", "sanyargat", "zaklat" igék, s ez természetes is, minthogy lapjikon az alattvalók panaszkodnak, tiltakoznak, vagy éppen kérnek valamit, s válaszul a hatóságok engedélyeznek, rendelnek, tilalmaznak szükséglet szerint.

A sérelmek jelentős hányada a török hivatali apparátus korrump voltából, pontosabban abból adódik, hogy a török hivatalnokok személyes érdekeiket mind hivatalnoktársaikkal, mind a várossal szemben keményen védelmezik. Állandó vitatéma közöttük a büntetéspénzek-, vérdíjak- és hagyatéki illetékek szedésének jogos- vagy jogtalan volta és még inkább mennyisége. El kell hinnünk a kort kitűnően ismerő szerzőnknek azt az állítását, hogy a török tisztviselők mindig megszegik saját büntető- és örökösödési joguk előírásait. Különösen gyakran élnek vissza a vérdíj jogosultságának meghatározásával.

Örömmel vettük azt a figyelmeztetését is, hogy a hazai török forrásanyagban raritásnak számít az a huszonöt jászberényi levélből álló kollekción, amelynek a segítségével konkrét példán tanulmányozhatjuk egy magyar város harcát a bünyildöző- és ítélkezési jog fokozatos kiterjesztéséért.

Hegyi Klára kitűnő fordítása a hódításkori mindennapok sűrűjébe viszi a magyar kutatót, de a kor iránt érdeklődőt is. A szakmai pontosság mellett is élvezhető magyar szövege, kitűnő kommentárjai, gondosan összeállított mutatói és nélkülözhetetlen török-magyar szójegyzéke valóban használható "forrás"-sá teszik a kutató és olvasó számára ezt a kitűnő anyagot. Ezt a feladatot Repiczky János /OSZK Quart. Hung. 449. sz./ és Thury József /Szolnok Megyei Levéltár/ kéziratban található fordítása nem tudta ellátni, mert az előbbi a felismerhetetlenségig megmagyaráította a török terminológiát, az utóbbi pedig pontos fordítás helyett tartalmi összefoglalásokat adott.

Ez a forráspublikáció jelentős hozzájárulás a nemzetközi turkológia eredményeihez is. A szakirodalom korábban úgy tekintett a magyar hódoltsági területre, mint a balkáni török birtokok egyszerű, északi meghosszabbítására és nem tartotta szükségesnek a magyarországi török berendezés sajátosságainak tanul-

mányozását: a hódoltsági területen kialakult magyar-török kettősuralom /kondominium/ eredeti forrásokon alapuló vizsgálatát.

Az alaposabb nemzetközi tájékoztatást szolgálja a jászberényi török forrásokat őrző és kiadásukra vállalkozó Szolnok Megyei Levéltár azzal, hogy a források használatát megkönnyítő magyar nyelvű Bevezetés után egy német nyelvű bevezetőt is ad külföldi érdeklődők számára, s a magyarul nem tudó olvasókat német nyelvű regeszták útján tájékoztatja az egyes források fontosabb megállapításairól.

Botka János XVI-XVII. századi forráspublikációjának latin és magyar nyelvű forrásai is a török kori jász népélet sűrűjébe visznek bennünket. A források java nem nádori- vagy a kerületi kancelláriák terméke, hanem falusi és mezővárosi előljáróságok és kisebb részben velük közvetlenül érintkező várkapitányok és uradalmi alkalmazottak tolla alól kerül ki. Többségüket a Szolnok Megyei-, kisebb részüket az Országos Levéltár őrzi. Tovább növeli szemünkben e gyűjtemény értékét, hogy a most már kényelmesen tanulmányozható iratok közel fele /26 db/ a török kori jász események színhelyén, a helyi hatóságoknál keletkezett tényállást rögzítő, esetenként közösségi kérelmet fogalmazó irat, vagy a közösségi vezetők által továbbított magánlevél.

Az iratanyagnak ezt a rétegét használni kellemes, kommentálni könnyű, de megtalálni annál nehezebb. Itt ugyanis a mutatókönyvekben viszonylag ritkán szereplő egyedi iratokról van szó, amelyeket községi levéltáraink pusztulása miatt a török utáni korban is nehéz megtalálni, mert gyakran alkalmi írástudó készítette őket és másolat darabban, vagy könyvben /Maculatorium Conceptum/ rögzítve nem maradt, így az elküldött eredeti példányok rendszerint csak magasabb hivatali, vagy uradalmi szervek levéltáraiban találhatók.

Nem csökkenti e megállapítások érvényét, hogy az utóbbi források közül tizenhét Berényben keletkezett, hiszen Berény a magyar-latin források bizonyosága szerint is az "egész Jászság" érdekeinek képviselője; olyan település, amely a magyarok és a törökök által is elismert tekintélye alapján 1587 után már "...a többi jász alattvaló", "...az egész Jászság Tanátsi- és Lakósi" nevében léphet fel. A város belső fejlődését is jelzi, hogy a XVI- XVII. század forrásaiban Berény neve több változatban is szerepel. 1560-ban a település választott bírái "Magyarvárosban Berénben" dátumoznak egy levelet /2. sz. irat/; egy 1587-ben keletkezett adóösszeírás azzal kezdődik, hogy "Biriny két részből álló mezőváros" /7. sz. irat/, végül egy 1594/1595. évi jövedelemösszeírásban Georgius Weres, mint "...Berény és Magyarváros települések esküdt bírása" szerepel. Valószínűleg azt tükrözi ez a változás, hogy a XVI. század végére a két település szervezeti egyesülése megtörtént és csak nevük él tovább. Fél évszázad múlva már minden iraton a "Jászberény bírák" aláírás szerepel. Berény központi szerepe nem jelenti azt, hogy a szabad jász települések között valamiféle szubordináció volna, mert itt csak arról a nehéz időben szerzett tapasztalatról van szó, hogy együtt könnyebb. Az erősebb testvér is jobban boldogul azonban a császári- és szultáni hatalmasságokkal és a mindenféle garázdával szemben, ha azok érzékelik a jász "Communitas" egységét és erejét. A falvak számát illetően el kell fogadnunk Botka János tájékoztatását, aki a pusztulás tényére utalva közli, hogy az általa ismert iratokon a XVI. század-

ban még tizennégy-tizenöt jáász település szerepel, de a XVII. századiakon már csak tizenkettő, mert közben Ágó, Boldogháza, Négyszállás elnéptelenedett.

A források huszonhat darabból álló gazdag csoportja lehetővé teszi a kutató számára a földműveléssel és állattartással egyaránt foglalkozó jáász települések határhasználatának tanulmányozását. Egyértelműen bizonyítják, hogy a néhez időkbén a Jáászágban is csak annyi földet műveltek, amennyi a kenyérnek- és kásának valót biztosította az egyes családok számára, de annál nagyobb gondjuk volt a "marhaélő föld", a különböző pusztákon lévő legelők biztosítására. A korabeli ipar- és kereskedelem alaposabb megismerését hét irat szolgálja, köztük van a jáászberényi vargák 1655. július 3-án kelt céhszabályzata is.

A gazdasági iratok között kiemelt szerepet játszanak az adóívek. Ezeknek megértéséhez tudnunk kell, hogy a "Nemes Jáászág" lakói a hajdukéra emlékeztető, de a 13. század végéről származó kiváltságokkal /kollektív nemességgel/ büszkélkedtek. Valamennyi településük rendelkezett a szabad bíróválasztás, a szabad elköltözés jogával, az adót egy összegben /2-3 részletben/ fizették, a robotot, tizedet megváltották, elvileg áruik is vámmentesek voltak. Ezt bizonyítja a 16. számú irat szövege is, amely szerint a jáász nemzet "... a régi szent királyoktól szép privilégiumokkal... fölékesítettőt", és ezért harmincadot, vámot, révpénzt sehol nem köteles adni. Elődeiket /a székely primoroknak megfelelő kategória/ akár a honfoglalók eleit, kapitányoknak nevezték, de a közrendűeknek is tartást adott mindenkor, hogy ők csak a "királyok jobbágjai"...

A bevető tanulmány is utal rá, mennyire nehezen tudták elviselni a jáások az egri vártartomány urai által közéjük helyezett tiszteket, akik "...törvény- és szokás elleni mennyiségben", azaz kiváltságaikat sértve követeltek különböző szolgáltatásokat az ispánt, tiszttartót, nemes urat maguk között nem szenvedhető jáásoktól.

Az adóösszeírások a szokott, hasznos információkat adják ugyan számunkra, de érdemes ügyelni a jááskun differencia specifikára, mert a szolgáltatások módjában és mennyiségében lényeges eltérések vannak. Házaik után az ország jobbágjaihoz hasonlóan fizetik a földesúrnak a censust, az államnak a dikának nevezett adót. Hiányzik azonban terheik közül a telkek hányada szerint teljesítendő robot. A téli robotot megváltják, a nyári robotra pedig azt írja az 1577. évi összeírás, hogy "Parantsolat szerint". A "parancsolat" a XVI-XVII. században az egri váruradalom tisztjeitől érkezik és törvényesen meg nem határozott ad hoc jellegű fuvarokra, vagy várépítő munkára vonatkozik. Jól tudja a szerzőnk azt is, hogy a hagyományos két tized helyett a jááskunok a censusban meghatározott összeg után évente két köből búzát és ugyanannyi árpát fizetnek /Botka János: A Nagy- és Kiskunság az egri vár 1577-1579. évi öszeírásában. In: Zounuk 2. 1987. 210. A két tized megváltására vonatkozó kolbáaszéki /kun/ gyakorlat. A tizedek helyett fizetett "Akó"/

A jáásközségek szabadabb világa valósággal vonzotta a szomszédos megyei területek jobbágjait, szabadosait, armalista nemeseit, a jááskun közösségek vezetői pedig kérelmek sorozatában igyekeztek elérni, hogy ezek az elemek /valószínűleg munkaerőként/ "kezek alatt és köztök lenni maradhassanak."

A századokra visszanyúló kiváltságok adtak erőt a jász települések vezetőinek, hogy oltalmazzák a gondjaikra bízottakat, gyűjtsék össze és "élő" pecsétjükkel megerősítve továbbítsák panaszait. A szomszéd települések, ha tehették közösen védekeztek mindenféle veszedelem ellen. Ezekből az ad hoc jellegű összefogásokból nőtt ki 1630 után a parasztvármegye, amely egyben hallgatólagos elismerése volt annak is, hogy a közrendet sem a török, sem a magyar hatóságok nem tudják már fenntartani, ezért kényszerből a településekre bízzák a védekezést. A parasztvármegye tevékenységében vezető szerepet játszó paraszti kapitányok, hadnagyok, falusi bírák megrendszabályozására hozta 1667-ben Heves- és Külső Szolnok vármegye a tanulmányban 29. szám alatt közölt rendeletét azzal a céllal, hogy mindenki ahhoz tarthassa magát. Az áldatlan állapotok okozták, hogy ennek a vármegyei leiratnak sem lett több fogantatja, mint annak a tizenhárom iratnak, amelyen megmaradt valamely község "régi szokott" pecsétje. Jog, törvény, s velük a pecsétek ereje is elenyészett a történelem viharában.

Az időrendben közölt hatvan értékes dokumentum közötti válogatást az irat lényegét tartalmazó magyar és német nyelvű címjegyzék, név- és helynévmutató segíti. A lehetőleg teljes szöveggel közölt magyar, és jól fordított latin nyelvű iratok feldolgozását forrásonként adott szótár és gazdag jegyzetapparátus könnyíti mindazok számára, akik a jászok török kori életét általános történeti, vagy speciális /jogtörténeti, történetföldrajzi, településtörténeti stb./ szempontból kívánják tanulmányozni.

A Szolnok Megyei Levéltár gondozásában megjelent két kitűnő forráspublikáció értékes hozzájárulás Jászberény és a Jászság történetének tanulmányozásához. A szerzők legjobb tudásuk szerint fáradoztak azon, hogy a fontosabb történeti összefüggések felvázolásával és a nélkülözhetetlen nyelvi- és szakmai információk megadásával is bátorítsák az olvasót z elvontnak tűnő források tanulmányozásában.

Kommentár a Szolnok Megyei Levéltár legújabb évkönyvéhez /Zounuk 3. 1988./

Botka János igazgató szerkesztésében megjelent a Zounuk néven ismertté vált Évkönyv 426 oldalát megtöltő harmadik kötete, hogy sokszínű áttekintést adjon a Levéltár által koordinált tudományos munkáról. A kötet első felében kilenc tanulmány, második felében pedig hat forráspublikáció kínálja magát az érdeklődőknek. A Levéltári Füzetek 1988. évi kötetével szemben az itt közölt tanulmányok nincsenek egyetlen korhoz, vagy témához kötve. Lapjain Hunyadi Mátyás korától napjainkig futó időkeretben találunk család- és művészettörténetet, megismerkedhetünk a XVIII. századi alföldi erdőgazdálkodás gyakorlatával, tanulmányozhatjuk a magyar kapitalizmus első fél évszázadának helyi gazdasági-, politikai- és ipartörténeti vonatkozásait, de izgalmas információkat kaphatunk a kisújszállási értelmiség "fáklya" szerepéről, a híres népi szervek 1944-1945. évi megyei tevékenységéről, sőt a mezőgazdasági szövetkezetek 1959 előtti állapotáról is.

Ennél is színesebb az "Adattár" kfnálata. Itt 16. századi török összezárástól indulva, izgalmas kastélytörténeten át juthatunk a Tisza-vidéket és a Nagykunságot járt néhai legátus, Csokonai Vitéz Mihály nyomába, de tájékoztatást kaphatunk egy régésszel foglalkozó magántársaság tevékenységéről, Herman Ottó túrkevei kapcsolatairól, vagy a Szolnok megyei kunhalmokról is...

A tanulmányok sorát Horváth Lajos "Az Ujszászi család a XV-XVI. században" című írása nyitja meg. A család 200 éves Szolnok megyei szereplése azért méltó figyelmünkre, mert egyik ősiük a jász feudalizáció idején nemességet kapott Hunyadi Mátyástól, hogy azután másfél száz éven át birtokolva Ujszász és Szarvas pusztát, papokat, katonákat, magasrangú tisztviselőket adjon az országnak. A megtartó, ősi birtok elvesztése után az ágakra szakadozott család leszármazottai Soprontól Szatmárig több vármegye köznemességében is megtalálhatók.

Nagy Márta "A karcagi görög templom ikonosztázionja" című tanulmánya a Jászkunságot járt XVIII. századi görög kereskedő- és a pravoszláv művészettörténet világába visz bennünket. A dolgozat tárgya az 1794-1800 között épült karcagi görög templom. A szerző tömören informálja az olvasót a hét sorban elhelyezett ötvennyolc, gyönyörű ikon művészeti- és vallástörténeti vonatkozásairól. A tanulmányt Bellon Tibor múzeumigazgató remek felvételei illusztrálják, amelyeken a csodálatos szentképfal totál képét, a nemes vonalú "Királyi ajtó"-t és a legsikerültebb ikonjait tanulmányozhatjuk. Nagy Márta munkája sok értékkel színnel gazdagítja a kötet egészét, de a kitűnő művészettörténeti forrás publikáció helye valószínűleg az "Adattár"-ban lenne...

A következő tanulmány Oroszi Sándor "Karcag város erdőgazdálkodása a XVIII. század közepétől napjainkig" című dolgozata, amelyben a XVIII-XIX. századi nagykunsági erdőtelepítések kitűnően ismerő kutatómérnök foglalja össze a karcagi erdőgazdaság múltjára vonatkozó ismereteit. Bemutatja az árvízvédelmet szolgáló XVIII. századi "füzérdő" telepek létesítésének, majd pusztulásának folyamatát, s utal arra is, miként lett a karcagi határ a fátlanság szimbólumává a fában szegény Alföldön. Dolgozatának nagyobb részében a városi emberek pihe-nését szolgáló fásítás XX. századi történetét elemzi egy erdész szemével.

Zsoldos István középiskolai tanár "Elemi csapások Kisújszálláson a XIX. század második felében" című írásában arra vállalkozik, hogy felvillantsa a természeti csapások és a társadalom állapota között kitapintható kapcsolatrendszert. Kisújszállás néprajzának ismert kutatójánál senki sem tudja jobban, hogy a Nagykunság ősi civilizációja rendszeresen és jó határfokkal hasznosította a vízvilág ajándékait. Nem véletlen, hogy Kisújszállás lakossága is ösztönösen irtózott a vízszabályozástól, amely felgyorsítva a vizek futását, kiszolgáltatta az alföldi tájat az árvizek és pusztító szárazságok rendetlen változásainak. A tanulmányból kiderül, hogy erősen megsínylette a változást az állatállomány is, amelyet az istállózás bevezetése előtti évtizedekben súlyos járványok tizedeltek. Véleményünk szerint azonban nem a középkortól fogva ismert járványok miatt kezdett el hirtelen pusztulni az állatállomány, hanem azért, mert a megváltozott környezet elrabolta ellenálló képességét.

Cseh Géza "Országgyűlés választási mozgalmak Jászereyben a kiegyezéstől a milleneumig" című értékes tanulmányából arról informálódunk, hogy a

kiegyezéssel létrejött rendszerben, a különböző terhek viselésére kötelezett jász kisbirtokosok ismételten közeledtek a baloldal valamelyik áramlatához. Jászberény azonban az átmeneti sikerek ellenére sem válhatott a baloldal egyik vidéki centrumává, mert a nagygazdákból álló városi vezetés minden körülmények között biztosította a várospolitikai konzervatív orientációját. E sikerek leglátványosabb bizonyítéka az, hogy a konzervatív mentalitásáról ismert Apponyi Albert gróf 52 éven át volt Jászberény képviselője.

Soós László, az Országos Levéltár főlevéltárosa "A Jászkun Kerületek iparosainak és kereskedőinek szakmák- és települések szerinti tagolódása" című dolgozatában a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 1874. évi összeírása alapján tájékoztat a Jászkunság városaiban és falvaiban élt iparosok- és kereskedők számáról, szakmai megoszlásáról és gazdasági törekvéseiről. A helyi kutatók a kitűnő szakember útmutatásával minden bizonnyal szélesebb összefüggésben tudják majd értelmezni gyakran szórt és szegényes ipar- és kereskedelem-történeti adataikat.

Kiss Kálmánné "Az értelmiség szerepe 1918-1919-ben Kisújszálláson" című, kitűnő tollal írt dolgozata egy radikális értelmiségi csoport pályaképét vázolja a századfordulótól a Tanácsköztársaság bukásáig terjedő időkeretben. Az értelmiség szerepét megvilágító bevezetőjében a kisújszállási volt Református Gimnázium kitűnő tanárainak példáját idézve szól az igazi értelmiség "fáklya" szerepéről. Erről a bázisról indulva rajzolja meg tanárélődei /Fejér József, dr. Borzsák István, Szunyoghy Farkas/ és társaik pályafutását és szerepét a forradalmi eseményekben. Tárnyilagosan ismerteti helytállásukat, a bukás utáni nehéz sorsukat, s mintegy a mai értelmiséghez szólva javasolja a tanulmány végén, hogy az, a közelebbi és távolabbi múlt tanulságait vállalva, "higgadt okossággal", "előre menekülve" hasznosítsa elődei személyes útmutatását.

Balázs György "A közbiztonság megteremtése a népi hatalom felállítása és a rendőrség megszervezése Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében, 1944-1945-ben" címet viselő dolgozatában elmondja, hogy 1944 októberétől a Tiszántúl falvaiban népi szervek jöttek létre, amelyek fokozatosan a Magyar Kommunista Párt által irányított Nemzeti Bizottság keretében tevékenykedtek. Fegyveres szerveik eredetileg csak lakótársaik életét és vagyonát védelmezték, de az élet normalizálódásával párhuzamosan átkerültek a kommunista irányítású államrendőrség kötelékébe. A folyamat országosan is végbement, de Szolnok megyében /és másutt/ gyakran állították az erősödő hatalom fegyveres szerveit a politikai célok szolgálatába. Bár a témát forrásaiban is kitűnően ismerő Balázs György az országos folyamat mellett részletesen ismerteti a korabeli rendőrség szerepe körül folytatott politikai vitákat, elégtelennek tűnik az a megítélés, amelyet 1981-ben és 1984-ben megjelent /akkor alapvetőnek számító/ művek alapján tanulmányában rögzített.

J. Tóth Dezső: A kunszentmártoni mezőgazdasági szövetkezetek gazdasági fejlődése 1948-1959 között. A dolgozat szerzője sok értékes adalékkal gyarapítja a kunszentmártoni mezőgazdaságra vonatkozó ismereteinket. Kitűnően ismeri a nehéz korszak szakaszhatárait és adatok tömegével érzékelteti a korszak fő jellemzőit: az eredménytelenséget, a kapkodást, a gyakran alkalmazott adminisztratív módszereket.

A sok vonatkozásban kitűnően informált szerző sajnos itt megfeledkezik arról a közismert tényről, hogy a magyar történelemnek ebben az évtizedében a politika különös aktivitással akarja átformálni a földrajzi-, történelmi- és egyéb okok által determinált magyar valóságot. Ezt az axiómiát nem kerüli meg a tudományos igényű agrártörténeti feldolgozás sem, hanem komplex módszert alkalmazva bontja ki a politikai okok miatt gyakori irányváltások tartalmát. Ez a módszer minden bizonnyal alaposan megnövelné szerzőnk tiszteletre méltó feltáró munkájának eredményeit is.

A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve gyakran irányt jelző, vagy hatékony kutatási módszert kínáló tanulmányoknál is jobban segíti a régió történetének kutatását, különböző korszakok és speciális témák adatainak közrebocsátásával.

A mostani kötet "Adattár" című részének talán legnagyobb értéke Ágoston Gábor tudományos munkatárs "A szolnoki szandzsák 1591-1592. évi összeírása" című forrásközleménye. A szöveg fordításában és közlésében szerzőnk Fekete Lajos és Káldy-Nagy Gyula professzorok útmutatását követi. Ez a nemes szándék mindenek előtt azért ölthetett testet, mert Ágoston Gábor - a fordításához nélkülözhetetlen paleográfiai ismeretek mellett - otthonos a török adóztatási gyakorlatban, földjogban, gazdaságtörténetben és Szolnok megye korra vonatkozó történeti földrajzában is. Ennek a magas szintű szakmai informáltságnak és a szerző remek pedagógiai rátermettségének köszönhetjük a mintaszerű bevezető tanulmányt, amelyben megismerhetjük a török adószedés módját szabályozó kánunnámék és a beszédhető adókat rögzítő "tahrir defterek" világát. Ugyanakkor a gazdag jegyzetapparátus speciális tényei és irodalmi utalásai azt bizonyítják, hogy nem feledkezett meg szerzőnk az igényes szakmai körök megfelelő informálásáról sem. A szolnoki szandzsák sokszínű adatainak a társadalom kutatója mindenek előtt azért látja hasznát, mert az összeírók a családfők neve mellett megadták a vele egy háztartásban élt nő és nőtlen, nagykorú fiak - és testvérek nevét, vagyontalan emberek neve után pedig nem sajnálták a magyarázó, pontosító jelzőt: koldus, szolga, szökevény, vándorlegény stb... Különleges érdeklődésre tarthat számot Szolnok megyében, hogy a török ímokok fonetikusán közölték a személyneveket és így pontos, de legalább megközelítő formában rögzítették a jellegzetes kun neveket: Cige, Cöken, Kocor, Karcag stb. A szolnoki tahrir defter anyagának közlésével különösen azért tett nagy szolgálatot a kor kutatóinak Botka János igazgató, mert ez a nagyszerű forrás a rettenetes pusztulást hozó 15 éves háború előestéjén enged bepillantást a töröknek hódolt magyar települések világába.

A közölt források kronológiai rendben követik ugyan egymást, de mi második helyen mégis Tóth Albert középiskolai szaktanácsadó "Szolnok megye tiszántúli területének kunhalmjai" című közleményét tárgyaljuk, mert a kunhalmok világa Szolnok megyében és az országban másutt is igen sok embert érdekel. A közlemény 233 kunhalom állapotát, fekvését, méreteit stb. írja le, de nem feledkezik meg a régészeti adatokról és tájképi értékek közléséről sem. A történész számára roppant szimpatikus, ahogy a biológus szerző szól a több ezer éves tájelemekről, amelyeknek szerepe és állapota mindenkor az embertől függött, s vele együtt vallja e pusztuló értékek intézményes védelem alá vételének szükségességét. Ennek a publikációnak a közlésével a helyi kutatásban is nélkülözhetetlen interdiszciplinaritás szükségére hívja fel a figyelmet a régió komplex kutatását koordináló levéltár.

Az interdiszciplinaritás szolgálata vezette a kiadót akkor is, amikor vállalta egyenként 0,5 - 1 fv terjedelemben építészeti- és irodalomtörténeti, régészeti- és néprajzi adalékok közlését. Közöttük első Kaposvári Gyula "Adatok a felső-varsányi Rákóczi kastély történetéhez" című írása. A kitűnő régész példa értékű birtoktörténeti összefoglalót ad a kastély háttéréül szolgáló Tiszavarsányi uradalom- és urai történetéről, az egy ideig Rákóczi, majd utolsó birtokosai után "Malonyai kastély" néven emlegetett jeles épületről. A Varsányi uradalom és a kastély sorának összefonódását mutatja, hogy egy évtizeddel az uradalom felparcellázása után, a rajta keletkezett Rákóczifalva lakói előbb /1892-ben/ a kastély egyik épületének köveiből iskolát-, községházát- és templomot építettek, majd később a romladozó kastély falait is széthordták. Szinte csak az a néhány oszlopfő- és dísz-tégla maradt meg a kastélyból, amelynek jól sikerült fényképe díszíti ezt a közleményt.

A debreceni kollégium 200 évvel ezelőtti legátusainak élményanyagából táplálkozik Ötvös László "Csokonai nyomában a Tiszavidéken és a Nagykunságban" című közleménye. A sok szeretettel összeállított anyag értékét az adja, hogy a benne talált, alig ismert versek Csokonai versei, a leveleket vagy ő írta, vagy róla írták karcagi, madarasi, tiszaroffi barátai.

A "Tisza-zughi Archeológiai Magán-Társaság" jegyzőkönyvét Tóth Dezső esperes, jeles egyháztörténész hagyatékában találta Botka János levéltárigazgató. A jegyzőkönyv annak a sikeres, öntevékeny kutató csoportnak az emlékeit őrző, amely a Szolnok Megyei Régészeti Egylet, majd a Múzeum alapítását kezdeményezte. A szolnokiak örökre sajnálhatják, hogy az 1889-ig működött Magán-társaság 2144 darabból álló kő- és bronzkori gyűjteménye helyi forrásörző intézmény helyett a Nemzeti Múzeumba került.

A Szolnok megyei honismereti tevékenység történetéhez fontos adatokat kínál a forrást közlő Botka János, amikor felhívja a figyelmet szászi Kovách Albert postamesterre, a Társaság agilis titkárára, aki az 1877-ben meginduló Magyar Nyelvőr hasábjain a megyében elsőként ismerteti bizonyos gyermekjátékok, valamint a szövés-fonás, és szíjgyártó mesterség szakszavait, és a jellegzetes csépai családneveket.

T. Bereczki Ibolya, a Szolnok Megyei Levéltár tudományos csoportvezetője "Iratok Herman Ottó túrkevei kapcsolatainak történetéhez" címen kínál értékes leveleket és jegyzőkönyvi részleteket. Tudjuk a szakirodalomból, hogy a jeles tudós többször is járt Túrkevén, mert, hogy ott még "...gulya, ménes, nyáj-vagy konda legel", s remélte, hogy onnan gazdag anyagot vihet a millenniumi országos kiállításra. Egyik útja során ismerte meg Finta Miklós számadót, aki később száz kéve jófajta nádból, túrkevei korc vessző segítségével építette meg az "Ecseg pusztai kontyos kunyhó"-t, azután berendezte, majd túrkevei mesterek által készített népviseletben be is mutatta a közönségnek. Az itt közölt adatok hasznosan egészítik ki Balassa Iván "Herman Ottó Túrkeviben" című írását, amely a Túrkevei Múzeum Évkönyvében jelent meg, 1971-ben.

Áttekintve a Szolnok Megyei Levéltár Évkönyvének 3. számát, azzal ajánljuk a benne foglaltakat a Jászkunság olvasóinak, hogy lapjain sok értékes információt kaphatnak a szeretett táj múltjának tanulmányozásához.

Bíró József 1951-ben született Budapesten. Költő, vizuális munkáiból kiállításokat rendez. Könyvei: *Térérzés /Magvető, 1986/*, *Vénusz légyecsapója /Magvető 1989/*. Budapesten él.

Botka János 1940-ben született Szentesen. A JATE történelem - orosz- filozófia szakán végzett. 1971-ben doktorált a középkori magyar történelemből. Három önálló könyve jelent meg, tizenöt könyvnek a szerkesztője, még többnek a lektora volt. Oroszból és latinból fordít, fontos tudományszervező munkát végez. Tanulmányai a Múzeumi Évkönyvben, a Múzeumi Levelekben, a Levéltári Évkönyvben és a Levéltári Füzetekben jelentek meg. Szolnokon él.

Cseh Géza 1955-ben született Szolnokon. A KLTE történelem - földrajz, majd az ELTE levéltár szakán végzett. Történelemből doktorált. Tanulmányai a Levéltári Évkönyvben, a Honismeretben, a Jászkunságban, a Múzeumi Levelekben, a Levéltári Szemlében és a Szolnok megyei Néplapban jelentek meg. Szolnokon él.

Dorkovics Ágnes 1956-ban született Békéscsabán. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán végzett történelem - magyar szakon. Versei megjelentek a Palócföldben, a Jászkunságban, a Szolnok megyei Néplapban és a Tükörképek című antológiában. Tanár, Karcagon él.

fe Lugossy László 1947-ben született Kecskeméten. Antodidakta képzőművész. Egyik fő szervezője volt az 1968-ban induló Szentendrei Szabadtéri Tártnak és a Vajda Lajos Studiónak. A képzőművészetben kívül "alanyi" irodalommal, zenével és filmmel is foglalkozik.

Kása Csaba 1963-ban született Karcagon. A KLTE matematika szakán végzett 1988-ban, jelenleg ugyanott történelmet hallgat. Tanulmányai az Aetas, a Mozgó Világ, az Ötlet és az Úton című kiadványokban jelentek meg.

Kiss Z. Géza 1924-ben született. A KLTE történelem - földrajz szakán végzett. 1948-64-ig Kisújszálláson középiskolai tanár. 1964-82-ig Pécsen tanított a Tanárképző Főiskolán, majd 1983-87-ig a Janus Pannonius Tudományegyetemen. Jelenleg nyugdíjas. 1961-ben doktorált, 1983-ban kandidált. Fő kutatási területe a XVIII-XIX. századi társadalomtörténet. Első könyve a Kisújszállás története a XVIII. században címmel jelent meg. Több monográfia társszerzője. Az Akadémia Kiadónál megjelenés előtt áll Ormán-sági változások című könyve. A Szolnok Megyei Levéltár, a Somogy megyei Levéltár, a Ráday Levéltár kiadványaiban, a Századokban és az Agrártörténeti Szemlében jelentek meg tanulmányai.

Krasznahorkai László 1954-ben született Gyulán. A JATE jogi karán és az ELTE bölcsészkarán tanult. Szabadfoglalkozású író, Szentendrén él. Sátántangó című regénye 1985-ben, Kegyelemi viszonyok című kötete 1986-ban jelent meg.

Laczkó László 1908-ban született a Bákó megyei Lábnyikon. A moldvai székely ember a családjával s egy csapat falujabelivel 1947-ben költözött Csonka-Magyarországra, azóta a baranyai Egyházaskozáron él. Népi önéletrajzíróként szerzett magának elismerést: az "Emlékül hagyom..." című válogatásban /Gondolat, 1974/ jelent meg "A tizenhárom család" címmel emlékezése a Szeret-menti magyar életről, a háborúról, áttelepülésükről, s a baranyai újrakezdeésről. A Honismeret 1989. 1. számában a "Mikor Csikból elindultam, /Hova menjek, azt se tudtam - Emlékek egy moldvai csángó-magyar életéből" című, könyvnyire növekedett emlékirásából közöl egy részt /"Csángó népszokások a

moldvai Lábnyikban"/. A korábbinál bővebb munkájával a parasztíró országos első díjat nyert a néprajzi és nyelvjárási gyűjtők pályázatán. Ugyanebből a kéziratából közöljük a második világháborús fejezetet.

Molnár H. Lajos 1946-ban született Marosvásárhelyen. Pszichológiát tanult Kolozsvárott. 1987-ben települt át Magyarországra. Jelenleg Szolnokon él. Könyvei: És akkor átmentem a tűzön /Bukarest, 1987/; Kilépés /Kolozsvár, 1980/; Donki Ákos /Bukarest, 1981., majd 1987-ben Budapesten is megjelent/; Falra hányt esztendő /Bukarest, 1983/. A regényeken és riportokon kívül színdarabokat és hangjátékot is írt. Tizenegy évig volt az Ifjúmunkás című lap munkatársa. Sok antológiában és tanulmánykötetben szerepelt.

Miszoglád Gábor 1952-ben született Budapesten. Az ELTE magyar - skandinavisztika szakán tanult. 1986-ban irodalom - tudományi doktorátust szerzett. Az Akadémia Kiadó lektora, számos fordítása jelent meg, elsősorban skandináv nyelvekből.

Rózsa Endre 1941-ben született. Az ELTE bölcsészkarán végzett, a Kilencek költőcsoport tagja. Költő, a Móra Kiadó szerkesztője. Könyvei: Kavicsszüret /Magvető, 1970/; Senki ideje /Magvető, 1974/; Kietlen ünnep /Magvető, 1979/; Sárkányeregető /Móra, 1985/; Az anyag emlékezete /Magvető, 1987./.

Szabó László 1939-ben született Mátészalkán. A KLTE magyar - történelem - néprajz szakán végzett 1963-ban. Néprajzból kandidált. Szolnokon él. Könyvei: Munkaszervezet és termelékenység a magyar parasztságnál a XIX-XX. században /Szolnok, 1969./; A társadalomnéprajz alapvető kérdéseiről /Szolnok, 1971./; Jászság /Gondolat, 1981./; A jáász etnikai csoport I-II. /Szolnok, 1978. és 1980./ Több kiadvány, monográfia társszerzője. A Szolnok megye népművészete című kötet szerkesztője. A Jászkunság szerkesztőbizottságának a tagja.

Szilágyi Miklós 1939-ben született Tiszafüreden. A KLTE magyar - néprajz szakán végzett. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa. Budapesten él. Könyvei: A Hernád halászata /Miskolc, 1980./; Adatok a Nagykunság XVIII. századi néprajzához /Szolnok, 1966./; Gyűjtőmódszerek és forráskritika a néprajztudományban /Debrecen, 1986./ Két új könyve megjelenés előtt áll.

Tóth Sándor 1940-ben született Karcagon. 1963-ban végzett az Iparművészeti Főiskolán. Textiltervező iparművész és grafikus. Önálló kiállítása volt többek között Budapesten, Tatán, Karcagon. Itthon és Európa számos városában vett részt csoportos kiállításokon. Sok műve található közgyűjteményekben. Budapesten él.

Wehner Tibor 1948-ban született Sopronban. Tanulmányait Szombathelyen és Budapesten végezte. Író, művészettörténész. Budapesten él. 1980-ban a Magvető Kiadó gondozásában jelent meg A japán tűzoltók című kötete, 1986-ban pedig a Gondolat Kiadónál a Köztéri szobraink című könyve.

Zalán Tibor 1954-ben született Szolnokon. A JATE magyar - orosz szakán végzett. Versek, szépprózát, színdarabot, hangjátékot, esszéket ír, műfordítói munkát is végez. A Kortárs szerkesztője, Budapesten él. Verseskötetei: Földfogyatkozás /1980/; Álom a 403-as demokráciában /1984/; Opus N3: Koga /1984/; és néhány akvarell /1986/; Hagyj még, idő /1988/; Borús reggeli üzenetek /1989/. Radnóti-, Graves- és József Attila - díjas.

KÖZELKÉP

Krasznahorkai László: Foradalom a szalonban /regényrészlet/	1. oldal
Krasznahorkai László: Öninterjú	15. oldal
Gregor Dotzauer: A bűn összefüggései /kritika/	19. oldal

SORSFORDULÓK

Laczkó László: Gyalog Odesszába /emlékezés/	21. oldal
Wehner Tibor: Is /szöveg/	33. oldal
Dorkovics Ágnes versei	33. oldal
Szilágyi Miklós: Olyan munkát nem szeretek, amit az ember kénytelenségből csinál /szociográfia/	35. oldal
Bíró József: Táviratok	47. oldal
Rózsa Endre: A PKK megalakulására /vers/	49. oldal
Zalán Tibor: Xerox	51. oldal
Molnár H. Lajos: Visszajátszás /riport/	52. oldal

ITT VAGYOK HONN

Kása Csaba: A kunok megkeresztelkedése, és a milkói püspökség megszervezése	63. oldal
Szabó László: Szolnok megye — Jász-Nagykun-Szolnok /vár/megye	70. oldal
Botka János: A megye régi neve	73. oldal
Cseh Géza: Adalékok Szolnok város utcanévadásának történetéhez	75. oldal
Kiss Z. Géza: Két fontos könyvről /kritika/	84. oldal

E számunkat Tóth Sándor rajzaival illusztráltuk.

A reprodukciókat Mászáros János készítette.

A borító 2. oldalán fe Lugossy László Krasznahorkai Lászlóról készült művét közöljük.

A borítót Tóth Sándor rajzának felhasználásával Bíró József tervezte.

Jászkunság

A Szolnok Megyei Tanács V.B. művelődési osztályának folyóirata.

Főszerkesztő: **Körmendi Lajos**

Szerkesztők: **Dorkovics Ágnes, dr. Kerékgyártó István, Sarusi Mihály.**

Műszaki szerkesztő: **Majnár József**

Szerkesztőbizottság: **Benson Vilmos, Györfi Lajos, dr. Kerékgyártó István, Körmendi Lajos, Sarusi Mihály, dr. Szabó László, Tar Sándor, Várszegi Tibor.**

Kiadja a Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat: 5001. Szolnok, Pf: 105. Telefon: 42-211.

Felelős kiadó: **Nánai Tibor**

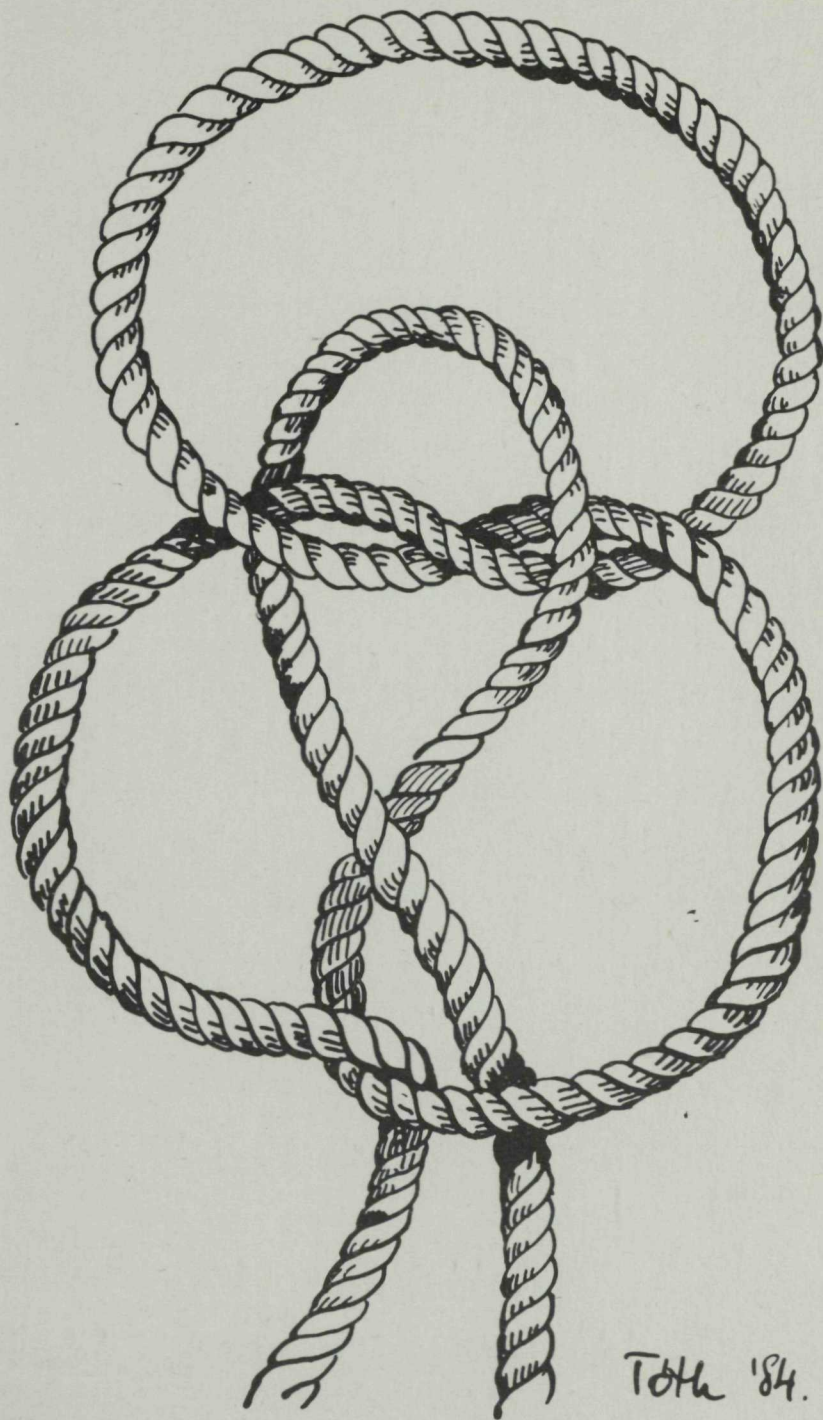
Verseghy Nyomda: 5000. Szolnok, Vörös Csillag út 28. Telefon: 53-433.

Felelős vezető: **Gombkötő Béla.**

ISSN 0448-9144

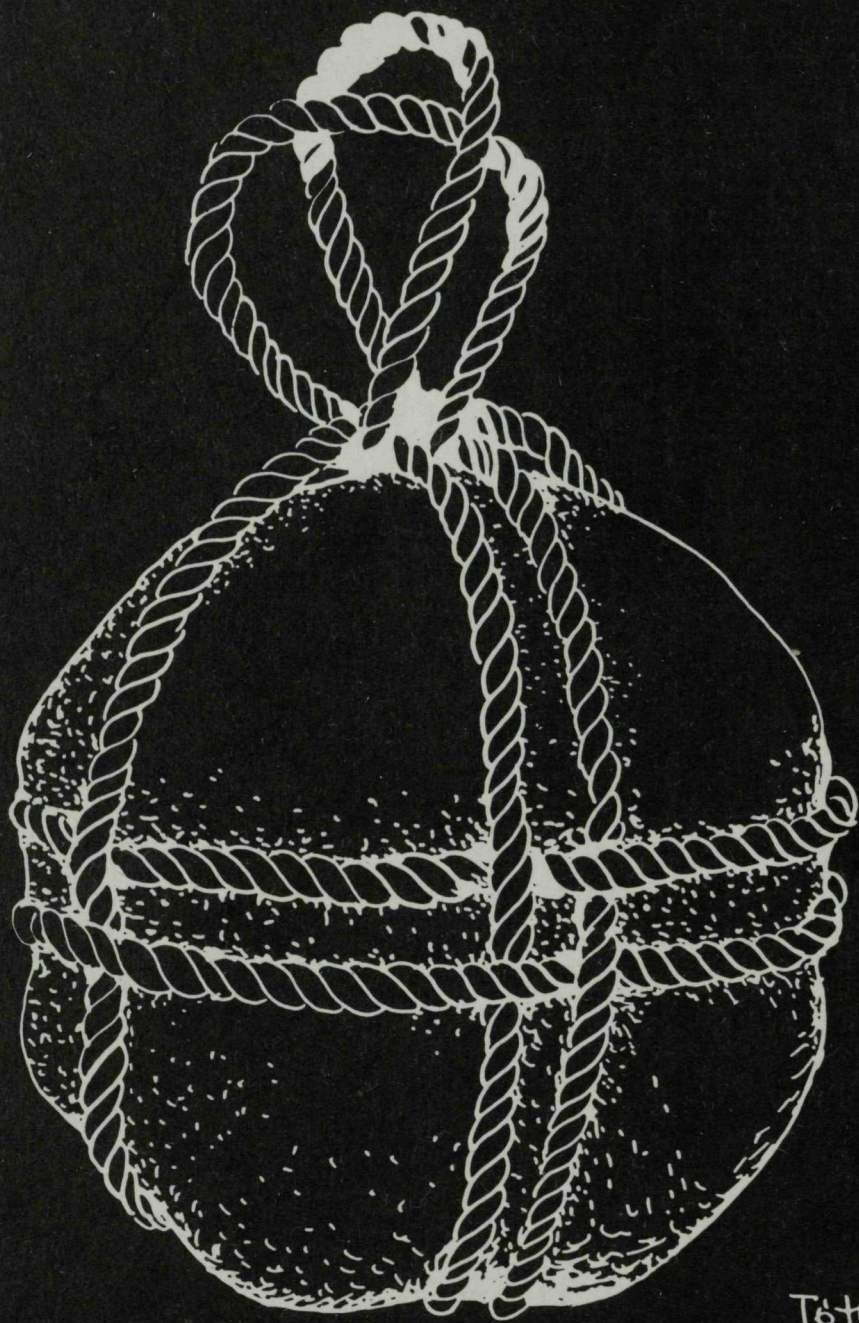
A szerkesztőség címe: 5000. Szolnok, Kossuth tér 1. Irodaház. Telefon: 42-211.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál /HELIR/, Budapest, XIII., Lehel út 10/a. 1900. - közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj: 1 évre 144 Ft, félévre 72 Ft, egyes szám 24 Ft. Megjelenik évente hatszor. XXXV. évfolyam 4. szám, 1989. szeptember

Totm '84.

Ára: 24,- Ft

Tóth 19